

Kadın ve TOPLUM

İlmî Dergi

EKİM 2021 • SAYI: 3

ISSN 2602-2400

AILENİN TOPLUMSAL
ÖNEMİ VE GÜNÜMÜZ
TÜRKİYESİNDE KARŞILAŞTIĞI
MEYDAN OKUYUŞLAR

TOPLUMDAN
AİLEYE

DOĞADAN KÜLTÜRE
AİLEDE
KADINLIK
VE ERKEKLİK

MUHAFAZAKÂR
AİLEYİ
DÜŞÜNMEK

EKİM 2021

Kadın ve TOPLUM

İnsanlık mektebenin ilk hocası kadındır

Kadın ve TOPLUM

Diyanet-Sen Adına Sahibi
Mehmet Ali GÜLDEMİR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Cebrail YAKIŞIR

Genel Yayın Yönetmeni
Recep EKMEKÇİ

Yayına Hazırlayan
Revasiye KARAARSLAN AYTEN

Yayın İdare Merkezi
Rüzgarlı Sokak No: 15/B
Ulus/Ankara
Tel: 0312 230 46 86
Faks: 0312 232 13 99
Büro Cell: 0533 657 70 21 - 22
www.diyamet-sen.org.tr

Yayın Periyodu: Yılda 1 sayı yayımlanır.

Yayın Türü: Yerel Süreli
Ücretsiz Dağıtılır.

Baskı Tarihi: 4 Ekim 2021

ISSN: 2602-2400

Baskı
Arkadaş Basım Sanayi
Macun Mah. 204 Cd. 141 - A Blok No:3
Ankara TÜRKİYE
Telefon: 0 312 341 63 10
www.arkadasbasim.com.tr

Kadın ve Toplum Dergisi'nde yayınlanan yazılarda bilimsel amaçlarla (kaynak göstermek kaydı ile) özetleme ve alıntı yapılabilir. Dergide yayınlanan yazı, şekil ve resimlerden yazarları, ilan ve reklamlardan firmaları sorumludur.

EDİTÖR

Prof. Dr. İhsan TOKER
Ankara Ü. İlahiyat F.

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Halide ASLAN
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Müfit Selim SARUHAN
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Ankara Sosyal Bilimler Ü. Dini İlimler F.

Prof. Dr. Celal TÜRER
Ankara Ü. İlahiyat F.

DANIŞMA KURULU

Doç. Dr. Bülent AKOT
Yıldırım Beyazıt Ü. İslami İlimler F.

Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN
Yıldırım Beyazıt Ü. İnsan ve Toplum Bilimleri F.

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara Ü. İlahiyat F.

Ar. Gör. Fatma Merve ÇINAR
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Adem EFE
Süleyman Demirel Ü. İİBF

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR
Ankara Ü. İlahiyat F.

Dr. Fatma KENEVİR
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY
Süleyman Demirel Ü.

Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ
Yakın Doğu Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Mustafa TEKİN
İstanbul Ü. İlahiyat F.

Doç. Dr. Hatice TOKSÖZ
Süleyman Demirel Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Ahmet YAMAN
Necmettin Erbakan Ü. İlahiyat F.

Mehmet Ali GÜLDEMİR
Genel Başkan

Kadın ve Aile

Evrensel bir kurum olan ailenin yapısı toplumdan topluma değişiklik gösterse de onu, kan ve evlilik bağıyla oluşan; aynı mekânı paylaşan en küçük toplumsal birim şeklinde ifade edebiliriz. Aile kurumu çok esnek yapısından dolayı değişikliklere uyum göstermeyi başarmış, zaman içinde ayakta kalmayı sürdürmüş en eski toplumsal birimlerden biridir.

İnsan tabiatı gereği toplumsal bir varlıktır. İnsan yaşamak için topluma muhtaç ve mahkumdur. Toplumsal hayat insan için zorunludur. Toplumun kuruluşu ve inşasında ise temel yapısal kurum ailedir. Toplum denilen bünyenin ortaya çıkması ve hayatını sürdürmesi için aile zorunludur. Aile, toplumun en temel kurumudur ve dolayısıyla ailenin varlığı toplum için hayatidir.

Toplumların ilk gelişim aşamalarında din, siyaset, eğitim, ekonomi, ahlâk, hukuk gibi diğer toplumsal kurumlar, aile kurumu içinde bir biçim ve içerik kazanır ve zaman içinde topluma mal olur, aileden bağımsız hale gelirler. Fakat aile olmadan onların da hayatîyetlerini sürdürmeleri, toplum için görevlerini yerine getirmeleri mümkün değildir.

Bugün aileyi hayatımıza dair “düzen” ve “organizasyon” oluşturan bir ahlak okulu olarak kabul etmek pekâlâ mümkündür. Zira aile, içerdği taahhüt ve onu belirleyen ahlaki düsturlarla üzerimizde bir birlik ya da bütünlük etkisi sağlar. Aile taşıdığı bu düzen marifetiyle üyeleri ile toplum arasında bir köprü vazifesi görerek toplumsal hayatı düzene sokar.

Anlaşılmaktadır ki aile kurumu, toplumun temel yapıtaşdır; bu nedenle sağlıklı toplumlar sağlam aile yapısı tesis etmeye çalışırlar. İslam toplumunda da ailenin sağlam esaslar üzerine kurulması esastır. Aile tabiatı gereği huzur ortamıdır (Rum 30/21. Ayrıca bkz. Nahl 16/72; Nur 24/32). Ailenin huzurlu olması toplumun huzurlu olması demektir. O halde toplumun huzuru ailenin huzuruna bağlıdır.

Ailenin toplum için bu kadar büyük bir öneme sahip olması nedeniyle Din ve Toplum Dergimizin bu sayısını “Aile” konusuna ayırdık. Aile ile ilgili bir çok konunun detayları ile incelendiği ve anlatıldığı akademik makalelerden oluşan dergimizin toplum ve aile yapımıza katkılar sunması dileği ile...

İçindekiler

Ekim 2021

6 **Ailenin Toplumsal Önemi ve Günümüz Türkiye'sinde Karşılaştığı Meydan Okuyuşlar**

Prof. Dr. İhsan TOKER

14 **Toplumdan Aileye**

Prof. Dr. Celal TÜRER

20 **Doğadan Kültüre Ailede Kadınlık ve Erkeklik**

Prof. Dr. Mustafa TEKİN

28 **Muhafazakâr Aileyi Düşünmek**

Figen BALAMİR

38 **Dünyada ve Bizde Evlilik Yaşı ve Erken Evlilik Sorunu**

Hatice Zişan YILMAZ

44 **Dindarlığın Evlilik, Cinsel Yaşam ve Boşanmayla İlişkisi Üzerine**

Prof. Dr. Asım YAPICI

60 **Aile ve Toplumda Kadın**

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

66 **Dinî Açıdan Ailevi Sorumlulukların Sorunlu Bir Biçimde İfade Edilmesi**

Bekir GÜLTEKİN

74 **Ailede Kimlik
Oluşumu
ve Değerlere
Bağlılığın İmkânı**

Prof. Dr.
İhsan ÇAPCIOĞLU

82 **Modern
Zamanlarda Aile
ve Değişmeyen
Bir Olgu Olarak
Annelik**

Doç. Dr.
Mahsum AYTEPE

92 **Musta Kutlu
Hikâyesinde
Şevincini Arayan
İki Kadın
Süheylâ ve Suna**

Ayşe ADAN

98 **Alev Alath ile
Söyleşi**

Ekrem ÖZDEMİR

104 **Köyden Kente
Sinema**

Ekrem ÖZDEMİR

112 **UNESCO
Dünya Mirası
SAFRANBOLU**

Dr. Serra MENEKAY

118 **Lezzet
Yolculuğunda
Bir Dürak
BREZİLYA**

Dr. Serra MENEKAY

AİLENİN TOPLUMSAL ÖNEMİ VE GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ'NDE KARŞILAŞTIĞI MEYDAN OKUYUŞLAR

 Prof. Dr. İhsan TOKER
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe Tarihi ve Din Bölümleri

Belki bugüne dek yüzbinlerce kez söylenen bir söz olarak insan toplumsal bir varlıktır ve insan toplumsallığıyla insandır. Toplumdan arındırılmış bir insanın ne dinde ne felsefede ne de benzeri herhangi bir kültürel tezahür içerisinde yeri yoktur. İşte bu toplum tarafından kuşatılmışlık, Bergergil uslupla inşa olunmuşluk, Durkheimgil yaklaşımın vicdanın maşeriliği vs. hepsi insanın toplumsallıkla özdeşimini veciz bir dil üzerinden dile getirme örneklerinden sadece bir kaçıdır.

Söz konusu toplumsallık özellikle bir takım kurumlar üzerinden hayata geçirilmektedir. İşte aile de insanın toplumsal yaşamında binlerce yıl süren vazgeçilmez yerini bu eksende bulmaktadır. Kuşkusuz insanın toplumsallığını garanti eden, başta din olmak üzere birçok kurumun varlığından söz edilebilir. Post-human bir gelecekte onun yeri oldukça belirsiz görünüyor olmakla birlikte şimdiye kadarki binlerce yıl içerisinde aile insan toplumsallığının en önemli aracısı olmuş görünmektedir.

Sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinler başta olmak üzere birçok disiplinde aile en önemli başlıklardan biridir. Ancak tarih ve kültür gibi etkenler aile konusunda standart tanımlara

ulaşılması önünde birer engel olarak öne çıkmaktadırlar. Bu bakımdan sosyal bilimsel yazında aile kelimesine yer verilmesi açık seçik ve belirgin anlamları da garanti etmemektedir. Olay nihayetinde yine toplumsal bir takım parametreler üzerinden farklı analizlere ya da en azından bakış açılarına yönelmektedir. Ancak ne olursa olsun erkeği, kadını, çocukları, kan bağlarını, üreme rejimlerini içeren bu belirsiz kelimenin insan toplumlarındaki yerinin saptanmasına ilişkin yorumlar her zaman önem taşımıştır.

Dinin insan hayatındaki yeri izahtan vârestedir. Ailenin din ile irtibatı da bir o kadar kadembirliği denilebilecek ölçüde paralellik arz ediyor görünmektedir. Nitekim Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi bütün büyük dinlerde aile konusuna özel

Türkiye’de genel olarak ailenin bekası daha önce hiç olmadığı kadar tehdit altında bulunuyor. Dünyada boşanma oranlarındaki artışlar gibi genel eğilimler ve yapısal faktörlere atıflarda bulunulması sözde gerekçeler oluşturdukları gibi, bu konudaki gelişmelerin ve atılan adımların ulusal motiflerle sınırlı olduğu söylenemez.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi bütün büyük dinlerde aile konusuna özel bir önem atfedildiği dikkatten kaçmamaktadır. Eski Ahid, Yeni Ahid ve Kur'an bunun yüzlerce örneğini bizlere sunmaktadır. Kur'an ayetleri başından sonuna kadar insanın toplumsal sorunları içerisinde bazıları oldukça ayrıntıya ve hatta kişisele varacak ölçüde olmak üzere çok sayıda düzenlemeleri ve ıslah çabalarını içermektedir.

bir önem atfedildiği dikkatten kaçmamaktadır. Eski Ahid, Yeni Ahid ve Kur'an bunun yüzlerce örneğini bizlere sunmaktadır. Kur'an ayetleri başından sonuna kadar insanın toplumsal sorunları içerisinde bazıları oldukça ayrıntıya ve hatta kişisele varacak ölçüde olmak üzere çok sayıda düzenlemeleri ve ıslah çabalarını içermektedir. Keza Hz. Muhammed de bizzat bir aile figürü olarak öne çıkmaktadır. Nitekim bu iki ana kaynaktan hareket eden fıkıh üretimi söz konusu düzenleme ve normlar bütünü Müslümanlar arasında belli bir örüntü haline getirmiş ve aralarındaki onca yorum farklılığına rağmen şer'î normların yüzyıllar boyunca Müslüman gündelik hayatını rakipsiz bir şekilde yönetmesini mümkün kılmıştır.¹

Ancak yine bilindiği üzere toplum değişmeyen sabit bir eksende salınan bir varoluş şekli değildir. İnsanın yarattığı ve kendisinin de belli ölçülerde kültür oluşturduğu toplumsallaşma süreci çeşitli değişme durumlarına maruz kalmaktadır. Kültürel ve toplumsal değişmeler haliyle din kurumu üzerinde de siyaset kurumu üzerinde de ekonomi üzerinde de tesir icra ettiği gibi bütün bunlar insanların aile kelimesi etrafında toplanan faaliyet ve boyutları da etkilemektedir. Nitekim modern toplumsal şart-

ların ortaya çıkması bunu en yalın haliyle gözlemlenebilir bir şekilde insanların dikkatlerine sunmuştur.

Modernlikle birlikte ortaya çıkan toplumsal dünyada -tabii olarak burası Avrupa koşullarını ilgilendirmektedir- din başta olmak üzere bir takım geleneksel normlar, değerler ve kurumlar işlevsel kayıplara maruz kalmışlar ve yeni bir örüntü içerisinde eskisinden daha sınırlı rollere zorlanmışlardır. Avrupa'daki modernleşmede sekülerleşme, rasyonelleşme, üretim biçiminin kapitalistleşmesi ve buna eşlik eden şehirleşme, bireyleşme ilh., yaşanan süreçler ve yeni değerler aile kurumu üzerinde ciddi ve belirleyici sonuçlara yol açmışlardır.

Her şeyden önce modernlikle birlikte aile eski şumullü yerini kaybetmiş ve daha sınırlı bir çerçeveye hapsolünmek durumunda olmuştur. Bunun da temelinde bir toplumsallaştırıcı amil olarak onun işlevlerinin ulus-devletler ve onların eğitim kurumları lehinde daraltılmasına götüren süreç yer almış gözükmektedir. Yine üretim süreçlerindeki değişim de aile dışına çıkan bir çerçevede aile üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Başka hiçbir şey olmasa bile erkek, kadın çocuk demeden vahşi kapitalist dönemde herkesin neredeyse gün

boyu çalışmak zorunda kalması aile için vahim ve geri dönülemez durumlar oluşturmuştur. Ortaya çıkan yeni anlayış ve değerlerin yürürlük ve tatbikat kazandığı alanlar arasında haliyle ailelerin bulunması şaşırtıcı değildir. Goody bu noktada ekonomi ve seküler ideolojilerin aile yaşamı ile ilgili olarak kilisenin yerini alan değiştirici etkilerinden bahseder.²

Müslüman toplumlar ise modernliği kendi dinamikleri üzerinden yaşama fırsatı bile bulamamışlar Avrupa yayılmacılığı ve bugün de devam etmekte olan müdahaleciliği üzerinden şoklar yaşaya yaşaya değişim geçirme girişimleri, beklentileri ve dayatmaları ile karşı karşıya kalmaya devam etmişlerdir. Avrupa'nın maddi kültür bakımından ileriye geçmesi ve bunu da Müslüman topraklardaki müdahaleleriyle garanti altına alması yerli toplum ve kültürler açısından asimetric durumlara yol açmış, bu toplum ve kültürler ne eskisi gibi kalabilmek ne de tamamen yenileşmek (batılı anlamda modernleşmek) arasında bir yerde zayıf tarihselliğin kaderini yaşamışlardır ve bugün de bunu yaşamaya devam etmektedirler.

Avrupa devletlerinin Osmanlı devleti karşısındaki askeri ve teknolojik açıdan fâikiyeti Müslüman toplumun

siyasal temsiliyeti olarak önce bu devlet bünyesinde daha sonra da geç-Osmanlı dönemde tahrik olunan ulusallıklar ve sözde ulusallıklar çerçevesinde çeşitli dozlarda aileyi ilgilendiren değişimler ya da değişme provokasyonlarına zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda kadın sorunu Avrupa'da da eşitlik ve son derece ayrımcı bir durum olarak var olmasına karşılık İslami kültürlerdeki özsel bir sorun olarak öne çıkartılmıştır. İlginç olan taraf şudur ki bunu sadece batılı simalar ve kurumlar yapmakla kalmamış, yerel kültürlerdeki çeşitli kişilikler ve kurumlar da bu talebe yorumlar yetiştirme gayreti içerisinde bulunmuşlardır.³

Osmanlı devleti sonrası coğrafyaya bakıldığında birinci döneme damgasını vuran hususun neredeyse eşitlerden bir süreç olarak aydınlanmış despotizm mahiyetindeki rejimler eliyle toplumların yukarıdan değiştirilmesi yönünde atılan adımlar olduğu görülür. Ancak aile ile ilgili hususun istisnai durumlar dışında radikal modernleşme adımlarının çerperinde yer aldığı söylenebilir. Türkiye ve Tunus gibi istisnai ülkelerdeki değişim durumunun aksine bölge ülkelerinde aile ve şahsi hukuk konuları geleneksel çerçevelerle bağlarını büyük ölçüde sürdürmüşlerdir. Bu yazının hacmi izin vermeyeceği

Erkek, kadın çocuk demeden vahşi kapitalist dönemde herkesin neredeyse gün boyu çalışmak zorunda kalması aile için vahim ve geri dönülemez durumlar oluşturmuştur. Ortaya çıkan yeni anlayış ve değerlerin yürürlük ve tatbikat kazandığı alanlar arasında haliyle ailelerin bulunması şaşırtıcı değildir.

Avrupa'da da eşitlik ve son derece ayrımcı bir durum olarak var olmasına karşılık İslami kültürlerdeki özsel bir sorun olarak öne çıkartılmıştır. İlginç olan taraf şudur ki bunu sadece batılı simalar ve kurumlar yapmakla kalmamış, yerel kültürlerdeki çeşitli kişilikler ve kurumlar da bu talebe yorumlar yetiştirme gayreti içerisinde bulunmuşlardır.

1990'ların ikinci yarısından itibaren dinsel siyasal aktörlerin ve söylemlerin önce yerel daha sonra da ulusal planda otorite elde etmeleri ile eşzamanlı haldeki uluslararası müdahil tavırlar arasında yaşanan örtüşmeler Türkiye'deki aile hayatının bugün karşı karşıya kaldığı manzaraların arkaplanını sunmaktadır. BM inisiyatifli toplumsal cinsiyet adımları, özellikle CEDAW ile başlayan katalizör süreç, 1990'larda sivil dinsel kadın hareketlenmeleri, akabinde de Milli Görüş sonrası bir hareketin iktidara gelişi ile son derece somut sonuçlar doğurmuştur.

için Türkiye dışındaki Müslüman ülkelerdeki duruma dair daha ötede analizlere yer verilmeyecektir.

Bu yazının asıl odak noktası olarak Türkiye'ye gelindiğinde aile ilgili önemli hususiyetler ortaya çıkmaktadır. Söylemeye gerek yoktur ki Türkiye bir gelenek olarak İslam'ın başat özelliklerini koruduğu bir mirası devralmış bulunmaktadır. Ama şurası da bir gerçektir ki bu ülke yine bölgede en kapsamlı radikal modernleşme ve batılılaşma deneyimlerini kendi bünyesinde bütün derinliği içerisinde yaşamaktadır.

Bu noktada şunu da belirtmek gerekir: ne aile ilgili modern gelişmeler, ne de aile meselesinin ayrılmaz bir cüz'ü olarak kadınlar konusu Cumhuriyet'in bir icadıdır. Türkiye'de modernleşme çabaları Osmanlı devletinde geç dönemde nispeten uzun bir sürede ortaya çıkmış ve neticeler de vermiştir. Erken dönem Cumhuriyet değişimlerinin farkı bu modernleşme sürecinin son derece radikal laik bir güzergaha yerleştirilmesidir yoksa sıfırdan başlatılması değil.

Bu bakımdan Türk Kânûn-u Medenî'sinin ithâlen ihdâsı esasen Osmanlı devleti dönemindeki teennili ve ağır modernleşme çabalarının çok radikal de olsa bir devamı niteliğindedir.⁴

TKM ile geleneksel Müslüman aile düzenlemeleri yerini Avrupa anlayışta bir şahıs ve aile normları çerçevesine bırakmıştır. Bu kanunun getirdiği en önemli yenilikler arasında kadın ve erkek eşitliği ile kadınlara tanınan hakların genişletilmesine dair hususlar öne çıkmaktadır. Yine resmi nikah böylelikle zorunlu hale getirilmiş bulunmaktadır. Ki, malum olduğu üzere resmi ve dini nikah ayrımı ve bunlar arasındaki çatışmalı ilişki yakın dönemlere kadar insanların evliliklerinde dini boyut hususunda oldukça gerilimli bir sürece delalet edegelmıştır.

Böylelikle -Osmanlı devletinde de bir kural değil istisna olan çokeşliliğin yerine- tekeşli ve eşitlikçi ailenin hedeflendiği, bunun da yeni kurulan bir ulusal devletin temel dayanaklarından biri olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bütün radikal seküler amaçlara karşılık aile özel bir alan olarak yeni rejimin ilkeler sistematigi için kullanılan Kemalizm'in kamusal alandaki başarılı performansı ile ters orantılı bir durum arz etmiştir.⁵ Yakın dönemlere kadar aile kurumunun belli ölçülerde eşitlikçi, modern, Batılı tarzları öngören normatif düzenlemelere sahne olmasına karşılık onun dini anlam ve normlar dünyasında özel bir korunak olabilmemesinin yanında aynı zamanda feminizm, komünizm ve diğer

radikalliklerin etkisinden büyük ölçüde uzak kalmış olduğu da burada belirtilmelidir.

Türkiye’de ailenin asıl radikal meydan okumalarla karşılaşma sürecine girişinin ikinci bir ayrı dönem olarak 1980’li yıllardan başlatılabileceğini ileri sürüyorum.⁶ Bunda da etken olanın 1980’lerde dünyadaki neoliberal değişim rüzgarları karşısında Türkiye’de rejimin revizyon zorunluluğu ile karşı karşıya kalmasının etkili olduğunu düşünüyorum. 1968 hareketinin, feminist düşüncelerin ve sol dünya görüşlerinin zaten ortaya çıkardığı cinsiyet rejimine yönelik aykırı duruşlar 1980’lerdeki bu liberal rüzgarların sağladığı serbesti ile asıl o zaman kitlesel etkiler ortaya çıkartabilmişlerdir. Aslında bir paradoks gibi gözükken muhafakarlık şeklinde etiketlenen dini öne çıkışlarla seküler boyutlar arasındaki senkronizasyon Türkiye’de değişimin hem genel kaderini hem de bu yazının konusu olarak aile alanındaki gelişmelerin doğrultusunu büyük ölçüde belirlemiş görünmektedir.

Özellikle 1990’ların ikinci yarısından itibaren dinsel siyasal aktörlerin ve söylemlerin önce yerel daha sonra da ulusal planda otorite elde etmeleri ile eşzamanlı haldeki uluslararası müdahil tavırlar arasında ya-

şanan örtüşmeler Türkiye’deki aile hayatının bugün karşı karşıya kaldığı manzaraların arkaplanını sunmaktadır. BM inisiyatifli toplumsal cinsiyet adımları, özellikle CEDAW ile başlayan katalizör süreç, 1990’larda sivil dinsel kadın hareketlenmeleri, akabinde de Milli Görüş sonrası bir hareketin iktidara gelişi ile son derece somut sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu iktidarın hemen öncesinde kabul edilen yeni Türk Medeni Kanunu ile eşitlik hedefli düzenlemeler daha ileri noktalara götürülmüş olup, bunlar Türkiye’deki aile yapısını doğrudan veya dolaylı olarak radikal biçimde etkilemiş görünmektedirler. Aile birliğinin gerek İslami tarihsel gerekse Kemalist geleneğin ötesinde kadınlar doğrultu-

Aile kurumunu doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren diğer bir boyut ise İstanbul Sözleşmesi ve buna dayalı olarak tanzim olunan 6284 sayılı yasanın ortaya koyduğu yeni çerçevedir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet kavramı hakim bir unsur haline gelmekte ve şimdiye kadarki bütün gelenekleri karşısına alacağı bizzat kendisi tarafından açıkça ilan edilmektedir Bunun dolaylı da olsa dinsel gelenek ve normlardaki belirleyici çerçeve olarak edep, haya, namus gibi kavramların da radikal bir biçimde olumsuzlanması anlamına geldiği bir gerçektir.

sunda yeniden düzenlenmesi, mal birliği rejiminin getirilmesi, nafaka düzeninin değişmesi ve benzeri diğer hususlar ailenin toplumdaki yeri ve ona bakışı hususunda ciddi neticeler ortaya çıkartmıştır.

Aile kurumunu doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren diğer bir boyut ise İstanbul Sözleşmesi ve buna dayalı olarak tanzim olunan 6284 sayılı yasanın ortaya koyduğu yeni çerçevedir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet kavramı hakim bir unsur haline gelmekte ve şimdiye kadarki bütün gelenekleri karşısına alacağı bizzat kendisi tarafından açıkça ilan edilmektedir.⁷ Bunun dolaylı da olsa dinsel gelenek ve normlardaki belirleyici çerçeve olarak edep, haya, namus gibi kavramların da radikal bir biçimde olumsuzlanması anlamına geldiği bir gerçektir.⁸

Aile kültürü açısından hetero-cinselliğe karşı eşcinselliği ve hatta üçüncü cinsiyet benzeri yeni kavramları adeta teşvik eder mahiyette gelişmeler son döneme damgasını vurmuştur. Okullarda bu yeni ve karşıt kavramlaştırmalar doğrultusunda aşılayıcı mahiyetteki girişimler çocuklar ve gençler üzerindeki yeni baskı unsurları olarak dikkat çekmekle kalmamakta Türkiye’de aile kurumunun ve geleneğinin orta ve uzun vadede karşılaşacağı durumları da haber vermektedir.⁹

Yine söz konusu metinler paralelinde evlilikte eşler arasında ve ebeveynler ile çocukların ilişkileri hususunda sorun çözme adına yeni sorunlar yaratılarak ailenin geleneksel birliği ve istikrarının kalıcı bir şekilde tahribinin önü de açılmış görünmektedir. Özellikle kadı-

nın beyanı esastır şeklinde son derece hukuk dışı bir kabulden hareketle getirilen yeni düzenlemeler eşler arasındaki ilişkileri düzeltip hal yoluna koymak bir yana sabote edici bir işlevi ortaya çıkartarak eşler arasındaki barışı kalıcı olabilecek şekilde bozmaktadır. Nitekim uygulamada çok sayıda erkeğin evden uzaklaştırma adına mağduriyet yaşadığı bir gerçektir. Yine çeşitli örneklerde kızların babalarına karşı herhangi bir kızgınlıkla bu doğrultuda asılsız suçlamalarla adaletsiz durumlara yol açabildikleri çok sayıda habere konu olmaktadır.

Toplumda geleneksel normal evliliğin yerine giderek oranı artan yeni cinsel rejimlerin varlığı, hatta yer yer bunların dayatılır hale gelmesinin mevcut aile geleneği açısından tahrip ediciliği çok açıktır. Bunların

yanında boşanma rejimi noktasındaki yeni oluşan asimetriler, nafaka sorunu, evlilik yaşı ile ilgili olarak ortaya çıkan ve en başta da kadınları ve çocuklarını, dolayısıyla tüm aileyi vuran mağduriyetler son dönemde ortaya çıkan olumsuz gelişme ve sorunların sadece bir kaçını oluşturmaktadır.

Türkiye’de genel olarak ailenin bekası daha önce hiç olmadığı kadar tehdit altında bulunuyor görünmektedir. Dünyada mesela boşanma oranlarındaki artışlar gibi genel eğilimler ve yapısal faktörlere atıflarda bulunulması sözde gerekçeler oluşturdukları gibi, bu konudaki gelişmelerin ve atılan adımların ulusal motiflerle sınırlı olduğu söylenemez. Aksine küresel çağda ve küresel dünyada ama tek taraflı olarak uluslararası asimetrik talep ve dayatmalar Türkiye’deki aile gerçekliğini dönüştürme potansiyeli ve hedefinde görünmektedir. Ekonomi-politik olarak zaten egemenliği altında bulunan bu dünyada bu sefer özel alanın da yitilmesiyle gerek aileler gerekse bireyler düzeyinde kalıcı bir özgürlük yitimi tehlikesi akut bir sorun olarak hitap edilmeyi beklemektedir. Morin ve Ceruti’nin ifade ettikleri gibi toplumsal ilişkilerde krizler bulunmaktadır. Ahlakta, iletişimde insanların toplumsalliğini olumsuz olarak etkileyen

krizler ortaya çıkmıştır.¹⁰ Bu krizlerin yol açtığı yalnızlaşma, yabancılaşma, değer yitimi noktasında ailenin toplumun ıslahı doğrultusunda işlevlerini yenileyip sürdürebilmesi için her şeyden önce onun karşı karşıya kaldığı krizin çok iyi bir şekilde anlaşılıp çözümlenmesi gerekmektedir.

Dipnotlar

1. Bugün Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerin büyük bir kısmında Şahıs ve Aile hukuklarının hala İslami mirasın hakim olduğu alanlar oluşturduğu bilinen bir husustur. Hatta bu etkiler, Türkiye ve diğer bazı İslam ülkelerindeki sekülerleştirici mevzuata sahip olan devlet politikalarında da gözlenegelmiştir.
2. Jack Goody, Avrupa’da Aile, çev. Serpil Arısoy, Literatür Yayınları, 2004, s.205.
3. Kendisi ithal bir düşünce olan Türk seküler düşünce çevrelerinin ve onun uzak erimli etkisi altındaki toplumsal kesitlerin başörtüsü [türban], çarşaf, din eğitimi, şeriat, irtica, siyasal İslam vb. kavramlar üzerinden mevcut durumu bir Arap hayranlığı derekesine indirerek ithal ideoloji ithamında bulunmaları gibi; dinsel (geleneksel ya da modernist) ya da muhafazakar olarak adlandırılan çevrelerin mesela kadınlarla ilgili ayetlerin modern koşullara indirgenecek şekilde batılı standartlara uygun aşırı yorumlarda bulunma çabaları bu durumu açığa vuran çok sayıda örneği içerisinde barındırmaktadır.
4. Şerif Mardin’in Türk Devrimi içeriğindeki simaların kendi Osmanlı-İslami tarzlarını buraya taşıdıklarından söz etmesi kayda değerdir. Bkz. Şe-

rif A. Mardin, Ideology and Religion in the Turkish Revolution, International Journal of Middle East Studies, 2 (1971), 209.

5. Şerif Mardin Kemalizmin kişi katında gündelik hayata ilişkin bir anlam ve norm çerçevesi sunmadığını ifade etmektedir. Bkz. Ş. Mardin, Din ve İdeoloji, 5. bs., İstanbul: İletişim Y.,1992, s.149. Ayrıca krş. Ş. Mardin, ‘Türkiye’de Din ve Laiklik’, Din ve Siyaset, İstanbul: İletişim Y., 79.
6. Bu konuda 1990’lı yıllarda şiddetlenen 2. Cumhuriyet tartışmaları hatırlanabilir. O döneme ilişkin bir çalışma için bkz. ‘Doksanlı Yıllarda Hegemonya Mücadelesi Çerçevesinde İkinci Cumhuriyet Tartışmaları’, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
7. Bkz. İstanbul Sözleşmesi 12. Madde. Metin için bkz. <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/O90000168008482e>. Metnin Türkçesi için: <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss81.pdf>
8. Sözleşme konusunda kapsamlı bir değerlendirme için bkz. A. Çolak, A. Süt, A. Akıncı vdğ. İstanbul Sözleşmesi. Disiplinler Arası Bir Soruşturma, İstanbul: Tire Kitap, 2020.
9. Türkiye’de ETCEP projesi etrafındaki girişimler hususundaki gelişme ve tartışmalar bu konuda yeterince fikir verebilir. Bu konuda bkz. C. E. Demir, A. Z. Kılıç, B. Çalışkan vdğ. ‘Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi. Okulların Toplumsal Cinsiyete Duyarlık Açısından Değerlendirilmesi. Başlangıç Durum Değerlendirmesi ve İhtiyaç Analizi Raporu’, Ankara, 2016.
10. Edgar Morin & Mauro Ceruti, Bizim Avrupamız. Çözülüyor mu Yoksa Başkalaşıma mı Uğruyor?, çev. Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Y., 2014, s.97-98

TOPLUMDAN AİLEYE

Prof. Dr. Celal TÜRER
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak., Öğretim Üyesi

Şırnak Müftülüğü ile Türkiye Diyanet Vakfı Şırnak Şubesi işbirliğinde "Göç ve Aile"
temalı resim yarışması birincisi, Bedirhan Sakıcı/10-A

Istanbul'da bir düğün alayı. Önde giden nahılı gelinin çeyizi takip ediyor. En arkada ise gelin arabası

Türk toplumunun tarih boyunca dünyanın dört bir yanına dağılmasına rağmen varlıklarını korumaları, aileye verdikleri önemin göstergesidir. Türk toplumunda tüm kurumlar aileyi desteklemiş, bir tür geniş aile mahiyetinde var olmuşlardır.

Günümüz düşüncesi, birey ve toplum meselelerinde on sekizinci yüzyıldan itibaren başlayan ve etkilerini halen devam ettiren hatalara karşı bir hesaplama içindedir. Söz gelimi yeni psikolojik doktrinlerin çoğunun bireye aşırı vurgu yapmadan; insanın doğal olarak ben merkezli olduğu ve yalnızca kişisel çıkarları için hareket ettiği düşüncesinden uzaklaştığı görülmektedir. Yine insanın kendi kendine yeterli olduğu; mutluluğu ve mükemmelliği için sadece arkadaşlarının saldırı ve zulmünden uzak kalması gerektiği düşüncesi de terk edilmiştir. Bu hususların telafisinin sempati, taklit, sokulganlık ve ebeveyn içgüdüleri ile birlik organizasyonları ve kurumsal kontrol gibi anlayışlar üzerinden sağlanabileceği fikrinde ısrar edilmiştir. Böylece yeni doktrinler, eski düşünme bi-

çimini düzeltmek ve devamında bir bütün haline getirmek adına "grup-akıl", "toplumsal bilinç" ve "kolektif irade" gibi anahtar sözcükler üretmiştir.¹ Tüm bu girişimler son iki yüzyılda özellikle sosyal bilimin muazzam çalışmalarıyla toplumun nasıl bir varlık türü olduğu ve organizasyonlarını nasıl geliştirdiği hususlarıyla bizi karşılaştırmıştır. Biz, toplumu oluşturan sosyal yapının ne Emile Durkheim düşüncelerinde görüldüğü üzere, "kolektif kişilik" ve "nevi şahsına münhasır özne" anlayışıyla ne de Alfred Espinas gibi, insanın niteliklerini topluma yansıtma ekseninde "birey gibi yaşayan bir varlık" şeklinde ele alınmasıyla doğrudan ilgilenmeyeceğiz.² Hatta ele alacağımız meselenin topluma atfedilecek bir sorun olmaktan çok toplumun sağlayacağı değer ve işlev meselesinde düğümlendiğini söyleyebiliriz.

Günümüzde sağlıklı bir toplumun oluşturulması nasıl işlevsel bireylerin yetiştirilmesine bağlı ise sağlıklı aile kurumunun oluşturulması da aile üyelerinin sosyal bir organizasyon olarak aile kurumunda yer alması, ortak değerler ve çözümler ekseninde işlevlerini yerine getirmelerine bağlıdır.

Bu itibarla toplumların amaçlarının insanların amaçlarından ayırt edilemeyeceği ve bazı gerekçelerle tüm birlik organizasyonlarına etki edeceği hususiyetini vurgulayacağız. Bu yüzden elinizdeki yazı bütünden parçaya doğru yönelerek; sosyal organizasyon mekanizmasının bütün-parça ilişkilerinde işlevsel olarak görülmesi gerektiğini ve yetkinleşmemizin ancak böyle bir yolla gerçekleşeceğini savlar.

Bir Organizasyon Olarak Aile

Günümüzde sağlıklı bir toplumun oluşturulması nasıl işlevsel bireylerin yetiştirilmesine bağlı ise sağlıklı aile kurumunun oluşturulması da aile üyelerinin sosyal bir organizasyon olarak aile kurumunda yer alması, ortak değerler ve çözümler ekseninde işlevlerini yerine getirmelerine bağlıdır. Böyle bir yaklaşımın aile kurumunu öncelikle nasıl ele alacağımızı, söz konusu organizasyonu nasıl etkin kılacağımızı ya da “yapılması gerekenler neler?” olduğunu göstereceğini umabiliriz. Artık kadim dönemdeki gibi aile yapısından ve onun işlevlerinden bahsetmek; görevler üzerinden üyelere rol biçmek ya da aileye dair güzellemeler yapmak sorunlarımızı çözmemektedir. Oysa yeni duruma sebep olan hususları fark ettiğimizde bir kurum olarak aileyi tahkim etmek ya da sorunlarına çözümler üretmek için farklı girişimlerde bulunabiliriz. Bu hususu (şimdilik esas amacımız olmadığı için) bir başka yazıya bırakarak, aile kurumunun toplum ekseninde nasıl bir sosyal organizasyon olduğunu incelemeye girişebiliriz. Zira Hegelci yaklaşımın kuşatıcı ve güçlü bir ritme göre gelişen yapıları esas almasına benzer şekilde, bütünden parçalara gidişin yetkinleşme anlamında aileye dair öz-bilincin toplumsal öz-bilinç ekseninde kavranma-

sına götüreceğini öngörebiliriz.³ Bununla beraber hiçbir parçanın analitik olarak ait olduğu bütünü veya bütünün diğer bölümlerini içermeyeceğini kabul etmeliyiz. Bu çerçevede parçanın bütünlü ilişkisi, bütünün parçayla olan ilişkisi ile aynı değildir. Nitekim geleneksel felsefenin temel yanılığsı bir bütünü, daima kendi parçasının bir parçası olarak görmesinden gelir ve bu tez tamamen reddedilmelidir. Nitekim J. E. Moore ise ‘organik’ terimini bir bütünün, parçalarının değerlerinin toplamından farklı olarak kendine özgü bir değeri olduğunu belirtmek anlamında kullanır. Çünkü iki şeyin bir bütün halinde olduğu yerde, bütünün değerinin, yalnızca bu iki şeyin değerlerinin toplamı şeklinde varsayılmasının oldukça yanıltıcı olduğunu beyan eder. Bu yüzden yaklaşımımızın bir anlama ufku oluşturacağını; meseleleri bu perspektiften kavramanın analize ve çözümlere daha fazla yer açacağını ön görebiliriz.

Aile’nin ilk topluluklardan beri var olagelen, kan ya da evlilik gibi bağlarla bir araya gelmiş küçük bir birliğin adı olduğu konusunda fikir birliği vardır.⁴ Modern dönemin aksine oldukça kalabalık olabilen söz konusu birlik, ona tabi olan bireyler arasındaki karmaşık ilişkiler bütünü ifade etmektedir.⁵ Toplum gibi ailenin de bireylerin üstünde yer alan, ilişkilerini belirleyen

aşkın bir alanı tanımlamaktan ziyade üyelerinin birleşimi, ilişkisi ya da tezahürlerin toplamı anlamına geleceğini düşünebiliriz. Bu açıdan aile ne kutsal ne de sıradan bir yapı değil; aksine işlevini yerine getirdiğinde çok değerli bir birlik ya da organizasyonu temsil eder. Modernlikle birlikte evlilik ve aile anlayışında yaşanan büyük değişim, geleneksel aile düzeninin çökmesine ve bireysel özgürlükler zemininde mahremiyet düzenlerindeki yeni oluşumlara sebep olsa da, söz konusu birlik pratik zeminde farklı işlevleri yerine getirmeyi bırakmamıştır. Kadim dünyada hayat, aile etrafında; dini bağlılıklar ekseninde tamamlayıcılıklar ilişkisinde devam etse de, modern dönemde pratik hayatın kurgulanmış iş bölümünde ve özgürlükler ekseninde işlevini yerine getirmeye devam etmiştir. Bu noktada karşılaştığımız sorun, kadim dönemdeki ontolojik ve hiyerarşik yapıları modern işleyişleri eklemleyerek amorf yapılar elde etmemizdir. Bu durumu fark eden gelişmiş toplumlar, insan üzerine araştırma yapan her bilimi işe koşarak, aileyi çeşitli yönlerden incelemeye ve bu suretle sosyal yaşamın kuvvet ve sağlığının zinde olmasını arzularlar. Çünkü onlar, aile organizasyonunun zayıflamasının toplumsal yaşamın dayanma gücünü temellerinden yıkacağını ön görerek, aileyi korumaya yönelik tedbirler almaya ve stratejiler geliştirmeye devam etmektedir.

Tıpkı toplum gibi aile de dinamik açıdan sosyal bir etkileşim aracı şeklinde tezahür ederken, statik açıdan ise sosyal bir ruha göndermede bulunur. Ailenin sosyal etkileşim zemini oluşu, en darından en genişine kadar tüm sosyal ilişkilere ortam olmasını yansıtır. Bu ortam vasıtasıyla toplumun her kurum ve yapısına yönelen ilişkiler gelişir. Ancak aile kendisinin dışındaki yerlerde belirlenmiş bulunan değerleri aktarmakta temel ve yönetici bir kurum değil; “vekil” bir organizasyondur. Toplumsal güçlerin etkilerini aile gibi birincil gruplarda çok daha kolay inceleyebilirken; daha karmaşık organizasyon ve güçleri incelemek ve davranışlarını açıklamak zor ve olanaksızdır. Ailenin statik olarak sosyal bir ruh oluşu, toplumu oluşturan bağlara ve kalıcı güçlere gönderme yapar. Gelenek ya da örf ve adetlere bağlılığın önemli kabul edildiği toplumlarda aile içinde bu kalıcı güçlere katılmanın ve onun sorumluluğunu paylaşmanın asli görev ya da amaç olduğunu hatırladığımızda, söz konusu bağlılıklara ve güçlere katılmanın

Farkındalık sahibi gelişmiş toplumlar, insan üzerine araştırma yapan her bilimi işe koşarak, aileyi çeşitli yönlerden incelemeye ve bu suretle sosyal yaşamın kuvvet ve sağlığının zinde olmasını arzularlar.

toplum ilişkilerinde ne kadar değerli olduğu görülebiliriz. Tam da bu noktada gittikçe küçülen modern ailenin yukarıda ifade edilen güçlere katılıp, ideallere bağlanmasının ne denli zor olduğuna şahit olabiliriz. Ama diğer taraftan modern ailenin organik yönü, “kendi başına birey” anlayışını geliştirerek toplumsal organizasyonu yeni bir aşamaya sevk etmiştir. Bu yüzden ailenin hem statik hem dinamik

Aile toplum gibi kendisine bağlı olanlara varlık kazandırır. Modern döneme kadar bireylerin kendisini tanımlamada bir teminat ya da güvence görevi üstlenen aile, onlara kimlik kazandırmada da en önemli yapı olmuştur.

açından işaret edilen yönünden daha fazlasını içerdiğini belirtiriz.

Toplum kadar olmasa da aile içinde de farklı ilişki kipleri bir araya gelir. Buna rağmen bir amaç birliğini hedefler. Amaçlar arasında fikir birliğini gözetmek ailenin dinamik bir yapıda olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Toplum bu birliği sağlamak adına oluşturulacak bilinci sonradan inşa ederken, aile bu konuda bir kabulde baş-

lar. Aynı şekilde toplum birliği bir süreç içinde kazanırken, aile en baştan itibaren bu birliği asgari seviyede de olsa hazır bulur; ancak bununla birlikte "aile olma" tıpkı toplumdaki gibi süreç içinde öğrenilir ve gerçekleştirilir. Bu süreçte ön plana çıkan gayeyi haiz/telosa sahip bir bütünlük ya da birlik arayışıdır. Söz konusu gayeye göre bireyler birlikte hareket eder; birbirlerinin amaçlarına, davranışlarına uyarlar.

Aile toplum gibi kendisine bağlı olanlara varlık kazandırır. Modern döneme kadar bireylerin kendisini tanımlamada bir teminat ya da güvence görevi üstlenen aile, onlara kimlik kazandırmada da en önemli yapı olmuştur. Oysa modern dönemde kimlikler bireyin aidiyetlerle değil, inşa ile geliştirdiği hususlara dönüşmüştür. Bu çerçevede aile kişisel özgürlüğün ve özerk yapıların taşıyıcısı olma işlevini göstererek, aidiyet merkezli yapıları değiştirmiştir. Nitekim aile, üyelerine varlık kazandırırken bunu birtakım ilkelere, kurallara ve kaygılara uygun bir şekilde yapmaya devam etmiştir. Zaten bir kabul/rıza ilişkisi ile başlayan ailenin; söz konusu kaygıyı, ilke ve kurallara uyararak gerçekleştirmesi düzen ve birliği de beraberinde getirmiştir. Bu yüzden aile tıpkı toplum gibi üyelerinin enerjisini denetlemeye, düzenlemeye,

kontrol etmeye ve bir akışa dâhil etmeye mecburdur.

Aile içerisindeki farklı düşünceler, çeşitli beklentiler ve karmaşık ilişkiler bireyleri ilgi ve çıkar çatışmasına sevk edebilir. Ancak söz konusu çıkar farklılıklarının sosyal zeminde bir araya getirilmesi ve düzenlenmesi gerekir. Toplumda olduğu gibi ailede de önemli olan; çıkarların çatışmaya dayandığını; ne kadar farklı olsalar da aynı gerçekliğin çeşitli boyutlarını temsil ettiğini fark etmektir. Bu farkındalıkla ortak bir zemin inşa edilebilirse aile kendi davranış, değer ve beklentilerini oluşturmuş, sağlıklı bir işleyiş kazanmış olur. Bu çerçevede ailedeki ahlaki duygular, iyiliğin veya hoşnutsuzluğun belirtileri olarak görülebilir. Bu belirtiler eski toplumlarda mitler ve toplumun genel görüşlerinden etkilenirken, modern toplumda etkili olan kişisel özgürlük ve bireye özgü olanın içerildiği dinamik kültürdür. Aile, bugün için ortak amaçların tümü anlamına gelen kültürden bağımsız olarak düşünülemez. Bu açıdan aileyi de rasyonalize etmek iyi bir yaşamın kapısını aralayacaktır. Bu iyi yaşamın niteliklerinden biri olan "uyum", aile bireylerinin hem kendi arasında hem de toplum içinde bütünü bozmadan kendi varlığını korumasına ve ortaklaşa bir amaç uğruna işbölümü yapabilmesine olanak sağlayacaktır.

Ailede dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de bileşenlerin özerk yapılarının korunmasıdır. Bu durumun gerçekleşebilmesi için üyeler arasında bir anlaşma olmalıdır. Nasıl ki bir toplumda aynı kültür çatısı altında yaşıyor olsalar bile bireylerin aynı olması beklenmiyorsa, ailede de söz konusu bu durum geçerli olmalıdır. Topluma göre daha dar bir mekân paylaşmak ya da daha sıkı bağlarla birbirine bağlı olmak aile üyelerinin tek tip olması gerektiği ya da olacağı anlamına gelmez. Esas olan bütünlüğü göz önünde bulundurarak bireysel farklılıkları ve özerklikleri korumaktır. Bu noktada “bütünlüğün nasıl sağlanacağı” sorusu zor ve güç bir arayışı temsil eder. Bir ailede bütünlük ancak parçanın hem kendinelikliğini koruması hem de bütüne uyum sağlaması, onunla bir ahenk oluşturması ile gerçekleşir. Bu ise çoğu zaman hayat içerisinde öğrenilen sürece karşılık gelir. Bu açıdan toplumun ve ailenin bireyden beklediği bilinç ve enerjiler, ayrıştırıcı değil birleştirici bir nitelik sergilemeli ve bir araya gelmenin ötesinde birbirini tamamlayacak aşamaya geçmesi gerekir. Bu husus aileyi geliştirdiği ve çoğalttığı gibi toplumun gelişmesine de kapı açar.

Bugün aileyi hayatımıza dair “düzen” ve “organizasyon” oluşturan bir ahlak okulu olarak kabul etmek pekâlâ mümkündür. Zira aile, içerdiği taahhüt ve onu

belirleyen ahlaki düsturlarla üzerimizde bir birlik ya da bütünlük etkisi sağlar. Aile taşıdığı bu düzen marifetiyle üyeleri ile toplum arasında bir köprü vazifesi görerek toplumsal hayatı düzene sokar. İnsan hayatının en derin ve en anlamlı seviyelerinin aile içinde yaşandığını kabul ettiğimizde, aile hayatının işleyişini sürdürme ve geliştirme nin toplumsal işleyişin en önemli unsuru olduğunu kabul edebiliriz. Bu kabul altında yetişen yeni nesiller, manevi, kültürel ve evrensel değerleri aile kurumundan öğrenerek, toplumsal hayata aktarabilir. Nitekim Türk toplumunun tarih boyunca dünyanın dört bir yanına dağılmasına rağmen varlıklarını korumaları, aileye verdikleri önemin göstergesidir. Türk toplumunda tüm kurumlar aileyi desteklemiş, bir tür geniş aile mahiyetinde var olmuşlardır. Ailenin tarihimizde bu derece önemli olmasını, başka hiçbir toplumda olmayan akrabalık nüanslarının üretilmesiyle de kanıtlayabiliriz. Hatta medeniyetimizin aile üzerine ve onun üzerinden kurulduğu dahi iddia edebiliriz.

Kaynakça

- Celal Türer, “Ahlaktan Eğitime: Yine Ahlak” Felsefe Dünyası, Sayı 60, 2014.
- Charles Taylor, Benliğin Kaynakları: Modern Kimliğin İnşası, Çev. Selma Aygül Baş-Bilal Baş, Küre Yayınları, İstanbul, 2008.
- G.W.F. Hegel, Tinin Görüngübilimi, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2016.
- Gustave Le Bon, Psychology of Revolution, çev. B. Miall, 1913.
- Ralph Barton Perry, General Theory of Value, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1950.
- Ralph Barton Perry, Realms of Values: A Critique of Human Civilisation, Harvard University Press, 1954.
- T. B. Bottomore, Toplumbilim, çev. Dr. Ünsal Oksay, Doğan Yayınevi, Ankara, 1977.

Dipnotlar

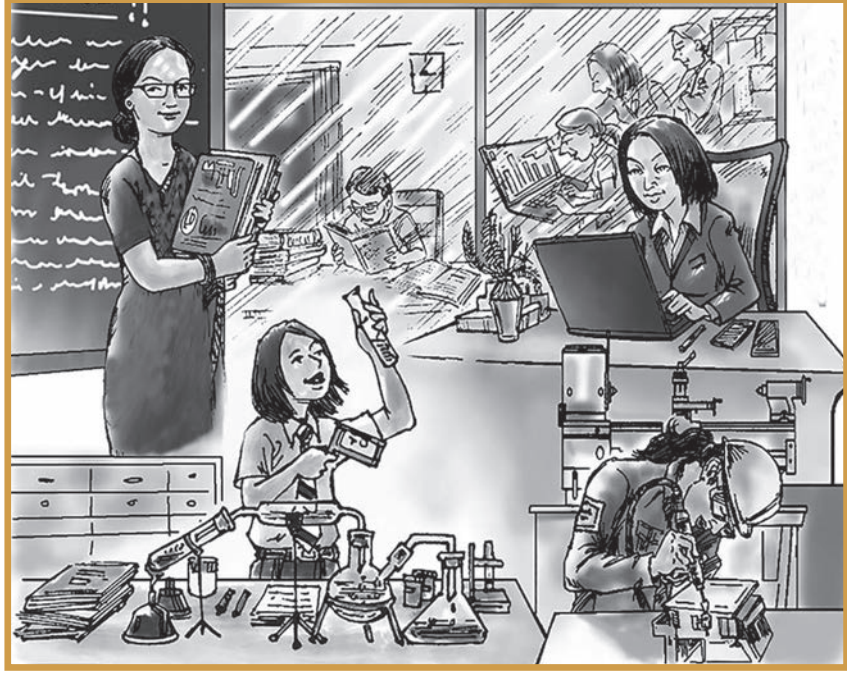
- *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi, Prof. Dr. Ralph Barton Perry, General Theory of Value, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1950, s. 400-401.
- Ralph Barton Perry, General Theory of Value, s. 402; T. B. Bottomore, Toplumbilim, s. 119-124.
- G.W.F. Hegel, Tinin Görüngübilimi, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, 4. Basım, İstanbul, [177] s. 80.
- T. B. Bottomore, Toplum Bilim, çev. Dr. Ünal Oksay, Doğan Yayınevi, Ankara, s. 185.
- Ralph Barton Perry, General Theory of Value, s. 424.

DOĞADAN KÜLTÜRE AİLEDE KADINLIK VE ERKEKLİK

✍ Prof. Dr. Mustafa TEKİN
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din
Sosyolojisi A.B.D. Öğretim Üyesi

Postmodern kapitalizm, bugün egemen hale getirdiği ekonomi politik doğrultusunda kadın ve erkeğe sürekli değişen tabiatlar yazılmaktadır. Bu kadın ve erkeklerin ekonomi politik çerçevesinde ve piyasa koşullarında değişen rollere hazırlamak anlamına gelmektedir.

Cinsiyet üzerine konuşmanın geçen yüzyıldan bu yana içeriğinin bu denli değişeceğini doğrusu kimse tahmin edemezdi. “Kadın” ve “erkek” şeklinde tarih boyunca katologlanmış cinsiyetlerin, somut gerçeklikler olmaktan çıkarak kültür içerisinde yeniden şekillendirilmesi ile toplumsal cinsiyet tartışması ajandaya girmiş ve nihayetinde postmodernlikle birlikte ara cinsiyetlerden cinsiyetsizliğe kadar bir dizi muğlak beden dönemin tartışmaları arasına dahil olmuştur.

Toplumda “kadın” üzerine geliştirilen mercekleme, gerçekte çok farklı kadınlık ve erkeklik sorunlarından bir kısmını görünür kılmakta; dolayısıyla birkaç maddede yoğunlaşan tartışmalar ise küresel ölçekte cari ekonomi politiğin sınırlarını zorlamayacak “credo”lar eşliğinde gerçek-

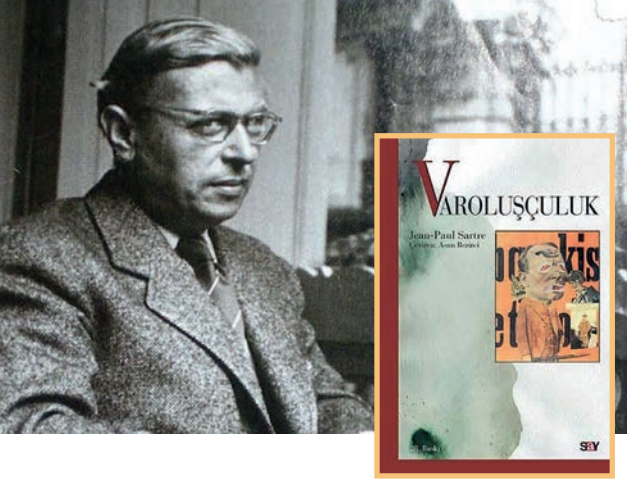
İnsanın yarattığı kültürde roller farklılaşabilir, ancak tabiatı ve onun kadın ve erkek üzerine attığı imzayı tamamen reddederek sanal bir kültürel içinde yaşatmak gibi garip ve nihayetinde tabiatın geri dönecek bir işe girilmektedir.

leşmektedir. Şurası bir gerçek ki, kadın-erkek ilişkileri ve onun içerdiği tüm sorunları sahici tartışmalar, popülizmin, hamasetin ve “credo”ların dilinin dışına çıkmakla mümkün olacaktır.

Bu makalenin konusu, bugün yeniden kurulan kadınlık ve erkeklikler olup, bu inşada rol alan ekonomi, politik, kültür, siyaset ve eğitim faktörlerinin sosyolojik analizidir. Kısaca söylemek gerekirse makale şu tezi test etmeyi hedeflemektedir: Postmodern kapitalizmin tüketim merkezli üretim ve mübadele tarzı ile şekillenen ekonomi politiği, özelde kadından başlayarak erkeklik ve kadınlık kategorilerini yeniden

inşa edecek şekilde bir kültürel-lik, toplumsallık ve kimliklendirme yapmakta, aileyi yeniden şekillendirmekte; bunun için farklı siyasi-toplumsal dispozitifleri seferber ederek muhtemel direnç gösterecek mekanizmaları dışarıda bırakmaktadır. Tüm bunlar da postmodernliğin dışlama pratikleriyle gerçekleşmektedir.

Özelde Türkiye toplumunda şiddetten evliliğe, kadın-erkek ilişkilerinden sosyal rollere kadar bir dizi sorun, kimi zaman kültürel gecikmişlik ancak büyük oranda toplumda cari olan normatif ve değersel farklılıkların birbirleri ile gerilim ilişkileri içinde söylemsel form kazanmaktadır.

Sartre Varoluşçuluk düşüncesini ortaya koyarken “varoluş özden önce gelir” sözüyle, insanın bir özü olmadığını, kendi kendisini inşa ettiğini açıkladı.

Hegel; “Doğanın yaratılmasından sonra insan ortaya çıkar ve doğal dünyaya karşıtlık oluşturur; varlığıyla ikinci dünyayı kurar. Genel bilincimize göre iki dünyalıyız: Doğa dünyası ve tinsel dünya. Tin dünyası insanın meydana getirdiği dünyadır. İnsan istediği kadar Tanrı'nın dünyasını tasarlayıp dursun, daima tinsel bir dünyadır bu; insanda gerçekleşmesi, onun tarafından var kılınması gerekir.” diyor.

Ancak konuların bilimsel sınırları içinde kalmayıp popülerlik ve hamaset yoğunluğunda bir kutuplaşmaya doğru evrildiği gözlerden kaçmamaktadır. Problem farklı ideolojik, dinsel, ve felsefi angajmanların olması değil, bir yandan konunun bilgiye dayalı tartışılmasındaki eksiklik, diğer yandan kültürel altyapının evrilmek istenen hedefe ulaşmak üzere bir zemin sağlayıp sağlamayacağı sorusudur.

Bu bağlamda kadın-erkek ilişkileri ve onun ihtiva ettiği problemlerin gerilim hattını belirleyen argümanları şu şekilde sıralayabiliriz: 1-Tarihsel ve kültürel derinlikten bugüne gelen “sosyal kod”ların belirlediği kadın-erkek ilişkisi ve evlilik pratikleri vardır. Buna gelenek de diyebiliriz. 2- İslam'ın öngördüğü erkek-kadın ilişkileri ve aileye dair normlar bütünü vardır. 3- Post/Modernliğin öncüllere dayalı kadın-erkek ilişkileri ve aileye dair teori ve pratikler. Doğrusu toplumda bu bağlamdaki çatışma ve gerilimler, toplumda her üç argümanın bir karşılık bulmasından kaynaklanmaktadır.

İnsanın “Doğa”sı Var mı?

Doğa ve kültür gerek referans olma gerekse insanı dolaylılama noktasında tarih boyunca farklı düzeylerde etkili olmuşlardır. Doğa, tabiat bir yandan bir şeyin özneliliği olma, diğer yandan bu yönüyle eşya-

nın ilk formu ve referansı gibi görülür ve tanımlanırken, kültür insanın tüm maddi ve manevi yaratımlarına göndermede bulunmaktadır. Ortaçağ'dan modern zamanlara geçerken kutsal kitaba erişimin tamamıyla din adamlarının temellükünde olduğu bir dönemde tabiat düşünür ve araştırmacılar için gözlerini çevirdikleri geniş bir alandı. Nitekim Bacon'ın Novum Organum'da tabiata yaptığı vurgular dikkate değerdi. Bu bağlamda tabiat bir yandan tüm evrenin temel ilkelerinin çıkarılabileceği bir ilişkiler bütünü diğer yandan tüm eşyanın ilk formlarını gösteren bir düzen olarak konumlandırılmaktaydı. Nitekim henüz Tanrı ile ilişkisi kop(arıl)mamış olan bu tabiatta varolan ilkeler, Tanrı'nın evrene koymuş olduğu kurallar manzumesi olarak görülmekteydi. Öte yandan Batı'da bir dönem tabii hukuk ve tabii din gibi nosyonların inşa edileceği temelleri göstermekteydi. Doğrusu bu dönemde tabiat kilisenin hegemonyasını yıkmak için hakikatin kaynağı olarak okunmaktaydı.

Pre-modern dönemde tabiat (doğa) Tanrı ile bağlantılı bir okumanın konusuyken, aynı zamanda tüm eşyanın ve bu arada insanın da bir doğasının olduğu kabul edilmekteydi. Yakın zamana gelinceye kadar da bu kabul onaylanmaya devam etmiştir. Her şeyin bir özünün olduğu fikri, modern zamanların da felsefi temellerinde yer almaktaydı. Sartre Varoluşçuluk düşüncesini

ortaya koyarken “varoluş özden önce gelir” sözüyle, insanın bir özü olmadığını, kendi kendisini inşa ettiğini açıkladı.¹ Daha sonraki süreçte postmodernliğin bir merkezin olmadığı anlayışı çerçevesinde teori içre çöküşler insanın da bir doğası olduğu düşüncesinden uzaklaştırdı. Bugün gelinen noktada, insanın bir doğasının olmadığı sosyal bilimlerin farklı kulvarlarında adeta bir replik gibi tekrarlanmaktadır.

Doğa ya da tabiat kavramı feminist tartışmalarının içinde özel bir yer işgal etmektedir. “Kadın doğası” ya da kadınlık şeklinde ifadelendirilen kavramsallaştırmalar bir tabiata göndermede bulunmaktadır. Feminist yazının sonraki fazlarında ya da radikal sol ve postmodern feminist söylem bir tabiatı bahsetmenin cari kadın-erkek ilişkisi ve kamu-sallığını haklılaştıracağını öne sürerek yanlışlığından söz açtılar. Bir başka deyişle, “kadın doğası” ifadesi, feministlerin deyişiyle kadın üzerindeki erkek hegemonyasının olumlanması ve meşrulaştırılması demeye gelmekteydi. Bunun bir sonucu olarak kadın için her türlü çıktının olumsuzluğunu getiren bir düzlem açılmaktaydı. Fakat böylece kaybolan merkez, kadın için de kendisini konumlandıracağı tüm sabitelerin yok olduğu bir ekonomi politiğe dahil olmak anlamına gelmekteydi. Diğer yandan bu olumsuzluk ara cinsiyetler ve cinsiyetsizliklerin kimi zaman toplumsal cinsiyete de göndermelerde bulunarak konuya dahil olmasını birlikte

getirmektedir. Özelde kadının tabiatının olmadığına yönelik yapılan bu yığınak, açıkça söylemek gerekirse aile ve evliliğe yönelik negativiteyi işlevselleştirmektedir. Aslında postmodern kapitalizm, bugün egemen hale getirdiği ekonomi politik doğrultusunda kadın ve erkeğe sürekli değişen tabiatlar yazılmaktadır. Bu kadın ve erkeklerin ekonomi politik çerçevesinde ve piyasa koşullarında değişen rollere hazırlamak anlamına gelmektedir.

Yakın dönem gelinceye kadar insanlık tarihi boyunca “kadın” ve “erkek”in bir tabiatı olduğu yaygın ve genel kabul taşıyan bir görüştü. En başta dinler başta olmak üzere kadın ve erkeğin yaratılıştan gelen tabiatından bahsederler. Sözelimi; İslam açısından insanın bir fitratı vardır. Fitrat tüm insanların üzerlerine yaratıldığı bir yazılım gibidir. Aslında tarih boyunca değişen sosyal formlar dışında tarihin insanın yapıp etmeleri, talepleri, mücadelesi vb. açısından bir tekrür olduğu dikkate alınır, fitratın insanda mündemiç olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Diğer yandan kutsal kitaplar kadın ve erkeğin tabiatını açık ve örtük şekillerde belirterek buna uygun bir konumlandırma ve ilişki inşa ederler. En başta biyolojik yapıdan başlayarak erkek ve kadın arasındaki farklılık diğer alan-

Postmodernizm, insanları hem bir tüketici hem de kapitalizmin ucuz çalışanı olarak “tüketim” önünde seferber eder. Kadınlık ve erkeklik hiçbir sabite bırakılmaksızın aile içinde yeniden tasarlanır. Dolayısıyla bugün tüm dünyayı işgal altına almış, çeşitliliğe de izin vermeyen postmodern küresel kültürün döngüsünde yaşamaktadır.

lara doğru genişler. Deleuze’un “fark” kavramından farklılaşan bu farklılık içinde bulunduğumuz dönemde yadsınma eğilimindedir. Bunun neticesinde erkek ve kadın homojenleştirilerek farkın kaybolması olumlanmaktadır. Yine tabiatın insanlık tarihi boyunca cinsiyet formları (kadın

Doğa ya da tabiat kavramı feminist tartışmalarının içinde özel bir yer işgal etmektedir. “Kadın doğası” ifadesi, feministlerin deyişle kadın üzerindeki erkek hegemonyasının olumlanması ve meşrulaştırılması demeye gelmektedir.

(dişi) ve erkektir. Erkek ve kadın birbirleri için cazibe oluşturmuşlar ve kahir ekseriyetle birbirleriyle evlilik yapmışlardır. Tabiat bu konuda önemli bir referans olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat kadın ve erkeği yeni ekonomi politik (tüketim) çerçevesinde yeniden seferber etmek isteyen postmodern kapitalizm, farklı bir kültür yaratmaya çalışmaktadır. Bu kültür yaratımı ontolojik diyebileceğimiz düzeyde gen teknolojileri, epistemolojik düzeyde ise küresel aktörlerin sahibi olduğu egemen bilgi kaynaklarından

internet yoluyla yaratılmaktadır.

Esasen bugün transhümanizm kavramıyla birlikte insanın geliştirdiği teknolojiler üzerinden daha iyi bir konuma getirilmesi; hastalığın, yaşlanmanın ve giderek ölümün yok edilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda transhümanizm kadın ve erkek tabiatlarının da aşılacak onları ekonomi politığe dahil etmeyi istemektedir. Dolayısıyla bugün genetik ve biyolojik araştırmalar ile geliştirilen teknolojiler üzerinden bu tabiatı aşma eğilimleri gözlemlenmektedir.

Doğa ile Kültür Arasında Kadın ve Erkek

Bugün postmodern tüketimin yarattığı ekonomi politığın yarattığı kültürel zeminde birçok şey gibi “kadın”lık ve “erkek”lik yeniden yaratılmaktadır. Burada “tüketim” üzerinden postmodern bir tarzda işleyen ekonomi politik kültürel zeminin yaratılmasında en yüksek yüzdeyle etkilidir. Bunun anlamı; aslında tüm toplumsallıkların bir şekilde yeni tüketim tarzı çerçevesinde oluşacağıdır. Dolayısıyla aileden başlayarak “erkek”lik ve “kadın”lık kategorilerinin bir yan-

dan doğa fikrinde diğer yandan bunun oluşturduğu kültürelikten olabildiğince mesafe aldığını görmekteyiz. Burada küresel ölçekte yaygın hale gelen ekonomi politığın kadınlık ve erkeklığın yaratılmasında eğitimin de yeni bir kültüreliliğin yaratılması noktasında seferber edildiği söylenebilir.

Doğa ve kültür arasındaki karşıtlık erken zamanlarda Hegel’in de temel problemidir. Hegel’e göre, “Doğanın yaratılmasından sonra insan ortaya çıkar ve doğal dünyaya karşıtlık oluşturur; varlığıyla ikinci dünyayı kurar. Genel bilincimize göre iki dünyalıyız: Doğa dünyası ve tinsel dünya. Tin dünyası insanın meydana getirdiği dünyadır. İnsan istediği kadar Tanrı’nın dünyasını tasarlayıp dursun, daima tinsel bir dünyadır bu; insanda gerçekleşmesi, onun tarafından var kılınması gerekir.”²

Burada bir noktaya dikkat çekilmelidir. İnsanı iki doğa kuşatmakta olup bunlardan ilki fitratı, diğer ise dış dünyadaki tabiatıdır. Tabiat nesnelere dünyası olarak yukarıda belirtildiği üzere hem insanı kuşatan ilkeler bütünü hem de insana yol gösterebilecek ilksel formlardır. Fakat insan tarihsel süreç içerisinde bir

yandan tabiatın ilkelere göre düzenlemelerini yaparken diğer yandan ona müdahale ederek değiştirir. Değiştirme bir yandan insanın kültür üretme süreciyle bağlantılı olarak ihtiyaç ve arzularını gerçekleştirim alanı yaratırken, diğer yandan onun bir dünya yaratması ya da iç dünyasını dışa yansıtma kapasitesini göstermektedir. Hegel'in insanın tin yaratabilme olarak adlandırdığı şey budur.

Düşünce ve sosyoloji tarihinde tabiat ve tarih iki farklı hakikatin göndergesi olarak iki ayrı ekol haline gelmiştir. Arslan'ın deyişiyle "modern düşüncede hakikat dışarıdadır, verili değildir."³ Bacon'dan başlayarak pozitivist yönetime kadar tabiat böyle bir hakikat kaynağı olarak okunur ve gitgide Tanrı'dan koparılır. Dış dünyada (tabiatta) kesin gerçeklikler olduğu varsayılarak "açıklama" başat geçerli bir okuma biçimi haline gelir. Bu sebepten Durkheim'da sosyal olgular kendilerine uymaya zorlayıcılık özelliğine sahip olduğu⁴ gibi, "eşya"nın gerçekliği sunması noktasında bir temsil problemi görülmez. Bunun karşısında "tarih" in bir hakikat kaynağı olarak ortaya çıkması, bir yandan insanın kültürel ve tarihselliğine vurgu yaparken, diğer yandan her türlü tabiat fikrini de sorun-sallaştırmıştır.

Burada temel problem insanın iç dünyasını dışarıya yansıtarken ya da bir kültürel (dünya

yaratırken tin ile tabiat arasındaki ilişkinin bozulması ve giderek tabiatın kopuştur. İnsanın kendi tabii seyri içerisinde bir dünya ve kültür yaratması olumlanabilirken, bu kültürel tabiatla ilişkisinin kopması ve kültürel küreselleşen güç siyasetlerinin manivelası haline gelmesi, günümüz insanlığı için içinde çıkılmaz bir kısır döngü yaratmıştır. Zaten Tanrı'dan kopuş ile dinin merkezliğini yitirmesi sonucu insan tabiatından koparak ilke ve ilksel formlarını takip etme şansını da yitirmiş; dolayısıyla küresel gücün dünyaya egemen olan homojen kültürel içinden yeniden inşa edilmiştir. Öyle ki, tüm kültürel çeşitliliği soğuran küresel kültür hegemonyasını insanın tüm ilişki ağları üzerine kurmuş görünmektedir. Bu bağlamda özelde erkek-kadın ilişkileri ile aile üzerinde de ciddi dönüşümler meydana getirmiş görünmektedir.

Post/Modern Kültür Evreninde Aile, Kadın ve Erkek:

Şu anda postmodern kültürün üzerinde temellendiği alt varsayımları kısaca şöyle ifade edebiliriz: 1-İnsandan başlayarak kadın ve erkeğin tabiatı olmadığı öne sürülmektedir. 2- Ekonomi politik tüketim olduğundan kadın ve erkeğin buluşturulduğu payda tüketiciliktir. Dolayısıyla kadın ve erkek bir tüketici profili olarak toplumsal alanda işlevselleştirilmiştir. 3- Din, gelenek ve klasik ahlaki bağlardan azade bir birey

Kadın ve erkeği yeni ekonomi politik (tüketim) çerçevesinde yeniden seferber etmek isteyen postmodern kapitalizm, farklı bir kültür yaratmaya çalışmaktadır.

vardır. Tüm bu alt varsayımlarda temel vurgu, insan ortak paydasındaki kadın ve erkeğin küresel kültüre karşı geliştireceği muhtemel direnç noktaları olan din, gelenek ve değersel bağ zayıflatarak egemen görüşün önünde itaat edecek varlıklar haline getirilir. İnsanlar hem bir tüketici hem de kapitalizmin ucuz çalışmanı olarak "tüketim" önünde seferber edilir. Kadınlık ve erkeklik hiçbir sabite bırakılmaksızın aile içinde yeniden tasarlanır. Dolayısıyla bugün tüm dünyayı işgal altına almış, çeşitliliğe de izin vermeyen

postmodern küresel kültürün döngüsünde yaşamaktadır.

Peki bu kültür nasıl bir aile ve kadın-erkek ilişkilerinde nasıl işlemektedir? Öncelikle aile kendi içerisinde bütünsellik taşıyan toplumun en küçük ünitesi olma niteliğini kaybetmiştir. Bu bağlamda ailenin bağlı olduğu değerler silsilesi ile dışarıya karşı korunaklılığı ve aile üyelerinin bu çerçevede edindiği roller zayıflamıştır. Dolayısıyla karı-koca ve çocuklardan müteşekkil çekirdek aile, kendi başına dışarıya korunaklı bir entite olmaktan çok niceliklerin toplamından ibaret bireylere dönüşmüştür. Bu da aileden çok aynı pansiyonu paylaşan insanları akla getirmektedir. Tabii ki ailedeki fertlerin her biri iradeleri, benliği, şahsiyeti, görüşleri ve düşünceleri ile biriktir. Burada hiçbir aile ferдинin

diğerinin içinde kaybolduğu bir benlik yokoluşunu kastediyor değiliz. Fakat bir aile olmanın oluşturduğu Durkheim'ın deyişle "kolektif bilinç", fertlerde temel gönderge olarak hayatın deneyimlerine sunulmak üzere zihni arkaplanda bulunmalıdır. Geleneksel aile anlayışı aile kavramına bir süreklilik ve kolektif anlam yüklerken, yeni durumda aile bu içeriklerinde zayıflamaya başlamış görünmektedir.

Ailedeki bu bilinci zayıflatan en önemli unsur, bireyselleşmedeki yükseliştir. Aydınlanma Dönemi'nden itibaren altı çizilen bireyselleşme bir özgürleşme olarak yükseltilirken, gelişen noktada yükümlülüklerini bırakma ve daha da ötede dünyada sorumlu bir varlık olarak bulunuşunu azade kılınması gereken bağlar olarak kavrama gibi bir

içerik değişimine kendisini terketmiştir. Burada içerik değişimi, tüketimin ve piyasa koşullarının eklenmesiyle yeniden tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle, insanları tüketim ekseninde yeniden koşullamak üzere üretilen metafiziğe bağlamak için kadim bağlantılardan soyutlamıştır. Ailenin, değerlerin çözünürlük alanı olan mekânsal geometrisini kaybederek pansiyona dönüşmesinin temel sebeplerinden biri budur. Böylece ev, aile bireylerinin akşam toplandığı, uyuduğu, televizyon seyredip internette kendi çeperlerine çekildiği işlevsellik kazanmış olmaktadır.

Geleneksel aile anlayışı aile kavramına bir süreklilik ve kolektif anlam yüklerken, postmodern yeni durumda aile bu içeriklerinde zayıflamaya başlamış görünmektedir.

Bu yeni varoluş (aslında bu varoluş değil farklı bir geometridir) biçimi iki önemli epistemolojik kaynaktan beslenmektedir. Birincisi, vatandaşlara yönelik kapsayıcılığı geniş yere sahip eğitimidir. Ekonomi politik olarak tüketim ile siyaset, toplum ve aile arasındaki boşlukları düzlemek üzere devreye girmektedir. Burada eğitim tüketici birey yetiştirmek üzere temellenirken aile de yeniden inşa edilmektedir. İkincisi ise, artık monadik bir sistem şeklinde düşünülebilecek epistemolojik beslenme kaynağı olarak meşruiyet kazanmış internettir. Dolayısıyla ailenin bu yeni varoluş biçiminin şekillenmesinde tüketimin içeriği belirleyicidir. Tam da bu sebeple, tüketimin maddi emtiadan değerlere doğru yönelimi de anlaşılır olmaktadır.

Buraya kadar bir ailenin kurulduğunu veri kabul ederek analiz yaptık. Ancak daha öncesinde birey olma tavrının aile kurma pratiklerine izin verip vermediğine de bakmak lazımdır. Öncelikle bireyselleşmenin aile başta olmak üzere yükümlülük içeren kolektivitelere mesafeli durduğunu görmekteyiz. Evlenme yaşının yükselmesi, aile kurma konusunda isteksizlikler ve yalnız yaşamların giderek artması en net doneler olarak görülebilir. Böyle bir toplumsal manzaranın giderek dünya ölçeğinde yayılması insanın aileden başlayarak tüm kolektif ağlara "ekonomik insan" modunda yer-

leştirilmesinden beslenmektedir. Diğer yandan ev içi ve dışında kullanılan araçlar ile beslenme rejimleri de "ekonomik insan" faktörüne yığınak yapmaktadır. Buzdolaplar, ev eşyaları, hazır kullanımlı emtia, dondurulmuş yiyecekler, çeşitlenmiş içecekler (bu arada anlıksal ivmeleri hızlandırmak üzere enerji içecekleri) tüketim rejiminin araçları olarak devreye girerler. İşyerleri tüketim döngüsünün mabetleri olarak merkezileşirken evler sadece zorunlu ihtiyaçlar için konaklanması gereken mekanlara dönüşürler. Bu arada aile kurma ve çocuk bir yandan tüketimin önündeki verimsizliğe ve engele göndermede bulunurken, diğer yandan maliyeti yüksek araçlara dönüşürler. Belki de bu sebeple çağımızda aile ve çocuk uzun soluklu planlanması gereken ve hatta bireyin hayatı ile değiş-tokuş yapılmadan düşünülemeyecek bir faaliyet olarak anlam kazanırlar. Tabii ki bu arada ailenin ve giderek bir dünyanın inşası ile çocuk değersiz yatırıma dönüşmektedir. Bu durum açıkçası Habermas'ın her şeyin ekonominin diline dönüştüğü şeklindeki betimlemeye işaret etmektedir.

Cinsiyet açısından insan kadın ve erkek şeklinde kategorilenmektedir. Bu, insanlık tarihi boyunca bugüne kadar bu şekilde gelmiştir. Kur'an, "Allah'ın (CC) sizi aynı nefisten eşler olarak kendileriyle sükunet bulmanız için yaratması ve aranızda sevgi ve merhameti yerleştirmesi

Onun ayetlerindedir..."⁵ derken bir gerçekliğe temas etmektedir. Şayet hiçbir şeye inanmayan insan varsa, o dahi tabiatdaki canlılardaki cinsiyetlere bakıp, bu işin tabiatını anlayabilir. Tüm bunlar kadın ve erkeklerin iradelerinden bağımsız olarak verilidir. Erkek ve kadının psikolojisi, perspektifi, anatomisi, yetileri birbirinden farklı olup tabiatlarını da yansıtır. Antropolojik gelişimler de tarih boyunca erkeklik ve kadınlık durumlarının farklılığını doğrulamaktadır. Halbuki postmodern küresellik yeni yarattığı kültürle bu tabiatların tümünü reddederek erkek ve kadını homojenleştirmeye çalışmakta; üstelik bunu her ikisini de tüketim neferleri olarak seferber etmekle gerçekleştirmektedir.

Elbette insanın yarattığı kültürde roller farklılaşabilir. Ancak tabiatı ve onun kadın ve erkek üzerine attığı imzayı tamamen reddederek sanal bir kültürelilik içinde yaşatmak gibi garip ve nihayetinde tabiatı geri dönecek bir işe girişilmektedir.

Dipnotlar

- 1 Bkz. Jean Paul Sartre, Varoluşçuluk, Çev. Asım Bezirci, İstanbul, Say Yay., 2020.
- 2 G.W.F. Hegel, Tarihte Akıl, Çev. Önay Sözer, 2. baskı, İstanbul, Kabcacı Yay., 2003, s. 55.
- 3 Abdurrahman Arslan, Kalbin Akletmesi, İstanbul, Beyan Yay., t.y., s. 23.
- 4 Emile Durkheim, Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Çev. Cenk Saraçoğlu, İstanbul, Bordo Siyah Yay., 2004, s. 62.
- 5 30/Rum, 21.

MUHAFAZAKÂR AİLEYİ DÜŞÜNMEK

✍ Figen BALAMİR
Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Programı

Müslüman olmak havf ve reca halinde olmayı gerektirir. Ne tamamen umutsuz olup mevcut sorunlara teslim olmamalı ne de Müslüman kimliğimizin bizi ve ailemizi her türlü tuzaklardan koruyacağına inanmamalıyız. Zira toplumdaki herhangi bir kötülük ayırt etmeksizin tüm alanlara nüfuz etmektedir. Artık korunmuş ve tamamen steril bir alan yoktur.

Evrensel bir kurum olan ailenin yapısı toplumdan topluma değişiklik gösterse de onu kan ve evlilik bağıyla oluşan; aynı mekânı paylaşan en küçük toplumsal birim şeklinde ifade edebiliriz. Aile kurumu çok esnek yapısından dolayı¹ değişikliklere uyum göstermeyi başarmış, zaman içinde ayakta kalmayı sürdürmüş en eski toplumsal birimlerden biridir.

Günümüzde aile tipi geleneksel geniş aileden çekirdek aileye, hatta tek ebeveynli aileye doğru bir dönüşüm geçirmektedir. Giddens'a göre özellikle kadınların ekonomik bağımsızlığını kazanması evliliği artık mal varlığını kuşaktan kuşağa aktarma ve ekonomik birliktelik amacından uzaklaştırmıştır.² Hâlbuki modern öncesi Avrupa'da çoğunlukla evlilikler ekonomik saiklerle; özellikle yoksullar için tarımsal işgücünü düzenlemek amacıyla yapılmaktaydı.³ Zamanımızda ise aile artık çoğunlukla aşk ve beğeni üzerine kurulmak-

ta, bunların tükenmesi halinde de aile birliği bozulmaktadır. Bu yönüyle aile, bireyler tarafından da inşa edilen ve dağılabilen bir kurumdur. Ailenin bu inşa yönüne Pehlivan şu şekilde dikkat çekmektedir:

Aile, tıpkı diğer toplumsal kurumlar ve toplumsal ilişkiler gibi, esas itibarıyla, insanların içinde yaşadıkları toplumsal, tarihsel ve kültürel dünyada birbirlerine karşı olan anlayışlarını, filili ilişkilerini, değerlerini ve yaşadıkları toplumsal şartları dikkate alarak kendilerinin inşa ettikleri; yeniden ürettikleri; yeniden ve sürekli gözlemleyerek bunun sınırlarını tayin ettikleri bir ilişkiler alanıdır. Aile, aslında tarif edenin gözüne, hayat evresinde bulunduğu zamana (çocuk, genç, yetişkin gibi), paylaştığı etkileşimin şiddet ve derecesine göre değişen bir kavramdır. Aile, yalın olarak ben merkezli bir tanım olmanın çok ötesinde, "özne merkezli", karşılıklı çıkarları gözeterek meydana gelen bir inşa sürecidir. Bir yapı olarak aile, birlikte gösterilen bir emeğin ifadesidir.⁴

Pehlivan'ın da vurguladığı gibi "özneler tarafından inşa edilen" aileye yüklenen anlam günümüzde geçmişle kıyaslandığında değişmektedir. Örneğin aile içi şiddetin, aldatma ve boşanmaların artması gibi nedenlerle gençler evlilik için acele etmeyip bunun yerine birlikte yaşamayı (evliymiş gibi yaşamayı) tercih ediyorlar. Artık evlilikten önce bir süre aynı evde kalmakta; her şey yolunda gider ve bir uyum yakalarlarsa düğün yapmaktadırlar. Düğün, çiftlerin beraberliklerinin sosyal olarak onaylanması anlamına gelmektedir.

Tesettürlü kadınlar aracılığıyla kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırlar bulanıklaşarak, din özel alanda sınırlanmayarak kamusal alan kazanmaktadır. Bu anlamda muhafazakâr kadınlar aracılığıyla sosyal hayatın da dönüşümü mümkün olmaktadır.

Bottomore, modern çekirdek ailenin ortaya çıkmasını bireyci felsefenin topluma olan etkisine bağlamaktadır. Ona göre bireyin karşılaştığı sorunlar modern devletin sorumluluğuna girince birey ailesine eskisi kadar ihtiyaç hissetmemeye başlamıştır. Bu yeni tip ailede eşlerin dayanışması bir tür arkadaşlık ve birbirini çekici bulmalarına bağlı olmuş, eskisi gibi ekonomik açıdan eşler birbirine muhtaç olmamaya başlamışlardır.⁵ Bu da zamanla duygusal yoğunluğun azalması durumunda ailenin dağılmasıyla neticelenmesine neden olabilmektedir. Giddens boşanmanın duygusal açıdan travmatik etkisini “eşler birlikteyken çok mutsuz ve umutsuz olsalar bile, yine de biten bir evlilik yaslı olma eğiliminde” şeklinde ifade etmektedir. Çapçioğlu da boşanmaların kentlerde yaygınlaşan bireyselleşmenin neden olduğu sorunlardan biri olduğunu, geleneksel değerlerin görece daha az aşındığı kırsalda boşanmaların daha az meydana geldiğine dikkat çekmektedir.⁶

Bütün bu süreçte nesillere kültürün aktarılması, bireylerin psikolojik, cinsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşıladığı göz önüne alındığında ailenin önemi değişmemektedir.

Günümüzde eşlerden birinin vefatı veya boşanma nedeniyle tek ebeveynli aileler artmakta ve bu durumda çoğunlukla çocuklar anneleriyle yaşamaktadır. Özellikle kent hayatında yaşamının zorlukları düşünüldüğünde yalnız annelerin birçok sorunla baş etmeye çalıştıklarını gözlemlemekteyiz. Çocuklar büyüdükçe maddi ve psikolojik sorunlar ortaya çıktığında yalnız annelerin yükü daha da artmaktadır.

Türkiye’de Değişen Muhafazakârlık

Geleneksel geniş ailede tüm aile üyeleri ekonomik faaliyete katılır ve çocuklar hem görev ve sorumluluklarını hem de dini ve ahlaki değerleri aileleri aracılığıyla öğrenerek sosyalleşirlerdi. Modernleşme sürecinde ailenin çocukları eğitim işlevini büyük oranda eğitim kurumları devralmıştır. Artık çocuklar aile kanalıyla değil, çoklu kanallarla eğitilmektedir. Dini değerlerin aktarımında birincil grup olarak aile hala önemliyse de artık tek başına yeterli değildir. Zira başka alternatifleri de artık vardır. Öte yandan sekülerleşme çeşitli boyutlarda da olsa tüm toplumlarda etkisini göstermiştir. Çapçioğlu sekülerleşmenin muhafazkar kesimdeki görünür etkisini şu şekilde ifade etmektedir:

Dindarlığın boyut değiştirmesi, bireysel dindarlık, dini görünürlüğü azalması ya da şekil değiştirmesinin

yanı sıra, muhafazakâr kesimin tüketim alışkanlıklarının değişerek çeşitlenmesi ve gittikçe artması ile seküler görünümde belirgin bir değişimin yaşanması şeklinde kendini göstermektedir.⁷

1960'lı yıllardan itibaren modern Batı toplumlarında ailenin çözüldüğü, boşanmaların arttığı dile getirilmeye başlanmıştır. Türkiye'de ise aile yapısı değişse de geleneksel değerlerin tamamen ortadan kalktığı şeklinde yorumlanmamalıdır.⁸ Bugün muhafazakâr kesimin değiştiğini gösteren veriler mevcut olsa da bu değişim konusunda umutsuz olmak için acele edilmemelidir. Çünkü sosyolojik olarak dinin değişime engel olan yönü olarak düşünüldüğünde değişimin hızlı olmadığını, hala kültürel değişimin önünde dinin yavaşlatıcı etkisi olduğunu görebilmekteyiz.

Yılmaz, bu konuya muhafazakâr kesimdeki görünürlük açısından yaklaşmaktadır. Ona göre bu değişimdeki ana neden, muhafazakârların eğitim olanaklarına kavuşmasına bağlı olarak özellikle son yirmi yıldaki ekonomik refahın artmasıdır. Başörtüsü yasaklarının da kalkmasından sonra bu kesimdeki kadınların çalışma hayatına atılması, ataerkil aile yapısında çözülme, bekâr olarak tek başına yaşama ve kadın hakları konusunda bilinçlenme gibi sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca muhafazakâr kesimdeki "ev kadınlığı" rolü de değişmiştir.⁹

Kadınlar artık "ev kadınlığı"ndan "çalışan kadına" "terfi" etmiştir. Elbetteki ekonomik refah için kadının çalışması önemlidir. Ancak bu durum bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bilhassa özel sektörde asgari ücret karşılığında uzun süre evden uzakta kalan kadından döndüğünde kendisinden "ev kadınlığı" rolünü yerine getirmesi beklenmektedir. Bütün bunlar onun üzerinde psikolojik yük oluşturmaktadır, bir süre sonra hayattan zevk alamamaya; kronik yorgunluktan muzdarip olmaya başlamaktadır. Özellikle düşük gelirli işlerde çalışan kadınlar buna rağmen çalışma hayatından memnun görünmekte, işlerinden vazgeçmeyi düşünmemektedir. Bunun en önemli nedeninin emeklilik faktörü ve kadının sosyal hayata dâhil olup, ev içi alanının kısıtlılıklarından kendisini kurtarma ihtiyacı olduğunu düşünebiliriz.

Diğer taraftan özellikle muhafazakâr kadınların kamusal alanda var olmasına Toker, dinin görünürlüğündeki artış açısından yaklaşmaktadır. Ona göre tesettürlü kadınlar aracılığıyla kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırlar bulanıklaşarak, din özel alanda sınırlanmayarak kamusal alan kazanmaktadır. Bu anlamda muhafazakâr kadınlar aracılığıyla sosyal hayatın da dönüşümü mümkün

Kentsel ailelerin çocuğa karşı tutumlarına baktığımızda çocukların evde bir sorumluluk üstlenmemesi bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Öz güven ve empati duygusunun yokluğu, bazı temel becerilerin geç kazanılması, sosyalleşme zorluğunun yanı sıra geniş aile içerisinde büyüyen çocuğa göre dini değerlerin aktarımında da bazı eksiklikler göze çarpmaktadır.

olmaktadır.¹⁰ Tesettürlü kadınların iş hayatına atılmasıyla birlikte ekonomik açıdan nispeten rahatlayan muhafazakâr aileler de çeşitli tatil mekânlarına, boş zaman etkinliği olarak bilinen tiyatro ve sinema gibi alanlara gidebilmektedirler. Muhafazakâr kadınların ev dışı alanda çalışmalarının bunun gibi avantajları olduğu muhakkaktır. Ancak çocuklarına kültürün aktarımında daha avantajlı olduklarını düşünmemekteyiz. Başka

Uzun süre evden uzakta kalan kadından döndüğünde kendisinden “ev kadınlığı” rolünü yerine getirmesi beklenmektedir. Bütün bunlar onun üzerinde psikolojik yük oluşturmakta, bir süre sonra hayattan zevk alamamaya; kronik yorgunluktan muzdarip olmaya başlamaktadır.

bir ifadeyle kamusal alanda başörtülü kadınların bulunması Türkiye gibi katı laik geçmişi olan bir ülkede seküler kesimin muhafazakâr kesime karşı önyargılarını kırmasına imkan sağlasa da seküler kesim de kendi değerlerini muhafazakârlara aktarmadılar. Bu durumda etkileşimin çift yönlü; ancak daha çok baskın olandan yana olduğunu düşünebiliriz. Daha açık bir ifadeyle

le seküler kesim de muhafazakâr kesimi başta tüketim alışkanlıkları ve davranış kalıpları açısından olmak üzere bir çok yönden dönüştürmektedir. Akçaoğlu da yaptığı çalışmada benzer bir tespiti Ak Parti iktidarı süresin-

de muhafazakâr kesiminin modern laik devletle tamamen olmasa da büyük ölçüde uyumlu olmasını sağladığını belirtmektedir.¹¹

Bu konuda akademik çalışmaların yapılması daha sağlıklı verilere ulaşmamıza ve yorum yapmamıza olanak sağlayacaktır. Ancak gözlemlerimize göre küreselleşme, tüketim alışkanlığı, internet ve sosyal medya artık toplumun her kesimini ayırt etmeksizin etki altına almaktadır. Örneğin Türkiye’de muhafazakâr kesimde başlayan gösteriş ve tüketim çılgınlığı, kendini hep mutlu ve mükemmel sunma çabası göze çarpmaktadır. Evlilik tekliflerinin sıra dışı olması, düğün süreci, babyshower merasimleri, tanışma, evlilik yıldönümü kutlamaları gibi “özel alan”da bulunması gereken çeşitli etkinlikler sosyal medyada “kamusal alan”ın beğenisine sunulmaktadır.¹² Hâlbuki gelenekte gösteriş tavsiye edilmemiş, daha gözlerden uzak, sade bir yaşantı övülmüştür. Bu açıdan baktığımızda İslami değerleri muhafa-

za ettiğini ilkesel olarak savunan “muhafazakâr” ailelerin öz eleştiri yapmasının zamanı geldiğini düşünmekteyiz. Zira çocuklar ve gençleri çok fazla değiştiği, dejenere olduğu yönünde eleştirmeden önce anne babaların dünya görüşlerindeki ve yaşantılarındaki değişimi de düşünmeliyiz. Hâlbuki Hz. Muhammed’in tüm hayatı çocukluktan beri Müslümanların zihnine kazınmıştır. O asla sade hayatından ödün vermemiş, ailesine de bunu öğütlemiştir. Sevgili kızı Hz. Fatıma’nın evlilik süreci ve aile hayatı da tüm Müslümanların gözü önünde durmasına rağmen günümüzde muhafazakârlar bu konuda çok fazla hassasiyet göstermemektedir.

Değişen Aile’de Çocukluk

Çocukluk kavramının oldukça geç bir tarihte ortaya çıktığını belirten Postman, Ortaçağ’da çocuk ölümlerinin fazla olmasından dolayı, çocuklarla aileleri arasında duygusal bir bağlanma olmadığını; bir kısmının ölebileceği ihtimalinden dolayı ailelerin mümkün olduğunca çok çocuğa sahip olduklarını belirtmektedir. Postman 16. Yüzyılda matbaanın icadından dolayı okuma yeterliliğine ve yetersizliğine dayalı olarak yeni bir yetişkinlik çocukluk tanımlarının ortaya çıktığını, yedi yaşında bebekliğin sona ererek yetişkinliğin başladığını belirtmektedir.¹³ Norbert Elias da Ortaçağ’da çocuklar ile

yetişkinler arasındaki sınırların olmadığını, aynı mekânları paylaştıkları yetişkinlerin konuşmalarına ve eylemlerine şahit olan çocukların, birçok konuda herhangi bir ayrıma ve sakınmaya tabi tutulmadığını ifade etmektedir.¹⁴ Çocuklara ve çocukluğa yönelik günümüzdeki tutum ve algı yukarıda belirtilen ortaçağ tutumlarından oldukça uzaktır. Öncelikle toplum yapısındaki değişim ailedeki değişimi de tetiklemiştir. Türkiye’de aile yapısının çekirdek aile olduğu düşünüldüğünde Bottomore’un dediği gibi“... temel faktör cinsiyetler arası iş bölümüne dayanan iş birliğidir. Ekonomik işbirliği ana-baba ile çocuklar ve çocukların kendi aralarındaki bağları da güçlendirmektedir. Aile üyeleri arasında birlikte iş görmeyi gerektiren bu üretim işlevinin ortadan kalkmış olması, modern sanayi toplumlarındaki çekirdeksel ailenin belirgin özelliğini oluşturmaktadır.”¹⁵

Tarım toplumlarında önemli bir işgücü olarak görülen çocuklar, aileleriyle beraber tarlalarda çalışmış; sanayileşmeyle beraber kırdan kente göç ile de bu durum değişmemiş, aynı şekilde fabrikalarda aileleriyle çalışmaya devam etmişlerdir. Günümüzde Türkiye’de çocuk işçilik yasal olmamakla beraber devam etmektedir. Ancak üst ve orta kesimde aile içi demokratik eğilim sonucu çocuklar da ailenin önemli kararlarında et-

kindirler. Örneğin tatil, eve yeni bir eşya alınma veya taşınma tercihleri gibi kararlarda onların da görüşü alındığını gözlemlemekteyiz. Bunun yanı sıra kentlerde çocuklar ev ödevleri dışında ev içi alanda ve ev dışında hiçbir sorumluluğu üstlenmemektedirler. Ancak kırsalda henüz geleneksel aile yapısının değişmediği ailelerde çocuklar ev işlerine önemli ölçüde katkı sağlamaktadırlar.

Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğu bilindiği üzere kentlerde yaşamaktadır.¹⁶ Kentsel ailelerin çocuğa karşı tutumlarına baktığımızda çocukların evde bir sorumluluk üstlenmemesi bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Öz güven ve empati duygusunun yokluğu, bazı temel becerilerin geç kazanılması, sosyalleşme zorluğunun yanı sıra geniş aile içerisinde büyüyen çocuğa göre dini değerlerin aktarımında da bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Ailenin bıraktığı boşluğu kontrolsüz kullanılan kitle iletişim araçları ve sosyal medya doldurmaktadır. Bu durum internet ve oyun bağımlılığının yanı sıra çocukları her türlü istismara açık hale getirmektedir. Kıran da çalışmasında lise ve üniversite gençlerinin büyük oranda, haber ve eğlence amaçlı sosyal medya ve internet kullandıklarını daha erken yaşlarda ise ailenin medyanın zararlı etkilerinden çocukları korumak için

Youtube ve instagram fenomenlerinin reklam olarak sunduğu ürünler ve kendilerini sunma biçimleri, artık muhafazakâr ve seküler aileler arasında ayırım gözetmeksizin herkesi etkisi altına almaktadır. K-Pop denilen Kore pop müzik grupları ve onların “cinsiyetsiz” yaşam biçimlerini artık dindar ailelerin çocukları da yadırgamamaktadır.

bilinçli olmadıklarını vurgulamaktadır.¹⁷

Diğer taraftan “çağımızın ve-bası” olarak görülen narsisizm pandemisinin öncelikle Amerika’dan başlayarak McDanold’s modası gibi ile tüm dünyaya

Evlilik tekliflerinin sıra dışı olması, düğün süreci, babyshower merasimleri, tanışma, evlilik yıldönümü kutlamaları gibi “özel alan”da bulunması gereken çeşitli etkinlikler sosyal medyada “kamusal alan”ın beğenisine sunulmaktadır

yayıldığını da yapılan araştırmalar göstermektedir. Her ne kadar Asya kültürleri güçlü aile bağlarına sahip olsa da ve bu kültürlerin dini değerlerinin bir çeşit koruyucu bir zırh olarak dejenerasyona karşı engel oluştursa da küreselleşmenin yerel kültürlerle olan etkisi de bilinen bir gerçektir.¹⁸ Zira dünyanın bir

tarafında ortaya çıkan bir akım diğer kültürlerle çabucak ulaşabilmektedir. Bu değişime hazırlıklı olmayan kültürlerdeki yıkım daha ağır sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin kadınların

ev dışı iş hayatına atılmasından dolayı, çocuklarla annelerinin yeterli zaman geçirememektedirler. Bundan dolayı, çoğu ebeveyn suçluluk duygusu dürtüsüyle çocukların her istediğini yerine getirmekte ve zamanla bu çocuklar tüketim odaklı bir mutluluk arayışına düşmektedirler.

Dahası kentli bir çok aile çocuğunu özel okulda okutmaktadır. Okullar “müşteri” olarak gördükleri öğrenci ve veliyi “üzmemek” adına gerçekleri söylemeyerek -veli de bunu duymak istemez zaten- mutlu bir tablo ortaya koymaktadır. İki tarafın da memnun olduğu bu alışverişin çoğunlukla bir “kandırmaca”dan ibaret olduğu ileriki yıllarda anlaşılrsa da geri dönmek için çok geç olabilmektedir. Mevcut durumda hayatın gerçekleriyle yüzleşmemiş çocuk, ailesindeki fanus içerisindeki yaşamından çıkıp gerçek yaşama çıktığında zorlanmaktadır. Bu durumda “ben odaklı” narsist, sağlıksız bireyler yetiştirmemek için öncelikle yetişkinlerin bilinçlenmeye ihtiyacı vardır.

Narsisist bireyin inşasında sosyal medyanın ve televizyonda sunulan rol modellerin, kitle iletişim araçlarının etkisini de göz ardı edemeyiz. Beğenilmek, takdir edilmek insanı mutlu eden duygulardır. Ancak bu duyguların günümüzdeki kadar teşhir edilerek harcanması herhalde bu kadar hızlı olmamıştı. Youtube ve instagram fenomenlerinin reklam olarak sunduğu ürünler ve kendilerini sunma biçimleri, artık muhafazakâr ve seküler aileler arasında ayırım gözetmeksizin herkesi etkisi altına almaktadır. K-Pop denilen Kore pop müzik grupları ve onların “cinsiyetsiz” yaşam biçimlerini artık dindar ailelerin çocukları da yadırgamamaktadır. Gençler artık bir arkadaşlarının “gay”veya “lezbiyen” olduğunu ifade etmesine şaşırılmamakta, bu durumu anlayışla karşılamaktadırlar. Giddens bu konuda homoseksüellerin “gay” terimini popülerleştirdiğini, homoseksüelliğe kamusal bir çehre kazandırarak bir çeşit meşruluğu ima ettiğini belirtmektedir.¹⁹ Aynı meşruluk alanının “lezbiyenlik” için de açıldığı kanısındayım. Bu iki kavram artık dışlayıcı ve ötekileştirici olmaktan çıkma yolundadır ve cinsel yönelimin bir tercih olarak sunulmasına ve kabul edilebilirliğine olanak tanınmasına hizmet etmiştir.

Toparlayacak olursak zamanımızın önemli sorunlarından olan narsisizmin ve cinsel

yönelim özgürlüğünün muhafazakâr aileler için de tehdit oluşturduğunu ve ailelerin bunlarla baş etmeye hazır olmadıklarını, çocuklara ailelerin sağladığı sahte mutlulukların onları yalnızlaştırdığını ve kitle iletişim ağları, sosyal medya veya pop yıldızlarının yaşamlarına özentiyü duyma tuzağına düşürdüğünü savunmaktayım.

Muhafazakâr Ailenin Kültür Aktarımındaki Yetersizliği

Günümüzde ailenin kültürel aktarımın tek kanalı olmadığını yukarıda belirtmiştim. Televizyon ve sosyal medya büyük oranda ailenin bu konudaki üstünlüğünü alışı etmiştir. Öncelikle aileler de seksenli ve doksanlı yılların aile tipinden çok uzaktadırlar. O dönemlerde özellikle muhafazakâr aile yapıları bugünkünden çok farklıydı. 2000 yılından itibaren Türkiye'deki siyasi ekonomik değişimler dindar aileleri birçok açıdan değiştirmiştir. Önceki dönemle-

re göre eğitim ve kültürel gibi birçok alandan uzakta kalan bu kesim, Ak Parti iktidarının görece açtığı alanda kendilerine yer buldular. Bu da onların yaşam standartlarını, dünya görüşlerini baştanbaşa değiştirdi. Örneğin 2012 yılında yapılmış bir araştırma sonuçları bazı veriler sunmaktadır: Buna göre muhafazakar kesimdeki genç kuşaklar ünlü markaları tercih etmekte, fiziksel görünümüne önem verdikleri için düzenli spor yapmakta, aynı zamanda dini konularda da hassasiyet göstermektedirler. Ayrıca onlar, televizyonda dini değerlere uygun olduğunu düşündükleri dizileri izlemeye çalışıyor, yurt dışı seyahatlerinde öncelikle umre ziyaretini önemseyip günlük olarak Kur'an okuyorlar.²⁰ Yakın zamanda yapılmış bir çalışmada ise muhafazakâr gençlerin moda ve tüketim alışkanlıkları konusunda oldukça rahat tutumlara sahip olur hale geldiklerini görmekteyiz. Buna göre muhafazakârlarda "sade" bir hayat idealinden "Müslümanlar

her şeyin en iyisine layıktır." anlayışına doğru bir dönüşüm söz konusudur. Artık dinin tüketimi frenleyici etkisinden, modern tüketim alışkanlıkları ile "barışık" bir evreye doğru dönüşümünü bu sonuçlar göstermektedir.²¹

Bu araştırmalara ve gözlemlerimize bakarak olumsuz anlamda sadece gençleri günah keçisi seçip ailelerini veya toplumun diğer kesimlerini bundan azade kılmanın haksızlık olacağı kanaatindeyim. Dünyadaki

Geleneksel geniş ailede tüm aile üyeleri ekonomik faaliyete katılır ve çocuklar hem görev ve sorumluluklarını hem de dini ve ahlaki değerleri aileleri aracılığıyla öğrenerek sosyalleşirlerdi.

genel değişime paralel olarak bizim gibi geleneksel kültürler yavaş da olsa değişmektedir. Dikeçligil de sosyal değişimin çok boyutlu yapısına vurgu yaparak ekonomi, eğitim ve demografik yapıdan ayrı düşünölemeyeceğini belirtmektedir.²²

Ayrıca günümüzde dinin özellikle sosyal hayata yönelik boyutunda hassasiyet gözetilmediğini, ailelerin daha dünyevi değerleri sahiplendiğini gözlemlemekteyiz. Yukarıdaki çalışmanın yapıldığı 2012 yılındaki gençler bugün orta yaş ebeveynlerdir. Onların dünya görüşlerindeki bu türlü dönüşümün çocukları üzerinde somutlaştığını savunuyorum. Başka bir ifadeyle bu durumdan çocukların dünya görüşünün şekillendirilmesinde, yeni tüketim alışkanlıkları edinmesinde onlara olumlu modeller olmayarak, mutluluğu sürekli yeni bir şeyler satın alarak elde etmeye çalışan anne babalar öncelikle sorumludur.

Kanımızca muhafazakâr ailelerin çocuklarına dini değerleri

aktarmada en önemli eksikliği, dinin sosyal hayata yansıyan ve başkalarına yönelik yönü olan paylaşma, yardımlaşma ve “diğerlerinin” hakkına da gözetme gibi unsurlarının ön plana çıkarılmamasıdır. Ebeveynler bu hususta bireysel olarak hassasiyet gösterebilirler de çocuklarını bu sürece dâhil edememektedirler. Örneğin hem mal hem de bedenle yapılması gereken kurban ibadeti, Müslömanın Allah’la arasındaki bağı kuvvetlendirmekle beraber, önce yakınlardan başlayarak kurban etini başkalarıyla paylaşmak sosyal dayanışmayı da sağlamaktadır. Oysa günümüzde çoğu müslöman aile, kurban kesimi için bağış yapmaktadır. Böylece bu ibadetin hiçbir bölümüne şahit olamayan çocuklar, “elindekini paylaşma” gibi çok önemli bir pratikten yoksun kalmaktadırlar. Bunun gibi dinin sosyal hayatı ilgilendiren birçok pratiğini tecrübe edemeyen çocuklar bencil, sürekli mutluluk açlığı çeken ve arayış içerisinde bireyler olabilmektedirler.

Ailedeki Değişim Umutsuz mu?

Yukarıda da belirttiğimiz üzere aile, insanlığın başlangıcından beri varlığını sürdüren en eski kurumdur. Dikeçligil’e göre aile kurumuna bir çeşit kutsallık atfeden muhafazakâr kesim, bu konudaki problemleri ortaya koyamamıştır. Çünkü böyle mu-

hafazakârlar böyle bir eylemin, ideal aile tasavvurunu bozacağını düşünmüşlerdir. Eskiden bu kesim bu tür yüzleşmeme, yok sayma eğiliminde iken son yıllarda artık aile içi şiddet, boşanma gibi sorunlara eğilmişlerdir.²³ Diyanet İşleri Başkanlığının Aile İrşad Merkezleri de bu amaçla açılan birimlerden biridir.

Modernizasyon, küreselleşme veya sekülerleşme gibi süreçler aile kurumunu dönüştürse de onu asla yok etmeyecektir. Zira burada Giddens’in belirttiğı gibi bireyin fail olarak dışsal koşulları yeniden inşa etme potansiyelini göz ardı edemeyiz. Toplumsal hayat bir yandan bireysel eylemi kısıtlarken, diğer yandan bireye yeni olanaklar açar.²⁴ Aile kurumunun değişmesi, aile içi dinamiklerin yerinden edilmesi bireyin bunu pasif olarak kabullenmesini gerektirmez. Birey bu tür “kriz”lerle başa çıkabilecek stratejiler geliştirebilecek kapasitededir.

Sonuç olarak Müslöman olmak havf ve reca halinde olmayı gerektirir. Ne tamamen umutsuz olup mevcut sorunlara teslim olmalı ne de Müslöman kimliğimizin bizi ve ailemizi her türlü tuzaklardan koruyacağına inanmalıyız. Zira toplumdaki herhangi bir kötölük ayırt etmeksizin tüm alanlara nüfuz etmektedir. Artık korunmuş ve tamamen steril bir alan yoktur.

Kaynakça

- Aksu Akçaoğlu, Zarif ve Dinen Makbul: Muhafazakar Orta-Üst Sınıf Habitusu. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Atay, Tayfun. Din Hayattan Çıkar: Antropolojik Denemeler. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Atay, Tayfun. Görünüyorum O Halde Varım: "Meşhuriyet Çağı"nda Kültür ve İnsan. İstanbul: Can Yayınları, 4. Basım., 2021.
- Bottomore, Tom B. çev. Ünsal Oskay. İstanbul: Der Yayınları, 6. Basım., 2000.
- Bozkurt, Veysel. Değişen Dünyada Sosyoloji Temeller Kavramlar. İstanbul: Aktüel Yayınları, 3. Basım., 2005.
- cevreselgostergeler.csb.gov.tr. "- Çevresel Göstergeler". Erişim 14 Ağustos 2021. <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670>
- Çapçioğlu, İhsan. "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile". Journal of Turkish Studies 13/2 (2018), 19-34. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13343>
- Dikeçligil, F. Beylü. "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu". Muhafazakar Düşünce Dergisi 8/31 (15 Mart 2012), 21-52. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/701033>
- Elias, Norbert. Uygarlık Süreci. çev. Ender Ateşman. İstanbul: İletişim Yayınları, 7. Basım., 2013.
- Giddens, Anthony. Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm. çev. İdris Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Basım., 2014.
- Giddens, Anthony. Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum. çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Giddens, Anthony. Sosyoloji. ed. Cemal Güzel. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2. Basım., 2005.
- Kıran, Özgür. "Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Medya Araçları Kullanımının Karşılaştırmalı Analizi". Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi 13/24 (30 Haziran 2021), 93-115. <https://doi.org/10.38155/ksbd.814513>
- Marshall, Gordon. Sosyoloji Sözlüğü. çev. Osman Akinhay - Derya Kömürücü. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 2005.
- Paker, İrem Tükel. "Yeni Muhafazakar Gençliğin Tüketim Alışkanlıkları". Sos-

yal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 20/39 (30 Nisan 2020), 124-146. <http://doi.org/10.30976/susead.552512>

Pehlivan, Oğuzhan. "Öznelerin Gözünden ve Dilinden Ailenin Toplumsal Olarak İnşasına Fenomonolojik Bir Yaklaşım". SAD / JSR Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research) 21/1 (2018), 239-268.

Postman, Neil. Çocukluğun Yok Oluşu. çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Yayınları, 1995.

Toker, İhsan. Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din,- Başkent Kadın Platformu Örnek Olayı. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Twenge, Jean M. - Campbell, W.Keith. Asrın Vebası: Narsisizm İletti. çev. Özlem Korkmaz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 3. Basım., 2015.

Yılmaz, Selman. Türkiye'de Toplumsal ve Dini Değişimin İzleri: Ak Parti İktidarında Nereden Nereye (Öğretmenler Üzerinden Bir Değerlendirme). Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.

Dipnotlar

- 1 Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akinhay - Derya Kömürücü (Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 2005), 7.
- 2 Anthony Giddens, Sosyoloji, ed. Cemal Güzel (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2005), 180.
- 3 Anthony Giddens, Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm, çev. İdris Şahin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 44.
- 4 Oğuzhan Pehlivan, "Öznelerin Gözünden ve Dilinden Ailenin Toplumsal Olarak İnşasına Fenomonolojik Bir Yaklaşım", SAD / JSR Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research) 21/1 (2018), 246.
- 5 Tom B. Bottomore, çev. Ünsal Oskay (İstanbul: Der Yayınları, 2000), 188.
- 6 İhsan Çapçioğlu, "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile", Journal of Turkish Studies 13/2 (2018), 30.
- 7 Çapçioğlu, "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile", 24.
- 8 Veysel Bozkurt, Değişen Dünyada Sosyoloji Temeller Kavramlar (İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005), 269,276.
- 9 Selman Yılmaz, Türkiye'de Toplumsal ve Dini Değişimin İzleri: Ak Parti İktidarında Nereden Nereye (Öğret-

menler Üzerinden Bir Değerlendirme) (Ankara: Grafiker Yayınları, 2019), 214,215.

- 10 İhsan Toker, Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din,- Başkent Kadın Platformu Örnek Olayı (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 197.
- 11 Aksu Akçaoğlu, Zarif ve Dinen Makbul: Muhafazakar Orta-Üst Sınıf Habitusu (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 107.
- 12 Tayfun Atay, Din Hayattan Çıkar: Antropolojik Denemeler (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012); Bu konuda ufuk açıcı tespitler için bakınız. Tayfun Atay, Görünüyorum O Halde Varım: "Meşhuriyet Çağı"nda Kültür ve İnsan (İstanbul: Can Yayınları, 2021).
- 13 Neil Postman, Çocukluğun Yok Oluşu, çev. Kemal İnal (Ankara: İmge Yayınları, 1995).
- 14 Norbert Elias, Uygarlık Süreci, çev. Ender Ateşman (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 1/290-293.
- 15 Bottomore, 186.
- 16 cevreselgostergeler.csb.gov.tr, "-Çevresel Göstergeler" (Erişim 14 Ağustos 2021).
- 17 Bakınız Özgür Kıran, "Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Medya Araçları Kullanımının Karşılaştırmalı Analizi", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi 13/24 (30 Haziran 2021), 93-115.
- 18 Jean M. Twenge - W.Keith Campbell, Asrın Vebası: Narsisizm İletti, çev. Özlem Korkmaz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2015).
- 19 Giddens, Mahremiyetin Dönüşümü, 21.
- 20 Aksu Akçaoğlu, Zarif ve Dinen Makbul, 120-123.
- 21 Bakınız İrem Tükel Paker, "Yeni Muhafazakar Gençliğin Tüketim Alışkanlıkları", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi 20/39 (30 Nisan 2020), 124-146.
- 22 F. Beylü Dikeçligil, "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu", Muhafazakar Düşünce Dergisi 8/31 (15 Mart 2012), 27.
- 23 Dikeçligil, "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu", 31.
- 24 Anthony Giddens, Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, çev. Ümit Tatlıcan (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 221,222.

DÜNYADA VE BİZDE EVLİLİK YAŞI VE ERKEN EVLİLİK SORUNU

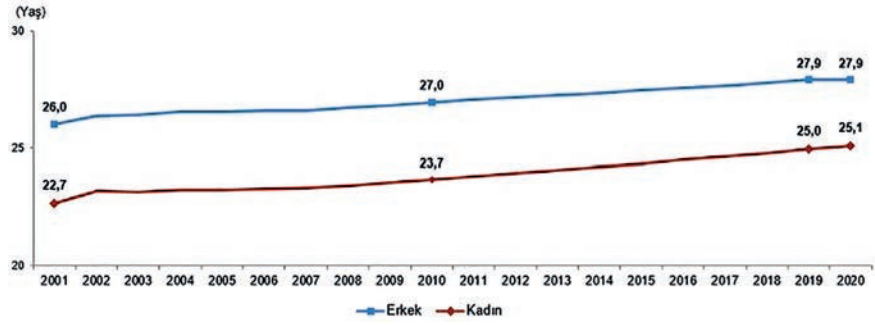
 Hatice Zişan YILMAZ
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitü Y. Lisans Programı

Evlilik, bir kadın ve bir erkeğin bir hayatı paylaşmak ve neslin devamını sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği sözleşme, aile olma yolunda atılan ilk adımdır. İnsanlığın binlerce yıllık tarihi kadar eski bir kurum olan aile yapısının temeli olarak evlilik, bu tarihi süreç içerisinde bazı değişimlere uğrasa da değer ve öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir.

Hiç şüphesiz bilinen tarihte evlilik müessesesinin geçirdiği en önemli değişim süreci, 17. Yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan sanayi devrimi ve 20. Yüzyıl cinsel devrimine tekabül etmektedir. Sanayi devrimine kadar ekonomik, sosyal, psikolojik ve biyolojik anlamda dayanışmayı temsil eden, geleneğin ve dinin belirleyici olduğu bir karaktere sahip geniş aile yapısı, sanayi devrimi ile birlikte salt birey olarak tanımlanan ve karşı karşıya konumlandırılan kadın ve erkekten oluşan, sekülerizm, pozitivizm, rasyonalizm gibi düşünce biçimlerinin hâkim olduğu çekirdek aile yapısına evrilmiştir.

Sosyal ve ekonomik anlamda birbirine pek de ihtiyacı olmayan 'eş'lerden oluşan modern dönemin tek eşe yönelik, romantik aşka dayalı ve kırılğan çekirdek aile yapısı, 20. Yüzyıl cinsel devrimi ile yerini geçişken aile modeline bırakmıştır. Evlilik öncesi cinsel yaşamı meşrulaştıran, bekâretin önemini kaybetmesine zemin hazırlayan ve eşlerin birbirine karşı sadakatini sorgulayan

www.tuik.gov.tr

Bütün ilahi dinlerde olduğu gibi İslam dininde de kadın ve erkek arasındaki cinsel birlikteliğin nikâhla tesis edilmiş olması zorunludur. Fıtratın ve iffetin korunması, neslin temiz kalması toplumun cinsi sapıklıklardan korunması için nikâh, kadın ve erkek birlikteliğinin tek meşru yoludur.

cinsel devrim kadın ve erkeği bir arada tutan tek sebep olan duygusal bağı ortadan kaldırmış, evliliği girenin çıkanın belli olmadığı, eşlerden birinin her an bırakıp gidebileceği anlamsız bir kurum haline getirmiştir. Bütün bunların neticesinde günümüzde insanlar evliliğe sıcak bakmamakta, evlenme oranları azalmakta, boşanma oranları artış göstermekte ve ilk evlenme yaşı gitgide yükselmektedir. Görünen o ki aile ve evlilik kurumu bilinen tarihin en zorlu süreçlerinden birini yaşamaktadır.

Sanayi Devriminin toplumsal hayat üzerindeki olumsuz etkileri yalnızca evlilik ve aile yapılanması ile sınırlı kalmamış, evrensel ölçekte ve toplumsal hayatın her alanında olumsuz etkilerini hissettirmiştir. Bunlardan biri de toplumsallaşma sürecini yeni tüketim kalıplarına çekmek adına insan hayatının evrelere ayırma-

Sanayi Devriminin toplumsal hayat üzerindeki olumsuz etkileri yalnızca evlilik ve aile yapılanması ile sınırlı kalmamış, evrensel ölçekte ve toplumsal hayatın her alanında olumsuz etkilerini hissettirmiştir.

Birleşmiş Milletler tarafından 1990 yılında yayımlanan çocuk hakları beyannamesinde 18 yaşına kadar bütün bireylerin çocuk olarak tanımlanmasına kadar çocukluk ve ergenlik farklı kavramlar ve evreler olarak kabul gördü.

sıdır. Örneğin feodal dönemde var olmayan, 17. Yüzyıldan sonra ortaya çıkan çocukluk ve ergenlik gibi gelişim evreleri korunma gereksinimi duyan kırılgan bir yapıyı ifade eder ve çeşitli toplumsal pratiklerle tüketim kalıplarına çekilir. Bu evrelerden özellikle ergenlik, çocukluk ve yetişkinlik arasında sıkışmış, arada kalmış bireylerden oluşmaktadır. Ergenler, yetişkinler gibi olmak isterler ama yasal olarak çocuktur, çalışmak isterler ama okula gitmek zorundadırlar.

Birleşmiş Milletler tarafından 1990 yılında yayımlanan çocuk hakları beyannamesinde 18 yaşına kadar bütün bireylerin çocuk olarak tanımlanmasına kadar çocukluk ve ergenlik farklı kavramlar ve evreler olarak kabul gördü. Ülkemizin de aralarında bulunduğu 196 ülke tarafından kabul gören bu tanım ile modern dönemin başında fizyolojik gelişimini büyük ölçüde tamamladığı halde yetişkinlikten ayrılan ergenlik, sonunda kendisini çocuklarla aynı statüde buldu. İki farklı gelişim evresini tek bir tanımla birleştiren bu kabul ilk etapta akla şu soruları getirdi; ihtiyaçları ve nitelikleri farklı olan iki dönemi içine alan 18 yaş eğer sadece çocuk olarak tanımlanacaksa ergenlik dönemi nedir ve gereksinimleri nasıl karşılanacaktır? Bir diğer soru ise farklı coğrafyalarda, farklı iklim koşullarında yaşayan, farklı ekonomik imkânlarla ve genetik arka plana sahip milyonlarca insan için nasıl evrensel bir çocuk yaşı tayin edilebileceğidir. Örneğin yaş ortalamasının 50'nin altında olduğu Afrika ülkeleri ile yaş ortalamasının 80'in üzerinde olduğu Avrupa ülkelerinde nasıl bir ortak çocukluk yaşı belirlenebilir? Ömrünün tamamı 46 yıl olan bir Afrikalı eğer 18 yaşına kadar çocuk ise gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemi hayatın geri kalan 28 yılına nasıl taksim edilebilir?

Takip eden süreçte Birleşmiş Milletler 18 yaş altı bireyleri sadece çocuk olarak tanımlamakla kalmamış, farklı zamanlarda yü-

rürlüğe koyduğu sözleşmelerle cinsel gelişimini tamamlayan 18 yaş altı ergenlerin cinsel aktivitelerini düzenleme yoluna gitmiştir. Örneğin Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi beyannamesi ile 18 yaşından küçük bir bireyin kendi gibi 18 yaşından küçük ya da büyük bir bireyle yaptığı evliliği çocuk evliliği olarak tanımlamış, 18 yaşından küçük bireyi, yaşı gereği, evleneceği kişi ile veya evliliğin zamanlamasıyla ilgili olarak karar vermeye ehil görmediğinden çocuk yaşta evliliği aynı zamanda zorla evliliğin bir türü olarak nitelendirmiştir.

Bu karardan hareketle ülkemizin de aralarında bulunduğu birçok ülke de yasal olarak evlilik birliği kurabilme yaşı 18 olarak belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler bu kararını erken yaşta evliliğin erken yaşta gebelik, buna bağlı anne ve çocuk ölümleri, kız çocuklarının eğitim haklarından mahrum kalması, çalışma hayatına dâhil olamamaları ve yoksulluk döngüsünün bir parçası olmalarına sebep olduğu gerekçesiyle izah ederken, 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe koyduğu çocuk hakları sözleşmesi ile çocukların 18 yaşına ulaşmadan da cinsel aktivite de bulunabilecekleri, belli durumlarda cinsellik konusunda karar alma ve tercih yapma haklarının olması gerektiğini, çocukların cinsel aktivitelerinin belli bir çerçevede hukuka uygun kabul edilmesi gerektiğini kabul etmiş, bu kabulden yola çıkarak cinsel rıza yaşı uygulaması ortaya çıkmıştır.

Cinsel rıza yaşı (age for sexual consent) bir kişinin cinsel eylemlerinin ve bu eylemlere rıza gösterdiğinin bilincinde sayıldığı yasal olarak kabul edilen en küçük yaştır. Dünyada pek çok ülke cinsel rıza yaşı ve evlilik yaşını ayrı tanımlamıştır. Örneğin Almanya ve Avusturya'da cinsel rıza yaşı 14 iken yasal evlilik yaşı 18'dir. İspanya ve Japonya'da cinsel rıza yaşı 13 iken İspanya'da yasal evlilik yaşı 16, Japonya'da ise 20'dir.

Günümüzde Birleşmiş Milletler, UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) aracılığı ile çoğu Müslüman olan geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde 18 yaş öncesi evlilikleri önlemek adına milyonlarca dolarlık fonlar harcarken, aynı riskleri fazlasıyla barındıran cinsel rıza yaşı uygulamasını meşru görmekte aralarında birleşmiş milletler kurucu üyelerinin de bulunduğu batılı gelişmiş ülkelerde cinsel rıza yaşı uygulamalarına karşı hiçbir somut çalışma yürütmemektedir. Bu yaklaşım kendi içinde bir çelişki barındırmaktadır.

Eğer 18 yaşından küçük bir birey belli durumlarda cinsellik konusunda karar alma ve tercih yapma hakkına sahip ise bu ilişkiyi neden evlilik gibi meşru bir zeminde gerçekleştirememektedir? Erken yaşta evliliğin barındırdığı erken yaşta gebelik, buna bağlı anne ve çocuk ölümleri, kız çocuklarının eğitim haklarından mahrum kalması, çalışma hayatına dâhil olamamaları ve yoksul-

luk döngüsünün bir parçası olma gibi ihtimaller cinsel rıza yaşı uygulaması içinde geçerli olduğu halde neden evlilik yasak, cinsel rıza yaşı uygulaması yasal mıdır?

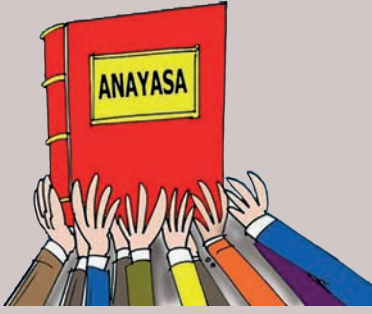
Bu konu dini hassasiyetle ele alındığında ortaya çıkan tablo çok daha düşündürücüdür. Bütün ilahi dinlerde evlilik dışı ilişki kesinlikle haramdır. Ancak modern batı düşüncesi, sekülerizm, pozitivizm, rasyonalizm gibi düşünce biçimlerinin etkisiyle dini hassasiyetini büyük ölçüde kaybetmiştir ve günümüzün gelişmiş Hristiyan ülkelerinde, bu yaklaşımın etkisi ile evlilik dışı ilişki toplumsal anlamda kabul görür hale gelmiştir. Dolayısı ile bu ülkelerde kadın erkek ilişkilerini düzenleyen yasalar da buna göre şekillendirilmiştir.

Günümüzde Avrupa ülkelerinin neredeyse tamamında cinsel rıza yaşı ve ilk evlilik yaşı birbirinden ayrı tanımlanmış, yasalar buna göre düzenlenmiş ve düzenlemeler toplumsal anlamda kabul görmüştür. Örneğin Hollanda Medeni Kanununda 18 yaşından önce yapılan bütün evlilikler hukuken geçersiz sayılmakla birlikte, eğer kadın hamileyse ya da çocuk doğurmuşsa 16 yaşında evliliklere izin verilmekte, özel ve önemli bir neden varsa adalet bakanlığı izni ile erken evliliğe izin verilmektedir. Özel nedenlerin neler olabileceği ya da yaşın ne kadar erken olabileceği konusunda karar yetkisi adalet bakanlığına aittir. İngiltere'de yasal evlilik yaşı 18 iken bu yaş ailelerin onay-

laması durumunda 16 ya düşebilmektedir. İskoçya'da bebek bekleyen tüm çiftlerin başvurabileceği bir maddi destek olan 'Best Start Grand' ve 'Best Start Food' programı çerçevesinde 18 yaş üstü ebeveynler için bir takım şartlar ve kriterler aranırken, 18 yaşının altında olup bebek bekleyen çiftler koşulsuz olarak bu maddi desteğe başvurabilmektedir. İskoçya hükümetinin resmi web sitesinde (2021) yer alan bu bilgiden anlaşılan çiftlerin evli olup olmadığı konusunda bir şart olmadığıdır. Anlaşılan o ki 18 yaş öncesi evlilik yasaklanmış olsa da hamilelikle sonuçlanan ilişkilerde evlilik teşvik edilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uygulama ise diğer batılı ülkelerden daha farklıdır. Batı toplumunun bir parçası olsa da gerek dindarlık gerekse özgürlükler bağlamında Avrupa'dan ayrılan Amerika Birleşik Devletleri'nde evlilik birliği kurma ile ilgili yasalar da Avrupa ülkelerinden farklılık arz etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yasal evlenme yaşı ebeveyn rızası ve ebeveyn rızası dışında olmak üzere iki ayrı kategoride ve her eyaletin kendi meclisinde belirlenmekte, bu nedenle yasal evlilik yaşı eyaletler bazında değişiklik göstermektedir. 2020 yılı verilerine göre California ve Mississippi eyaletlerinde ebeveyn rızasıyla yapılan evliliklerde herhangi bir alt yaş sınırı belirlenmemiş, Massachusetts'te 12, New Hampshire'de 13, Hawaii ve Mis-

Ülkemizde 2001 yılında evlilik yaşı ile ilgili yapılan düzenleme ile cinsel rıza yaşı ve evlilik yaşı arasında bir ayırım gözetilmemiş ve her ikisi de 18 olarak tanımlanmıştır. Özel durumlarda mahkeme kararı ile bu yaş sınırı 17'ye indirilebilmektedir.

souri'de 15 olarak belirlenmiştir. Mississippi eyaletinde ise ebeveyn rızası olmaksızın yasal evlilik yaşı 15 olarak belirlenmiştir (World Population Review, 2020). Eyaletler bazında ayrı kanunlar geçerli olsa da Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan bir kimsenin istediği eyaletin kanunlarına göre hareket edebileceği düşünüldüğünde yukarıda bahsettiğimiz uygulamalar bütün ülke vatandaşları için geçerli kabul edilmektedir. Eğer evlilik dışı erken gebelik söz konusu ise Amerikan hükümeti çiftlere üç seçenek sunmaktadır, bunlardan ilki çiftin evlenerek çocuğu birlikte büyütmesi, ikinci seçenek bebeğin evlatlık olarak verilmesi, üçüncü seçenek ise tıbbi tahliyedir.

Her ne kadar Hristiyan batı toplumu evlilik dışı ilişkiler konusunda dini hassasiyetlerini büyük ölçüde kaybetmiş olsa da Müslüman ülkelerin evlilik dışı ilişkilere yaklaşımı dini hassasiyetle bağdaşma eğilimindedir. Birleşmiş milletler üyesi dahi olsa çoğu Müslüman ülke gerek birleşmiş milletlerin gerekse Avrupa birliği konseyinin çocukluk, ergenlik ya da evlilik gibi kavramlar hakkındaki genel kabullerini onaylamakta ve iç hukuk sistemlerinde buna göre bir düzenlemeye gitmemektedir.

Bütün ilahi dinlerde olduğu gibi İslam dininde de kadın ve erkek arasındaki cinsel birlikteliğin nikâhla tesis edilmiş olması zorunludur. Fitratin ve iffetin korunması, neslin temiz kalması toplumun cinsi sapıklıklardan korunması için nikâh, kadın ve erkek birlikteliğinin tek meşru yoludur. Bunun dışında kalan ilişkiler bütün ilahi dinlerde olduğu gibi İslamiyet'te de zina olarak kabul edilir. İslam hukukuna göre bir kişi buluğa ermekle çocukluk döneminden çıkmış ve evlenme akdi yapabilme ehliyetine sahip kabul edilir. Dolayısı ile bulug çağına ulaşmış bireyin evlenme talebi dinen uygundur. Bu hükümden hareketle İslam dinini resmi din olarak benimseyip, kanunlarını İslam hukukuna göre şekillendiren az sayıda ülkede evlilik dışında bütün cinsel ilişkiler yasak olup, kanuni cinsel rıza yaşı tanımlanmamıştır. İran, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Sudan gibi ülkelerin de aralarında bulundu-

ğu bu ülkelerin bazılarında evlilik için yasal yaş sınırı belirlenmezken belirlenenlerde ise bu sınır 9 ile 15 yaş arasında değişmektedir.

Evlilik yaşı ve akran ilişkileri ile ilgili farklı ülkelerdeki uygulamalar dikkate alındığında, Türkiye'deki uygulamaların ne Avrupa Birliği uyum süreci ve Birleşmiş Milletler üyeliği dolayısıyla birlikte yol aldığı batılı ülkelerle, ne de nüfusunun %90'dan fazlası Müslüman bir ülke olarak Müslüman ülkelerle benzeşmediği anlaşılmaktadır.

Türkiye'de evlilik dışı ilişkileri yasaklayan herhangi bir kanun bulunmamaktadır. Erken yaşta zorla evliliklere neden olabileceği düşüncesi ile yukarıda zikrettiğimiz Müslüman ülkelerdeki gibi evlilik için asgari yaş sınırını aşağı çekme gibi bir uygulama yoluna da gidilmemiştir. Batılı ülkelerde olduğu gibi evlilik yaşı haricinde bir cinsel rıza yaşı tanımlamak ise toplumun geleneksel ve dini değerleri ile çelişeceğinden böyle bir uygulama da mümkün görünmemektedir.

Ülkemizde 2001 yılında evlilik yaşı ile ilgili yapılan düzenleme ile cinsel rıza yaşı ve evlilik yaşı arasında bir ayırım gözetilmemiş ve her ikisi de 18 olarak tanımlanmıştır. Özel durumlarda mahkeme kararı ile bu yaş sınırı 17'ye indirilebilmektedir. 2001 yılında yapılan bu düzenleme ile 18 yaş sınırı olarak belirlense de bu yaşın altında gerçekleştirilen evliliklerin suç olup olmadığı, eğer suç kapsamında değerlendirilecekse cezasının ne olacağı konusunda

yasalarımızda açık bir ifade yer almamaktadır. Buna rağmen 2005 yılından bu yana (çocuk koruma kanununun yürürlüğe girmesinden itibaren) yasal yaş sınırına ulaşmadan gerçekleştirilen evlilikler, karşılıklı rızaya dayalı olsa, aile onayı ve kendi onaylarıyla düğün yaparak evlenmiş dahi olsalar çocuk istismarı olarak nitelendirilmekte ve erkek, TCK 103. maddesi (Çocuğun cinsel istismarı) ile yargılanarak 7 ila 19 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Binlerce çocuğun babası çocuk istismarı suçlamasıyla hapis yatmaktadır. Binlerce kadının eşi, kendileriyle evlendiği için çocuk istismarından, ailesi de suçu azmettirdiği gerekçesiyle hapis yatarken, genç kadınlar çocuklarıyla çaresiz yaşam mücadelesi vermektedir (TUSEB, 2019).

Söz konusu uygulamayı savunanlar bu düzenlemenin, Avrupa birliği uyum süreci kapsamında dâhil olunan uluslararası sözleşmelerin bir gereği olduğunu öne sürse de bu sözleşmeleri kabul eden hiçbir ülke de bizdeki ne benzer bir uygulama olmadığı anlaşılmaktadır. Hukuk sistemimizde, çocukları cinsel istismara karşı koruma amacıyla verilen bu cezalar, eşinin tecavüzüne uğradığı iddia edilen kadını çocuğu ile birlikte maddi ve manevi istismara açık hale getirmektedir. Herhangi bir zorlama olmaksızın gerçekleşmiş erken yaşta evlilikler tecavüz ile ilişkilendirilmekte ve çok ağır şekilde cezalandırılmakta, çiftlerin çocukları dahi

olsa ayrılığa zorlandığı anlaşılmaktadır. Dünya genelinde erken yetişkinlik dönemine ait beşeri ihtiyaçlar kabul görüp buna yönelik çözümler üretilirken, ülkemizde bu gerçek yok sayılmaktadır.

Toplumun dini değerlerini, geleneksel yapısını ve hitap ettiği kitlenin beşeri ihtiyaçlarını hesaba katmadan yapılan bu düzenlemenin toplumda derin yaralar açtığı ortadadır. Ancak söz konusu uygulamalardan etkilenen, sevgiye aç, yoksulluk içinde büyüyen binlerce çocuğun varlığı düşünüldüğünde uygulamanın doğuracağı sonuçların ileride çok daha derin hissedileceği aşikârdır.

Okullaşma oranının oldukça yüksek olduğu ülkemizde, okullarda, kariyer planlama, erken yaşta yapılan evliliklerin doğurduğu olumsuz sonuçlar, evlilik dışı cinsel aktivitenin taşıdığı riskler, adölesan gebelikler ve ilk gebeliğin 20 yaşından sonraya ertelenmesi gibi konularda gençler eğitilerek daha en başta verilecek evlilik kararların önüne geçebilir. Bütün yasal düzenlemelere ve bilgilendirmelere rağmen hamilelikle sonuçlanan akran ilişkilerinde ya da erken yaşta evlilik birliği kurma taleplerinde cezalandırma yerine aile birliği kurulmasını teşvik etme yoluna gidilmesinin çok daha insani bir yaklaşım olacağı açıktır. Ülkemizde bu yönde bir uygulamanın eksikliği hissedilmektedir ve bu yönde yapılacak bir düzenleme, hem erken de olsa evlilik birliğine dönüşmüş bir ilişkinin tecavüz

ile ilişkilendirilmesinin önüne geçecek, hem de mevcut uygulamanın sonucunda ortaya çıkan olumsuz sonuçları ortadan kaldıracaktır. Temennimiz Türkiye'de hem erken yaşta zorla evlilikleri önleyecek hem de erken yaşta evlilik yapmak isteyen bireylerin iradelerini göz ardı etmeyecek bir düzenlemenin hayata geçirilmesidir.

Kaynakça

- Giddens, A. (2012). Sosyoloji. (Cemal G., Çev.). Kırmızı.
- İlmihal II: İslam ve toplum. (2013). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Marriage Age by State 2020. (2020). World Population Review. <https://worldpopulationreview.com/state-rankings/marriage-age-by-state> (27 Aralık, 2020 tarihinde erişildi).
- Mayo Clinic. (2019). Teenage pregnancy: Helping your teen cope <https://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/tween-and-teen-health/in-depth/teenpregnancy/art-20048124> (17 Mart 2021 tarihinde erişildi).
- Mygov.scot. (2021). Best Start Grant and Best Start Foods - mygov.scot. <https://www.mygov.scot/best-start-grant-best-start-foods> (17 Mart 2021 tarihinde erişildi)
- Onur, B. (2014). Anılardaki aşklar: Çocukluğun ve gençliğin psikoseksüel tarihi. KalemKitap Yayıncılık.
- The ages of consent around the world. (2020, January 23). The Week. <https://www.theweek.co.uk/92121/ages-of-consent-around-the-world>
- Türkiye Anne, Çocuk ve Ergen Sağlığı Enstitüsü (TUSEB), Şubat 2019, Cinsel rüşet, ergenlik, evlilik yaşı, evlilik öncesi cinsel yaşam, cinsel istismar. <http://www.tuseb.gov.tr/enstit%C3%BC/tacese>
- Uluslararası Karataş E. A., (2020). Geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının çocuk yaşta evliliklerinin mukayeseli hukuka ve Türk hukukuna göre geçerliliği. İstanbul
- Hukuk Mecmuası. 78 (1). 21-81. DOI: 10.26650/mecmu.2020.78.1.0002

**DİNDARLIĞIN
EVLİLİK,
CİNSEL YAŞAM VE
BOŞANMAYLA
İLİŞKİSİ ÜZERİNE**

 Prof. Dr. Asım YAPICI
Ankara Sosyal Bilimler Ün.
İslami İlimler Fak.

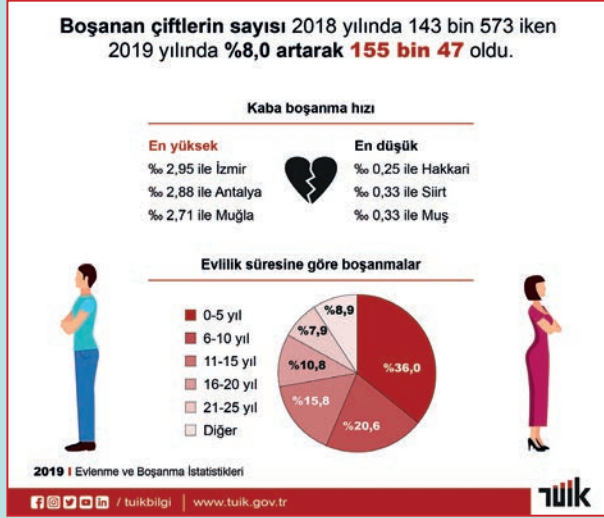
Bu çalışmanın konusu eşlerin din, dindarlık ve maneviyata bakış açılarının evlilik ortamını nasıl ve ne yönde etkilediğini tartışmaktan ibarettir. Zira henüz geleneksellikten modernliğe geçiş sürecinin psikososyal travmalarını atlama tamadan post modernlikle karşılaşan insanlarda sıklıkla bilişsel ve duygusal dengesizlik yaşanabilmekte, bu durum evlenme, çocuk sahibi olma ve boşanma oranlarını etkilemektedir. Çalışmamızda “Dinî inanç ve değerler aile kurmaya ve ailenin sürekliliğini sağlamaya açık ya da örtük bir destek sağlamakta mıdır?” sorusuna cevap arayacağız. Nitel bir desene sahip olan bu çalışmada veriler ilgili literatür üzerinden toplanmış olup betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmeye çalışılmıştır.

Dindarlığın Evlilik ve Cinsel Yaşama Etkisi

Dinî inançlar ve öğretiler insanlara evlenme, aile kurma, ailenin korunması, çocuk büyüme, eşler arası ilişkiler, cinsel tutum ve davranışlar başta olmak üzere pek çok konuda davranış modelleri ve beklentiler sunar (Call & Heaton, 1997). Bu bağlamda dinlerin evliliği ve ailevi değerleri destekleyerek aile kurumunu korumaya çalıştığını söylemek gerekir (Argyle, 2000; Beit-Hallahmi & Argyle, 1997).

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet başta olmak üzere hemen her dinde bireylerin cinsel hayatlarını düzenlemeye yönelik emir ve yasaklar mevcuttur. Bu emir ve yasaklar dinlerin beraberinde getirdiği dünya görüşü, ahlak an-

Geleneksel değerleri benimseyen insanlarda aile içi sorunların çözümünde ve evliliğin devam ettirilmesinde güvenli bir kap olan dinî inanç ve değerler modern ve post modern insan için bu özelliğini yitirmekte, adeta incelmış palto ya da pardüsüye dönüşmektedir.

layışı ve insan modeline bağlı olarak şekillenir. Bu anlamda dinlerin cinselliği öncelikle ahlâkî gerekçelerle sınırlandırdığını söylemek mümkündür (Yapıcı, 2007). Ancak burada söz konusu edilen sınırlandırmanın her dinde aynı olmadığını, dinlerin bu konuda az ya da çok farklılık arz ettiğini belirtmek durumundayız.

Toplum ve ahlâkî korumak isteyen dinler, birincisi evliliği teşvik ederek cinselliğin meşru bir zeminde yaşanmasını ister. İkincisi evlilik öncesi ve evlilik dışı cinselliği haram kategorisine koyarak yasaklar. Üçüncüsü homoseksüellik başta olmak üzere patolojik cinsel davranışları büyük günah kabul ederek reddeder (Yapıcı, 2007; 2018). Kuşkusuz dinler beraberinde getirdikleri dünya görüşleri ve oluşturdukları sosyokültürel atmosferle mensuplarını bu yönde etkilemek, düzeltmek ve eğitmek arzusundadır. Bu noktada Beit-Hallahmi ve Argyle'yi (1997: 204) izleyerek şu soruyu ön

plana çıkarmak mümkündür: Batıda yaşanan cinsel devrimden sonra, acaba hâlâ din insanların cinsel tutum ve davranışlarını, nikâhlı birlikteliklerini yani aile hayatını tercih etmeyi etkilemeye devam etmekte midir? Bu kışkırtıcı soru-

ya birkaç araştırma bulgusu üzerinden cevap aramak mümkündür. Sözgelimi 38 farklı çalışmayı inceleyen Johnson, Tompkins ve Webb'in (2002) tespitlerine göre, söz konusu araştırmaların %97'sinde dindarlıkla nikâhsız birliktelik ve kontrolsüz cinsellik arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Bu hususu destekleyen çok sayıda araştırma mevcuttur (Beckwith & Morrow, 2005; Hardy & Raffaelli, 2003). Bu araştırma sonuçları, dinî hassasiyetleri yüksek olan kişilerin aile kurmaya ve cinselliklerini meşru zeminde yaşamaya gayret ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Dindarlık ile evlilik hayatı arasındaki ilişkiyi çözümlemede Caltabiano, Zuanna ve Rosina'nın (2006) çalışması oldukça çarpıcı sonuçlar içermektedir. Söz konusu araştırmada yaklaşık 5000 öğrencinin kurumsal dindarlık düzeyleriyle duygusal ve cinsel davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgular

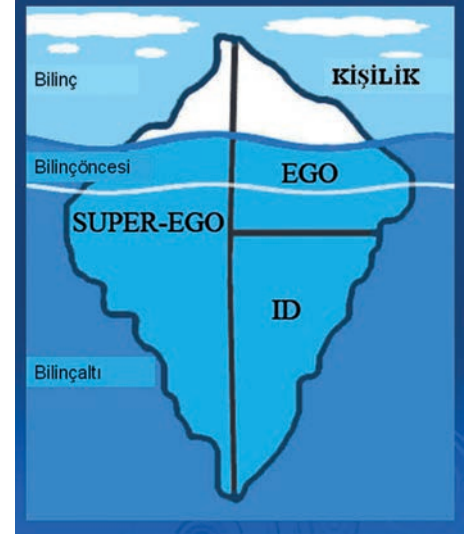
göstermektedir ki dindarlık cinsel deneyimler başta olmak üzere ferden pek çok tutum ve davranışını biçimlendirmektedir. Örneğin dinî bağlılığı, dinî adanmışlığı ve dinî kimlikleriyle özdeşleşme düzeyi yüksek olanlar, dinin etkisini üzerlerinde daha fazla hissedenler nikâhsız cinsellikten uzak durmayı, bu anlamda daha uzun süre bakır/bakire kalmayı tercih etmektedir. Ayrıca yapılan araştırma sonuçları göstermektedir ki, dinin evlilik öncesi ve evlilik dışı cinselliğe olumsuz bakışının toplumsal bilinçte içselleştirilme düzeyi hem nikâhsız cinselliği belli ölçüde engellemekte hem de aile kurumuna daha fazla önem verilmesini temin etmektedir. Bu kapsamda Wilcox ve Wolfinger'in (2006) dinî pratikleri ifa düzeyiyle evlenip aile kurma arasındaki ilişkiyi sorguladığı çalışması oldukça manidardır. 1998-2000 yılları arasında hastanede doğum yapan yaklaşık 4900 çocuğun ebeveyniyle görüşen bu iki araştırmacının tespitlerine göre bu çocukların yaklaşık 1200'ünün anne ve babası resmî nikâhla evlidir. 3700'ü ise nikâhsız birliktelik yaşamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, dindarlıklarını kurumsal olarak yaşayan kadınlar, genellikle evlendikten sonra çocuk sahibi olmaktadır. Kiliseye ayda bir veya daha fazla giden kadınlar, kiliseye gitmeyenlere nispetle evliliği daha fazla tercih etmektedir. Evlilik dışı çocuk sahibi olan kadınlar arasında dindar olanların, doğumu izleyen bir yıl içerisinde nikâhlan-

ma eğilimi oldukça yüksektir. Bu durum bireyin inançlarına muhalif davranmasından neşet eden suçluluk duygusundan kurtulma arzusuyla izah edilebilir. Wilcox ve Wolfinger'a (2006) göre bu bulgular evlilik hayatında dinin hâlâ önemini koruduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle kurumsal dindarlığın beraberinde getirdiği sosyal ve ahlâkî değerler, günümüz dünyasında her geçen gün daha kırılgan bir hâl alan evlilik kurumunu korumaya hizmet etmektedir. Ancak Afro-Amerikanların durumunda kısmen farklılık mevcuttur. Zira onlar hem yüksek düzeyde kiliseye devam etmekte hem de daha düşük evlilik davranışı sergilemektedir. Bu noktada ırkî ve kültürel sebepler başta olmak üzere çok çeşitli faktörün devreye girdiği, dolayısıyla kurumsal dinin bireyler üzerindeki etkilerinin farklı bir yön ve biçim kazandığı düşünülebilir (Yapıcı, 2007).

Tam da bu noktada, "Acaba dindarlık ile nikâhsız cinsellik arasındaki ilişki kadının ya da erkeğin dindarlık düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?" sorusunu sormak hem anlamlı hem de işlevseldir. Bu soruya cevap arayan Lejeune ve arkadaşlarının (2005) tespitlerine göre kadın ve erkeğin her ikisi dindarsa, onların nikâhsız cinsel ilişkide bulunma oranları anlamlı düzeyde düşüş göstermektedir. Bununla birlikte, kadın ve erkekten sadece birisi dindarsa, nikâhsız cinsel birliktelik oranı

daha yüksektir. Buraya kadar aktardığımız çalışmalar, dindarların evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsellik yaşama oranının dindar olanlara kıyasla oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, temelde dinî, ahlâkî ve sosyokültürel değerlerden beslenmektedir. Çünkü özellikle monoteist dinler sadece meşru zeminde yani nikâh ve evlilik şartıyla cinsel ilişkilere izin vermektedir. Böylece evlilik ve aile kurumu din tarafından özel bir koruma altına alınmış olmaktadır. Dinlerin zina ve aldatmayı haram kabul edip yasaklaması da bu bağlamda değerlendirilebilir. Yapılan çalışmalar dindarlıkla maneviyatın birleştiği bireylerin evlilik hayatlarını nikâhli birliktelik üzerinden devam ettirdiğini göstermektedir. Kurumsal dindarlık düzeyi yüksek olanlarda da bu eğilim mevcuttur. Sadece maneviyat temelli bireysel dindarlıklarda ise korelasyonlar daha zayıf çıkmaktadır. Ayrıca bazı araştırmacılar iç güdümlü dindarlığın bazıları ise dış güdümlü dindarlığın bu hususlarda etkili olduğunu söylemektedir (Yapıcı, 2007; 2018).

Psikanalitik açıdan değerlendirilecek olursa inanan insanlarda "süperego" daha baskındır. Süperegonun baskın olması içselleşen ahlak, değerler ve normlar üzerinden "id"nin sınırsız cinsellik arzularının yasaklanması, yasağın ihlal edildiğinde suçluluk duyulması anlamına gelir. İd ile süperego arasında ortaya yolu bulmaya

Psikanalitik açıdan değerlendirilecek olursa inanan insanlarda "süperego" daha baskındır. Süperegonun baskın olması içselleşen ahlak, değerler ve normlar üzerinden "id"nin sınırsız cinsellik arzularının yasaklanması, yasağın ihlal edildiğinde suçluluk duyulması anlamına gelir. İd ile süperego arasında ortaya yolu bulmaya çalışan ego, cinselliğin toplumca kabul edilen meşru zeminde yani nikâhli olarak yaşanmasıyla hem içgüdüsel arzuların hem de toplumsal taleplerin baskısından kurtulmaktadır.

çalışan ego, cinselliğin toplumca kabul edilen meşru zeminde yani nikâhli olarak yaşanmasıyla hem içgüdüsel arzuların hem de toplumsal taleplerin baskısından kur-

Evlilik uyumu, çiftlerin sağlıklı iletişim kurduğu, kararları birlikte aldığı, aile içi sorunları yıkıcı değil yapıcı algıladığı, yaşanan çatışmalara birlikte çözüm bulduğu ruhsal denge ve huzur durumudur. Evlilik doyumu ise yaşanan uyumlu birlikte eşlerin birbirine sevgisini samimi bir şekilde hissettirmesi, eşler arası iletişimin çiftlere haz vermesi, sağlıklı bir bağlanma duygusunun keyfine varılması ve cinsel doyumun yaşanmasıyla ortaya çıkan psikolojik doyum halidir

tılmaktadır. Dindarların nikahsız cinsellikten uzak durmaya çalışması bu bağlamda değerlendirilebilir. Bilişsel açıdan bakılacak olursa inanan insanların zihinlerinde helal ve haram şemaları gelişmekte, haram olan davranışlar yapıldığı zaman bilişsel dengesizlik ve kaygı oluşturmaktadır. Bu durumdan kurtulmak için nikahsız cinselliğin ya günah kategorisinden çıkartılması ya günah olarak algılanarak suçluluk duyup tövbe edilmesi ya da hiç yaşanmamış gibi görmezden gelinmesi gerekir. Literatürde nikahsız cinsellik yaşayanların hemen evlenme ve dine yönelme davranışları bilişsel bakımdan günah ve haram şemasının korunduğu anlamına gelmektedir. Bununla birlikte küresel post modern dünyada cinsellikte yaşanan artış dinin davranışları yönlendirici özelliğinin zayıflamasıyla yakından ilişkilidir.

Dindarlık ile Evlilikte Uyum ve Doyum

Birbirleriyle yakından ilişkili olmakla birlikte evlilikte uyum ve evlilik doyumu iki farklı olgudur. Evlilik ve aileyi ilgilendiren konularda fikir birliği yapabilen, sorunlarını olumlu bir şekilde çözebi-

len çiftlerin evliliği uyumlu olarak tanımlanır. Evliliklerinde uyumlu olan çiftlerin memnuniyet ve mutluluk düzeyleri genellikle yüksektir. Buna göre uyumlu çiftler aynı zamanda doyumlu çiftler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum söz konusu iki kavramın zaman zaman birbiri yerine kullanılmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte kabaca şöyle bir ayırım yapılabilir: Evlilik uyumu, çiftlerin sağlıklı iletişim kurduğu, kararları birlikte aldığı, aile içi sorunları yıkıcı değil yapıcı algıladığı, yaşanan çatışmalara birlikte çözüm bulduğu ruhsal denge ve huzur durumudur. Evlilik doyumu ise yaşanan uyumlu birlikte eşlerin birbirine sevgisini samimi bir şekilde hissettirmesi, eşler arası iletişimin çiftlere haz vermesi, sağlıklı bir bağlanma duygusunun keyfine varılması ve cinsel doyumun yaşanmasıyla ortaya çıkan psikolojik doyum halidir (Özbek, 2018). Daha net bir ifadeyle o, çiftlerin evliliklerinden huzur bularak mutlu olmasıdır. Buradan anlaşılacağı üzere evlilik uyumu daha nesnel, evlilik doyumu daha öznel. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki evlilikte uyum ve doyum, çiftlerin “ekonomik düzeyi ve yaşam kalitesine”, “sevgi, bağlılık ve cinsel yaşayışına”, “kişilik yapısına”, “ruhsal ve fiziksel sağlık durumuna”, “aile içi, akrabalar ve arkadaşlar arası ilişkilere”, “çocuklara yönelik tutumlara”, “tüm bu faktörlerin karşılıklı etkileşimine” bağlıdır (Bradbury, Fincham & Beach, 2000). Bu bağlamda sormak

gerekir. Evlilik uyumu ve doyumunda din ve maneviyat işlevsel midir? Bu soruya araştırma sonuçlarıyla cevap arayabiliriz.

Yurt dışında yapılan çalışmalar göstermektedir ki hem bireylerin genel dindarlık düzeyi hem de ibadetleri düzenli ifa etme davranışı evlenmeyi, evliliği sürdürmeyi ve evlilikten doyum/memnuniyet hissetmeyi anlamlı düzeyde artırmaktadır. Dahası bu yöndeki bulgularda şaşırtıcı derecede tutarlılık mevcuttur (Suhail & Chaudrym, 2004; Kimberly, 2009; Javanmard & Garegozlo 2013; Cirhinlioglu, 2010). Birkaç araştırma sonucunu yakından inceleyelim: Dollahite ve Marks'ın (2009) tespitlerine göre, eşlerin dindarlık düzeyi, bu anlamda inançlı olmaları ve ibadetlerinde devamlılık göstermeleri aile içi sorunlar başta olmak üzere gündelik hayatta yaşanan zorluklarla başa çıkmayı kolaylaştırmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla bu tür aileler zorluklarla başa çıkmada dinî kaynaklara güvenmekte; dua, pişmanlık ve affedicici olma gibi yöntemlerle sorunlarını çözmektedir. Bu da evlilikte uyum ve doyumu harekete geçirdiği için aile ortamının huzuruna vesile olmaktadır. Valenzuela (2004), yüz çift üzerinde yaptığı bir araştırmadan hareketle, eşlerin dindar olmasının evliliğin mutlu yaşanmasında önemli bir rol oynadığını söyler. Zira ulaştığı sonuçlar göstermiştir ki ailede dinin canlı bir şekilde yaşanması, bu çerçevede eşlerin Tanrı'ya inan-

maları, yaşadıkları problemlerin çözümünde birlikte dua ederek Tanrı'dan yardım istemeleri, ibadetlerine devam etmeleri gibi hususlar evlilikte mutluluğu artırıcı faktörler arasındadır. Brody, Stoneman ve Flor (1998) tarafından Afro-Amerikan aileler üzerinde yapılan bir çalışmada, dindar hanelerdeki aile içi ilişkilerin, dinî aktivitelerin düşük olduğu ya da hiç olmadığı ailelere oranla daha pozitif olduğu rapor edilmiştir. Anket ve gözlemin birlikte kullanıldığı bu araştırmadan elde edilen bulgular dinî aktiviteleri yüksek ebeveynler arasında daha düşük çatışma, daha anlayışlı aile ilişkileri, hatta bu tür aile çocuklarında ergen suçluluğu başta olmak üzere sorunlu davranışların daha az olduğu yönündedir. Bu son husus başka çalışmalarda da tespit edilmiştir. Örneğin Steley, 120 İngiliz yetişkin üzerinde yürüttüğü nitel çalışmada dinî anlamda daha aktif ebeveynlerin çocukları ile daha pozitif ilişkilere sahip olduklarını, dindar ebeveynlerin ergenlere daha az fiziksel ceza uyguladıklarını söylemektedir (akt. Loewenthal, 2017). Kapsamlı bir araştırmada saptanmıştır ki, evli bireylerin yaklaşık % 50'si başarılı bir evlilik için eşlerin ortaklaşa paylaştığı dinî inancın "çok önemli" olduğu kanaatinde-dir. Bununla birlikte evli yetişkinlerin sadece % 27'si eş seçiminde ortak dinî inancı "çok önemli" bulmaktadır. Aynı inançtan biriyle evli olan dindar yetişkinlerin üçte biri (% 36), evlenmelerinde eşinin inançlarının önemli

olduğunu vurgulamaktadır. Bekâr kadınlar arasında müstakbel eşlerinin inanç ve dindarlık düzeyini önemli görenlerin oranı bekâr erkeklerden fazladır (Pew Research Center, 2016). Çünkü gerek yapılan çalışmalar gerekse toplumsal beklentiler dindarların eşleri ve çocuklarıyla ilgilenme düzeylerinin daha yüksek olduğunu, bunun da çiftlere huzur ve doyum hissi verdiğini teyit etmektedir (Clark, 1998).

İran, Pakistan ve Endonezya gibi Müslüman ülkelerde yapılan çalışmalarda dinî tutum ve davranışlar ile evlilik doyumu arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Ahmadi, Azad-Marzabadi & Ashrafi, 2008; Aman, Abbas, Nurunnabi & Bano, 2019) İlginç sonuçlar içermesi bakımından Endonezya'da yapılan bir araştırmanın bulgularını paylaşmak faydalı olabilir: "Dindarlık", "sevgi türleri" (tutkulu aşk, romantik sevgi, normal sevgi, hoşlanma, empatik sevgi, tedirgin sevgi, arkadaşça sevgi) ve "evlilik doyumu" arasındaki ilişkiye odaklanan Nihayah, Adriani ve Wahyuni'nin (2012) tespitlerine göre "sevgi türleri" erkeklere nispetle kadınların evlilik doyumunda daha etkilidir. Yazarlara göre bu durum muhtemelen gündelik hayatın telaşı içerisinde erkeklerin romantik ve tutkulu aşkı ihmal etmesinden, kadınların da bu yöndeki beklentilerinin karşılanmamasından kaynaklanmış olabilir. Bununla birlikte sevgi türleri hem kadın hem de

erkek açısından düşünülduğünde evlilik doyumunda zayıf bir yordayıcıdır. Sevgi türleri ile dindarlık birleşince evlilikte doyum ve memnuniyet yükselmektedir.

Dindarlık ile evlilik uyumu ve doyum arasındaki ilişki Türk akademisyasında her geçen gün daha fazla dikkat çekmektedir. Türkiye’de evli çiftler üzerinde bir araştırma yürüten Hünler’in (2002) bulguları göstermektedir ki dindarlık evlilik doyumunu üzerinde tam yordayıcı iken sorun çözme becerileri üzerinde aracı rol oynamıştır. Balcı-Avras ve Hökelekli (2017) eşlerin dinin etkisini hissetme ve birbirleri için dua etme düzeyleriyle evlilik doyumunu ve evlilikte sorun çözme arasında anlamlı ilişkiler tespit etmiştir. Ancak eşlerin evlilik doyumunu ve evlilikte sorun çözme kapasiteleriyle birbirleri için karşılıklı dua etme davranışı arasında pozitif yönde güçlü, buna karşılık dinin etkisini hissetme arsında pozitif yönde zayıf ilişki bulunmuştur. Bu sonucu bir yere kadar doğal karşılamak gerekir. Zira eşlerin birlikte dua etmesi duygu ve düşünce ortaklığı yaşamalarına, zorluklar karşısında birbirlerini desteklemelerine neden olmaktadır. İnançların ve dinin dünya görüşünün yansıması anlamında dinin etkisini hissetme düzeyi eşler arasında duygu ortaklığını oluşturmaz. Hatta fıkıh temelli din algısı üzerinden gelişen dinin etkisini hissetmede dinin duygusal boyutu geri plana düşebilir. Bu

da evlilikte doyum ve sorun çözme kısmen azaltabilir. Bununla birlikte Geçioğlu (2019) evlilikte dinin etkisini hissetmeyle evlilik uyumu arasında anlamlı ilişkiler bulmuştur. Bu bağlamda özellikle “eşin iyiliği için dua etme”, “dinî inancın ailevi problemlerde daha anlayışlı ve affedici olma üzerinde etkisi” ve “dinî inancın boşanma konusundaki tutumu yumuşatması”nın evlilik uyumunu anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Dikkat edilecek olursa Geçioğlu’nun (2019) çalışmasında fıkıh temelli din algısı değil aile içi ilişkilerde dinin etkisi öne çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu tespit Balcı-Avras ve Hökelekli’nin (2017) bahsi geçen bulgularıyla uyumludur.

Adana örneğinde gerçekleştirildiği bir başka çalışmada Geçioğlu ve Kayıklık (2019) dindarlık düzeyi yükseldikçe evlilik uyumunun arttığını tespit etmiştir. Dindarlığın inanç, ibadet ve ahlâk boyutları, evlilik uyumunun alt boyutları olan “çift doyumunu”, “çift kaynaşması”, “çift uzlaşması” ve “duygusal dışavurum” ile pozitif ilişkilidir. Özellikle ibadet ve ahlâk boyutu yükseldikçe “çift doyumunu”, “çift kaynaşması”, “çift uzlaşması” ve “duygusal dışavurum” alt boyutlarında yükselme gözlenmiştir. İnanç boyutu evlilik uyumunun alt ölçeklerinden “çift doyumunu” ve “çift kaynaşması” ile ilişkili, buna karşın “çift uzlaşması” ve “duygusal dışavurum” ile ilişkisiz çıkmıştır. Dolayısıyla dindarlık ve dindarlığın alt boyutları ile evlilik uyumu

ve evlilik uyumunun alt boyutları arasında düşük düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Evli bireylerin neredeyse tamamının inançlı olması, bu anlamda ziyadesiyle homojen bir karakter göstermesi sonuçlar üzerinde etkili olabilir. Yapılan çalışmalarda Türk toplumunda inanç düzeyinin yüksek, ibadet ve dinin etkisini hissetme düzeyinin daha düşük çıktığı (DİB, 2014; Yapıcı, 2009; 2012) göz önüne alınırsa bu tür bulguları normal karşılamak gerekir. Zira kategorik olarak inançlı, şüpheli ve inançsızlar üzerinde bir araştırma gerçekleştirilseydi o zaman “inanç” ile “evlilik uyumu” arasında bir ilişkinin olup olmadığı hususunda daha rahat yorumlar yapılabildi. Bu arada dindarlık ile evlilik uyumu arasında anlamlı ilişkilerin tespit edilemediği bazı araştırma bulgularını hatırlatmak gerekir (Hünler & Gençöz, 2005; Mahperi-Uluyol, 2014).

Burada tartışılması gereken hususlardan birisi de farklı inançlara mensup olanların evliliklerindeki uyum ve doyum meselesidir. Stutzer ve Frey (2006) birbirine benzer beklentiler, değerler ve inançlara sahip eşlerin evlilik doyumlarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Pew Research Center (2016) tarafından Amerikan toplumu üzerinde hazırlanan bir rapora göre farklı din ve inançlara mensup eşler, aynı ya da benzer inanca sahip olanlara nispetle daha az dindardır. Bunlarda hem Tanrı’ya kesin inanç, ibadet, dua

ve dinî hizmetlere katılım daha düşüktür hem de gündelik yaşamlarında dini daha az önemli görme eğilimi mevcuttur. Ayrıca farklı din ve inançtan olanların evliliklerinde dinî meseleler daha az gündeme gelmekte, bu konudaki sohbet ve tartışmalar daha az vuku bulmaktadır. Bu noktada din, misk evliliklerde ilk planda aile içi çekişmenin kaynağı haline gelmemektedir. Gerçi dinî bakımdan misk evlilik yapanlar arasında, az da olsa dinî temelli anlaşmazlık vuku bulabilmektedir. Başarılı bir evlilik için ne tür şeylerin önemli olduğu sorulduğunda, yetişkinlerin % 44'ü paylaşılan dinî inançların "çok önemli" olduğu kanaatinde-dir. Yetişkinlere göre ortak dinî inançlar iyi bir evlilik için ortak siyasal tutumlardan daha fazla, fakat iyi cinsellik ve ekonomik refah-tan daha az önemlidir. Bununla birlikte sadece benzer dinî inanç ve eğilimlere sahip olmak eşlerin evlilik doyumları üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmayabilir (Javanmard & Garegozlo, 2013). Başka bir deyişle eşlerin aynı ya da benzer bir inanca mensubiyeti evlilikte mutluluğu getirmeyebilir. Anlaşıldığı kadarıyla inanç birliği ve dindarlık bu hususta gerekli, ancak yeterli bir faktör değildir.

Muhtemel ya da mevcut eşin sadece aynı din ve inanç sistemine mensup olması ya da benzer bir din anlayışını benimsemesi talep edilmemekte bununla birlikte inancını yaşayan dindar bireyler olması istenmektedir. İster bir

dinî gruba mensup olsun isterse olmasın geleneksel dinî değerleri içselleştiren, dinî hassasiyeti yüksek ve muhafazakâr olan insanlar evlenecekleri kişinin dindar olmasını tercih edebilmektedir. Kendilerini "oldukça dindar" olarak tanımlayan çoğu kişi, paylaşılan dinî inanç ve dindarlığın iyi bir evlilik için hayati olduğu kanaatinde-dir. Müstakbel eşin inanç şekli ve dindarlık düzeyinin evlilik kararını etkileyeceği düşüncesi kadınlar arasında daha baskındır. Bununla birlikte şu hususun altını çizmek gerekir: Farklı inanca mensup birisiyle evlenen dindarların dinî hassasiyetlerinde zaman içinde zayıflama gerçekleşebilir. Örneğin, eşlerin her ikisi de aynı inanca sahipse onların dinî bağlılıkları ve ibadetleri ifa düzeyleri yaklaşık % 70'dir. Buna karşılık, başka inanç-lara mensup birisiyle evli olanların dindarlık düzeyleri zaman içinde % 50'lere gerilemektedir. Yine yapılan araştırmalar göstermektedir ki ister evli ister bekâr olsun kendilerini dindar ve muhafazakâr olarak tanımlayanlar için aynı dinî inançtan/mezhepten birisiyle evli olmak, evlilikten beklenen ortak çıkarlar, tatmin edici bir cinsel yaşam ve ev işlerini paylaşmak kadar değerlidir (Pew Research Center, 2016). Nitekim Şener ve Terzioğlu'nun (2002) bulgularına göre aile içinde değer benzerliği ve öncelikli değerlerde uzlaşma eğilimi evlilik uyumunu olumlu etkilemektedir. Yapıcı'nın (2018) tespitleri göstermektedir ki eşlerin dindarlık ve maneviyat

algısı birbirine yakınsa, aile içinde inanç dâhil ortak bir dil ve ortak bir duygu oluşmuşsa yaşanan sorunlar ya daha çabuk çözülmekte ya da emareler belirir belirmez önleyici tedbirler alınmaktadır. Kuşkusuz bu tavır problemin büyümesine fırsat vermediği için evlilik uyumunu destekleyicidir. Ancak eşlerden birisi dindar diğeri değilse ya da dinî yaşayışları ve dindarlık algıları köklü biçimde farklıysa din ve maneviyat onlara yeterli desteği sun(a)mamaktadır. Örneğin tarikat ehli olanlarla tarikata karşı olanların, farklı itikadî ve amelî mezheplere mensup bulunanların evliliklerinde ya gerilim yaşanmakta ya da eşler birbirlerini dönüştürerek, dinî algı ve yaşayışlarını birbirine benzeterek mevcut gerilimi çözmeye çalışmaktadır. Keza aile ortamında ilahiyatçı dindarlığı ile cemaat ve tarikat dindarlığı ya da kitabî-rasyonel dindarlıkla sıhrî-mitik unsurların karıştığı halk dindarlığı çatışmaya başlarsa eşler arasında dinî bir gerilim yaşanabilir. Bu noktada eşlerin birbirinden farklı dindarlık ve maneviyat anlayışları, sorunları çözücü değil, bizzat sorun oluşturucu bir işlev üstlenebilir. Bununla birlikte dindar olmayanlar, iyi bir evlilik için dinî uyumun ve dindarlığın gerekli olmadığı kanaatinde-dir (Pew Research Center, 2016). Kuşkusuz bu tür kişilerin böyle düşünmesi doğaldır. Çünkü onların dünya görüşleri ve merkezi tutumları dinden değil seküler dünya görüşünden beslenmektedir.

Buraya kadar aktardığımız araştırma bulgularından hareketle şunu söylemek mümkündür: Ailede dinin canlı bir şekilde yaşanması, bu çerçevede eşlerin Tanrı'ya inanmaları, yaşadıkları problemlerin çözümünde birlikte dua ederek Tanrı'dan yardım istemeleri, dinî pratiklere katılmaları ve dinî etkinliklere devam etmeleri gibi hususlar evlilikte mutluluğu ve huzuru artıran temel faktörler arasında yer almaktadır. Çünkü dinler, inananlara bireysel ve sosyal hayatlarını düzenleyen ahlâkî kurallar sunmaktadır. Bu çerçevede din ile aile ve evliliğe yönelik tutumlar arasında sıkı bir ilişkiden söz edilebilir. Kutsal kitaplarda (Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim) evlilik kutsanmakta, sadakatsizlik ve zina yasaklanmaktadır. Kuşkusuz dinlerin bu yöndeki öğretilerini kabul edenlerde evliliğe yönelik olumlu tutumlar gelişmektedir. Kur'an-ı Kerim'de; birbiriyle sükün bulmaları için eşlerin yaratıldığını (Rûm, 30/21) ifade eden ayeti bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Dindarlık ile Evliliği Sürdürme ve Boşanma

Evliliğin kutsal, sadakatsizliğin günah olduğunu ısrarla vurgulayan tek tanrılı dinler gerek ailenin korunmasında gerekse eşler arasındaki mahrem ilişkilerin şekillenmesinde tarihsel olarak merkezi bir rol üstlenmiştir. Özellikle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet, bir yandan evliliği teşvik ederken bir yandan da eşleri evliliğe zararlı davranışlardan uzak tutmaya çalışmaktadır. Söz konusu dinler, eşler arası ilişkinin olumlu bir seyir izlemesi için ortaya koyduğu değerler ve normlarla (helaller, haramlar) evlilik kalitesini doğrudan etkiler. Pek çok çalışmada dinî grubun beraberinde getirdiği sosyal destek ve dinî pratiklerin ifası evlilikte kalitenin, dolayısıyla huzurun artmasıyla doğrudan ilişkili bulunmuştur (Christiano, 2000; Wilcox, 2004). Bununla birlikte din, evlilik üzerinde dolaylı bir etkiye de sahiptir. Zira dinî inançlar ve pratikler bireylere sadece manevî huzur vermemekte bununla

birlikte diğerkâmlık, yardımseverlik ve empatiklik gibi toplum yanlısı (prososyal) davranış kalıpları ve sosyal destek sunmaktadır. Bunların tamamı evliliğin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesiyle yakından ilişkilidir (Ellison, 1994; Gottman, 1998).

Dinî hassasiyeti yüksek çiftlerin karşılaştıkları sorunları çözüme ve evliliklerini sürdürmede daha başarılı olduğuna yönelik çok sayıda araştırma bulgusu mevcuttur (Clark, 1998; Wolfinger & Wilcox, 2008). Örneğin Hunt ve King (1978) genç evli çiftler üzerinde yaptığı çalışmada dindarlıkla evlilik başarısı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit etmiştir. Bu çalışmaya göre özellikle dış güdümlü dindarlıkla evliliği sürdürme arasında olumlu ilişkiler saptanmıştır. Bu durum özellikle erkekler için geçerlidir. İç

Dinler beraberinde getirdiği inanç esasları, ahlak telakkisi, insan anlayışı ve dünya görüşü ile hem mensuplarının ruh ve beden sağlığını korumak hem de sağlıklı bir toplumsal yapı kurmak ister.

güdümlü dindarlığın ruh sağlığı ve insanî ilişkilere olumlu etkide bulunduğunu ortaya koyan araştırmaların aksine evliliğin sürdürülmesinde dış güdümlü dindarların daha başarılı olması dikkat çekicidir. Bu bulguyu dış güdümlü dindarların geleneği ve sosyal çevreyi daha fazla önemsemesiyle izah etmek mümkündür. Geleneksel dinî değerleri içselleştiren bireyler; sosyal çevrenin talepleri, mahalle baskısı, çocukların istikbaline yönelik kaygılar ve vicdani gerekçelerle evliliklerini sürdürme eğilimindedir. Ancak bu ifadelerden dış güdümlü dindarların mutsuz da olsa boşanmadıkları gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Geleneksel aile değerlerine daha fazla önem verenler evliliklerini sürdürmede daha başarılı görünmektedir. Hatta bazı araştırmalarda; eşlerin birbirlerine karşı yitirdikleri sevginin tekrar kazanılmasında dinin önemli bir rol üstlendiği yönünde tespitler vardır (Argyle, 2006).

Lambert ve Dollahite'in (2006) farklı dinlere mensup (Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman) 57 çift üzerinde yürüttükleri nitel bir araştırmadan elde ettikleri bulgulara göre dindarlık eşler arasında yaşanan geçimsizlikleri önleme, çözme ve üstesinden gelmede önemli roller üstlenmektedir. Bu bulgulardan hareketle Lambert ve Dollahite (2006) dindarlığı güvenli kap ya da muhafaza kabına (safe container) benzetmiştir. Yazarlar güvenli kap terimini

dinî inanç ve pratiklerin aile içi geçimsizliklerden kaynaklanan olumsuzlukları önleyebileceği, arabuluculuk yapabileceği güvenli bir çevre anlamında kullanmıştır. Üç aşamadan oluşan güvenli kap modeline göre birinci aşama problemi önlemedir. Burada ilk olarak kutsallıktan kaynaklanan ortak vizyon ve amaçlar devreye girmektedir. Eşlerin birlikte ibadet etmesi ve kutsal kitaplardan evlilik ve sabır konusunda öğütler alması önleyici etkinlikler kapsamındadır. Çünkü bu tür dinî faaliyetler evlilik stresini aşmada etkilidir. Ayrıca ilişki erdemleri olarak adlandırılan bencil olmamak, diğerkam olmak, empati yapabilmek ve koşulsuz sevgi de eşler arası olası problemlerin önlenmesinde işlevseldir. Modeldeki ikinci aşama geçimsizliği çözümüledir. Bu noktada kutsal kitap öğretileri, ibadetlere katılım ve dua davranışının ön plana çıktığını görüyoruz. Eşler, aralarında tartışma, gerilim veya sorun çıktığı zaman kutsal kitaplarda önerilen çözüm yollarını devreye sokmakta, özellikle kutsal metinler onlara öykünecekleri rol modeller sunmaktadır. Dinî törenlere katılım ve dua davranışı çiftler arasında ufak tefek tartışmaların basit ve gereksiz olduğu düşüncesini harekete geçirmektedir. Psikolojik sağlamlık ve sabır duygusu kazandıran ibadet ve dua pratikleri eşlerin birbirlerine yönelik suçlamalarını yani yansıtma mekanizmasıyla karşı tarafı suçlayan yaklaşımlarını azaltmakta, dahası dikkatleri-

ni kendi iç dünyalarına, oradan da eşlerine yöneltmeyi sağlamaktadır. Özellikle ibadetlere katılım ve duadan sonra çiftlerin öfke kontrolü yapabildiği önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da muhtemelen dua ve ibadet ortamında bilincin farklılaşması, öfkeyi harekete geçiren hususların geri plana atılması ve bireyin daha sakin düşünerek karar vermesiyle ilişkilidir. Bu noktada şu soru anlamlıdır: "İbadetlere katılım ve dua davranışı mı sorunların çözümünde işlevseldir yoksa ibadetlere katılınca ortaya çıkan huzur hissi mi sorunların algılanmasını farklılaştırmaktadır?" Önerilen modelde bu husus müphemliğini korumaktadır. Üçüncü aşama ilişkisel uzlaşmadır. Burada Tanrı'ya bağlılık ve bağışlamaya istekli olma duyguları ön plana çıkmaktadır. Özellikle ilişkide iletişimsizlik, geçimsizlik, tartışma vb. ciddi problemler yaşanırken "Tanrı'nın boşanmadan hoşlanmadığı ve mümkün olduğu ölçüde evliliği sürdürmenin gerekli olduğu düşüncesi devreye girebilmekte, bu da sorunların çözümünde çiftlere manevî destek sağlamaktadır. Özellikle kutsal metinlerde geçen bağışlama/bağışlanma, tövbe, arınma, Tanrı'nın istediği kul olabilme arzusu yaşanan geçimsizliklerin çözümünde etkili olabilmektedir.

Din, aile ortamında ne tür işlevler üstlenmektedir ki dindarların evliliklerini sürdürme oranı yüksektir? Bu soruya cevap ara-

yan araştırmacılar birbiriyle ilişkili gerekçeler ileri sürmektedir. Örneğin Dollahite ve Marks'a (2009), göre dindarlarda; a) Tanrı'ya inanmak ve O'nun gücüne, rehberliğine, desteğine güvenmek, b) Dinin hem genel sosyal ilişkilere hem de aileye yönelik emirlerine itaat etmek c) Aileyi kutsal ve değerli görmek, d) Aile içi çatışmaları dua, tövbe ve affetme yoluyla çözümlenmek, e) Hem aile fertlerini hem de ait olunan dinî topluluğun üyelerini sevmek, f) Aynı inancı paylaşmanın beraberinde getirdiği bilişsel ortaklıkla yaşanan zorlukların üstesinden gelmek, g) Aile içi ilişkilere zarar veren yasaklanmış aktivite ve maddelerden uzak durmak, h) Zamanı, parayı ve rahatlığı kutsal ve değerli görmek, i) Öğrenme ve geliştirici etkileşimle manevî ilerleyişi artırmak, j) Kişisel veya seküler ilgilerin önüne inancı ve aileyi koymak, şeklinde özetleyebileceğimiz doğrudan ya da dolaylı on temel özellik mevcuttur. Söz konusu bu özellikler din ile ailenin iç içe girmesine, neticede aile kurumunun muhkem bir yapı kazanmasına neden olmaktadır.

Mahoney ve arkadaşlarının (2001: 386-387) tespitleri göstermektedir ki, dinî inanç ve öğretilerin evliğin sürdürülmesine olumlu etkisi, birbiriyle ilişkili dört farklı işlev üzerinden gerçekleşmektedir. Birincisi, dinin evliliği kutsamasıdır. Bu nedenle birçok çift kendi evliliklerini, manevî bir karaktere ve anlama sahip görür. İkincisi dinin

evlilikte cinsel sadakat istemesidir. Dinî mesajlar, yasak ve günah duygusunu tetikleyerek inananların evlilik dışı cinsel ilişki yaşama oranlarını azaltmaktadır. Üçüncüsü çiftlerin dinî etkinlik ve uygulamalara birlikte katılmaları evliliğin işleyişini olumlu yönde etkilemesidir. Dördüncüsü ise din, bireylere evlilikteki zorluklar ve stres verici durumlarla başa çıkmada bilişsel ve davranışsal kaynaklar sunarak evliliğe yardım edebilir.

Bahadır'a (2012: 104) dayanarak söyleyecek olursak, dinin aile içi ilişkilere yönelik olumlu işlevleri üç boyutta ele alınabilir. Birincisi din, aile üyelerinin bireysel olarak hayatlarını anlamlandırmalarına zemin hazırlar. İkincisi eşler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine destek sağlar. Üçüncüsü aile içi ortak yaşamın sağlıklı bir yapı kazanmasına imkân verir, buna bağlı olarak ebeveyn ile çocuklar arasındaki ilişkilerin olumlu bir biçim kazanmasını sağlar.

Buraya kadar sunulan bulgular, önerilen modeller ve yapılan açıklamalar dinin aile birlikteliğini sürdürme, geçimsizliği azaltma, hatta evlilik hayatından huzur bulmayı ön plana çıkartmaktadır. Bununla birlikte evlilik memnuniyetinde azalma ve yüksek boşanma oranlarının gittikçe arttığı bilinmektedir. Bu durum sadece Hıristiyan nüfusun yoğun olduğu Avrupa ve ABD'de değil Müslüman nüfusun hâkim olduğu ülkelerde de gözlenmektedir.

TÜİK (2019) verilerine göre 2005'ten 2019'a evlenme sayısı 641.241'den 541.424'e, evlenme hızı % 9.04'ten % 6.56'a düşmüştür. Aynı yıllar arasında boşanma sayısı 95.835'ten 155.047'ye, kaba boşanma hızı % 1.40'dan % 1.88'e yükselmiştir.

Tam da bu noktada sormak durumundayız: Günümüzde yaşanan din ve dindarlıklar hâlâ boşanmalara karşı koruyucu kalkan olmaya, evlilikleri sürdürmeye destek sağlamakta mıdır? Başka bir ifadeyle din ve dindarlık olgusu hâlâ aileyi korumakta mıdır?

Bahsi geçen soruya Kanada örneğinde cevap arayan Ambert'e (2005: 13-14) şöyle demektedir: "Kurumsal dinin insanlar üzerindeki etkisinin azalması, dindarlıkların zayıflaması, kişisel tercihleri belirleyen değerlerin liberalleşmesi ve sekülerleşme eğiliminin hızlı bir şekilde yaşanması, boşanma oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Aşırı gelişen bireysellik çiftlere, özellikle cinsel ve ruhsal doyumun olmadığı evlilikleri devam ettirmenin anlamlı ve sağlıklı olmadığı duygu ve düşüncesini kazandırmaktadır." Aile içi mutsuzluklar ve boşanmalar konusunda daha farklı gerekçelere de atıf yapan Ambert (2005), ailenin yaşadığı krizi açıklarken modern dünyada din ve dindarlığın yaşadığı krizi temel neden olarak göstermektedir.

Türkiye'de tamamı yüksek tahsilli olan nişanlı, evli ve boşan-

miş bireyler üzerinde bir çalışma gerçekleştiren Yapıcı (2018) evlilikte din ve maneviyatı güvenli kap ya da muhafaza kabı olarak değerlendiren Lambert ve Dolahite'in (2006) model önerisine çeşitli açılardan itiraz etmektedir. Yapıcı'ya göre (2018) dindarlık ve maneviyat evlilik öncesinde, evlilik esnasında ve boşanma sürecinde farklı şekillerde devreye girebilmektedir. Aile içi ilişkilerde ortaya çıkan gerilim, çatışma, uyumsuzluk ve mutsuzluklarda dindarlık ve maneviyatın etkisi iki başlıkta toplanabilir: Birincisi dinin öngördüğü inanç ve erdemlerin kısmi etkisidir. Bireylere Allah korkusu, sorumluluk, anlayış, empati, sabır, metanet ve erdemli davranışlar kazandıran dinî inançlar, aile ortamında hem çatışma öncesinde, hem çatışma yaşanırken hem de çözüm arayışlarında etkili olabilir. Ancak bu tarz ifadeleri kullananlar ideal bir din ve dindarlıktan hareket etmektedir. İkincisi değişen ve dönüşen din algısı koruyucu

özelliğini kaybetmeye başlamakta, imanın hazzı yerini dünyanın hazzına bırakmaktadır. Bu yönde açıklamalarda bulunanlar; dinin insanları eskisi gibi etkilemediğini, görüntüsel dindarlığın ruha yansımadağını, akıl ve kalp dengesinin kurulmadığını, dahası Allah'ın her yerde bizi gördüğü bilincinin kaybolduğunu vurgulamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Kartezyen felsefeden beslenen modernite ve akabinde onun yeni bir formu olarak çıkan post modernite bireylere hayata bir defa geldikleri duygusunu kazandırmakta, cinsel hazları incelemek, tüketim kültürünü ve daha çok şeye sahip olmayı kutsamakta, böylece dinin dünyayı düzenleyen özelliğini törpülemektedir. Geleneksel dönemde "ölüm doğal cinsellik tabu" iken sekülerleşme sürecinde "cinsellik

doğal ölüm tabu" haline gelmiştir. Öyle ki günümüzde hem ahlaki temelleri zayıf bir dinsel hem de içgüdüsel hazcılık artış göstermektedir. Tam da bu noktada dindarlık ve maneviyatın aile içinde ortaya çıkması muhtemel sorunların önlenmesinde ve çözümlenmesinde "güvenli muhafaza kabı" olma özelliğini her geçen gün biraz daha yitirdiği, "yıprandıkça incelmış palto" ya da "pardösü" gibi bir işlev üstlendiği, bu haliyle insanları hafif rüzgârdan koruduğu halde şiddetli soğuğa karşı muhafaza vazifesini gereği gibi yapamadığı görülmektedir. Aile içindeki ufak tefek sorunların çözümünde etkili olan dindarlık ve maneviyat, cinsellik temelli sorunlar başta olmak üzere tüketim, sahip olma ve hazcılıktan mülhem problemlerle başa çıkmada

yetersiz kalmakta “Boşanmak da haktır.” denilerek evlilikler sonlandırılmaktadır (Yapıcı, 2018).

Dindarlık ve Bekârlığı Tercih Etme

Kültürler arası çalışmalar bireylerin mutlu ve huzurlu olmasında evliliğin çok önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir (Hirschl, Altobelli & Rank, 2003; Musick & Bumpass, 2012; Stack & Eshleman, 1998). Bununla birlikte, evliliğin mutluluk ve huzur verici özelliği günümüzde sıklıkla sorgulanmaktadır. Hatta güncel veriler bireylerin farklı gerekçelerle mutlu olamama ya da huzursuz bir yaşama mahkûm olma endişesiyle bekâr kalmayı tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Başka türlü söylersek her geçen gün daha fazla insan bekâr kalmayı ya da daha yaşlı evlenmeyi seçmektedir.

Jones ve Yeung (2014) evliliğin çok önemli olduğu Asyalı toplumlarda bile insanların tek başına yaşamayı arzuladığını, bu nedenle evliliğe yönelik algı ve anlamlandırmalar da ciddi bir dönüşüm yaşandığını kaydetmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Avrupalı bireylerdeki evlilik oranındaki düşüş Asyalılarda da gözlenmektedir. Geleneksel inançların yaşandığı toplumsal yapılarda hem dinî hassasiyeti yüksek olanların hem de olmayanların evlenmeye ve çocuk sahibi olmaya daha fazla önem verdiği yönünde bulgular

mevcuttur (Clark, 1998) Ancak geleneksellikten uzaklaştıkça, sekülerleşmenin etkileri hissedildikçe, bireysellik arttıkça, yani modernite ve devamında post moderniteye eklenildikçe, evlenme yaşının yükseldiği görülmektedir.

TÜİK (2019) verilerine göre, Türkiye’de ilk evlilik yaşı yükselmektedir. Türkiye genelinde 2000 yılında erkeklerde 26, kadınlarda 22.7 olan ortalama ilk evlilik yaşı, 2019 yılında erkeklerde 30.2’ye, kadınlarda ise 26.5’e çıkmıştır. Bu rakamlar Türkiye’de son 20 yıl içerisinde ilk evlilik yaşının ortalama 4 yaş yükseldiğini göstermektedir. Gökmen ve Eralp (2019) Türkiye’de ilk evlenme yaşını yükselten faktörleri şöyle açıklamaktadır: Eğitim düzeyi, bilhassa kadınların yüksek tahsille birlikte meslek ve iş sahibi olma çabaları, toplumsal yapının geleneksellikten modernliğe doğru evrilmesi, bu çerçevede modern şehirli hayata uyum sağlama süreci ilk evlilik yaşını yükseltmektedir. Ayrıca nikâhsız birliktelikler evliliği öteleme davranışını artırmaktadır. Evlenmek için âşık olmayı beklemek de evlilik yaşının artmasında risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarlara göre Türkiye’de ilk evlilik yaşını yükselten faktörler Batılı toplumlarda ileri sürülen gerekçelerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu arada evlenme yaşı yükseldikçe doğurganlık oranlarında da ciddi düşüş yaşanmaktadır.

Müslüman nüfusun en kalabalık olduğu ülkelerden birisi olan Endonezya’da her geçen gün evlenme oranları azalmakta, bekâr yaşamayı tercih artış göstermektedir, evlenme yaşı gecikmektedir. Yapılan çalışmalara göre din ve dindarlığa ziyadesiyle önem veren Endonezyalılar evliliği dinî bir eylem olarak tanımladıkları için bekârları düşük sosyal statülü kabul etmektedirler (Himawan, Bamblinga & Edirippulige, 2018). Bu durum Türkiye dahil diğer İslam ülkelerinde de belli oranda geçerlidir. Anlaşılan o ki Müslüman toplumlarda bekârlık temelde övülen ve istenen bir olgu değildir. Dahası bekarlar, kendilerine yöneltilen olumsuz sosyal yargılara maruz kalmaktadır. Bekârların zaman zaman Allaha adanmışlık duygusu ve düşüncesini dillendirerek bekârlıklarını meşrulaştırmaya çalıştığı söylenebilir. Negatif olarak değerlendirildiği için yalnızlık çeken ve sosyal baskı altında olan bekârlar, ilahî bir varlıkla manevî bağ kurma yoluyla dışsal baskılardan kurtulabilir. Çünkü insanın korku ve yalnızlık duygularından beslenen dindarlık olgusu insanın güvenlik ve aidiyet ihtiyacını karşılama işlevi görür (Kirkpatrick, 1992). Böylece Allah ile ruhsal diyalog kuran bekâr bireyler mevcut durumlarına manevî bir anlam yüklemeye başlar (Saroglou, 2011). Zira bu manevî anlam, bireylerin mevcut durumlarının kendilerine dayanmadığını, daha büyük ve aşkın amaçlara hizmet ettiğini anladıkları için kendilerini daha

güvende hissetmelerini sağlayacaktır (Pargament ve ark., 1990). Her ne kadar bağlanma ihtiyacı genellikle romantik ilişkiler yoluyla sağlansa da bekârlarda metafizik bir bağlanma ortaya çıkabilir. Her halükarda burada bağlanma ihtiyacının ve yalnız kalmama arzusunun karşılanması söz konusu olabilir. Himawan, Bambling ve Edirippulige (2017b), bekârların üç temel prensip üstünden uyum sağlayıcı dinî başa çıkma yöntemini benimseyebileceği sonucuna varmıştır. Söz konusu üç temel prensibin birincisi dinî sembollerinden ziyade değerlere ve maneviyata odaklanmak, ikincisi Tanrı'yı cezalandırıcı bir figür olarak görmekten kurtulmak, üçüncüsü ise dinî-manevî topluluklardan sosyal destek almaktır.

Gerek geleneksel toplumlarda gerek geleneksellikten moderniteye geçiş süreci yaşayan ancak ne eskisi kadar geleneksel ne de hedeflenen kadar modern olabilen geçiş toplumlarda evlilik, eşleri aşarak tüm aile üyelerini ve sosyal çevreyi ilgilendiren bir konum kazanabilmektedir. Bu durum evlenme yaşına gelmiş fakat evlenmemiş/evlenememiş gençlerle aileleri ve sosyal çevreleri arasında yaşanan gerilimi açıklamada işlevseldir. Ancak geleneksel mütedeyyin ailelerde rahatsızlık oluştursa da insanların bekâr bir yaşamı tercih etmesi her geçen gün daha fazla kanıksanmaktadır. Artık geleneksel-muhafazakar ailelerde

bile -süreçten üzüntü duysa da evlenme çağına gelmiş olanların bekârlığı tercih etmesine ya da evlenme yaşını ötelemesine pek müdahale edilmemektedir.

Sonuç

Dinler beraberinde getirdiği inanç esasları, ahlak telakkisi, insan anlayışı ve dünya görüşü ile hem mensuplarının ruh ve beden sağlığını korumak hem de sağlıklı bir toplumsal yapı kurmak ister. Bu isteğin gerçekleşmesinde aile kurumu özel öneme sahiptir. Yapılan araştırmalara göre dine önem veren, dinin etkisini kuvvetlice hissedilen, geleneksel değerleri benimseyen, dinî kimlikle özdeşleşme düzeyi yüksek olan bireyler hem evlenme hem de evlenecekleri kişinin dindar olmasını arzulamaktadır. Bununla birlikte değişen çağla birlikte insanların bir yandan yaşam, hayatın anlamı ve özgürlük algısı diğer yandan din ve dindarlık anlayışı farklılaşmaya başlamıştır. Yaşanan bu değişim ve dönüşüm ya evlenmeme ya evlilik yaşının ötelenmesi ya da evlense bile kolayca boşanmayı beraberinde getirebilmektedir. Özellikle aile içi sorunların çözümünde, eşlerin evlilikte uyum ve doyum yaşayabilmesinde din gerekli ancak yeterli bir faktör gibi görünmemektedir.

Dindarlarda sadakatsizlik, aldatma, içki, uyuşturucu, kumar vb. olumsuz davranışların daha az; geleneksel aile değerlerine bağlılık, eş ve çocuklarla daha faz-

Yaşanan değişim ve dönüşüm ya evlenmeme ya evlilik yaşının ötelenmesi ya da evlense bile kolayca boşanmayı beraberinde getirebilmektedir. Aile içi sorunların çözümünde, eşlerin evlilikte uyum ve doyum yaşayabilmesinde din gerekli ancak yeterli bir faktör gibi görünmemektedir.

la vakit geçirme gibi olumlu davranışların daha fazla görülmesi evlenecek kişilerin eş tercihlerini etkileyebilmektedir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki eşlerin inanç ve değer birliğine sahip olması ve birlikte dua ve ibadet yapması aile içi sorunların çözümünde işlevseldir. Özellikle dinin empatik, diğerkâm, iyiliksever, şefkatli, merhametli ve affedici olma gibi toplum yanlısı (prososyal) davranışları beslemesi aile içinde yaşanan sorunların aşılmasında,

yaşanan kaygı ve stresle başa çıkmada etkilidir. Bununla birlikte değişen din anlayışları, özellikle kurumsal temeli zayıf maneviyat-çılık ve ahlakî temeli zayıf dinsel-likler, cinsellik başta olmak üzere ruhsal doyumun yaşanmadığı evliliklerin sonlandırılmasını kolaylaştırmaktadır. Geleneksel değerleri benimseyen insanlarda aile içi sorunların çözümünde ve evliliğin devam ettirilmesinde güvenli bir kap olan dinî inanç ve değerler modern ve post modern insan için bu özelliğini yitirmekte, adeta incelmış palto ya da pardüsüye dönüşmektedir. Bunun anlamı şudur: Aile içinde küçük sorunların çözümünde etkili olan dinî inanç ve değerler ciddi sorunlar karşısında işlevsiz kalabilmektedir. Bu durum muhtemelen yeni insanın yaşantısını ve ilişkilerini huzur üzerinden değil mutluluk temelli algılamasından kaynaklanmaktadır. Dahası sürekli mutluluk mümkün olmadığı için mutsuzluk sendromu yaşanmakta, bu da -yerine ve durumuna göre- bireyin kendisiyle, çevresiyle ve inançlarıyla ahenkli ilişkisini bozmaktadır. Son tahlilde zorluk, yokluk ve hüsranda bile anlam ve huzur bulan geleneksel insana karşı çağın yeni

insanının hayata bir defa geldiği duygu ve düşüncesiyle haz temelli bir yaşamı kutsadığı söylenebilir.

Kaynaklar

- Ahmadi, K., Azad-Marzabadi, E. & Ashrafi, S. M. N. (2008). The influence of religiosity on marital satisfaction. *Journal of Social Science*, 4 (2),103-110.
- Aman, J., Abbas J., Nurunnabi, M. & Bano, S. (2019). The relationship of religiosity and marital satisfaction: The role of religious commitment and practices on marital satisfaction among Pakistani respondents. *Behavioral Sciences*, 9 (3). Doi:10.3390/bs9030030
- Ambert, A.-M. (2005). Tendances Contemporaines de la Famille / Divorces: Faits, Causes et Conséquences. Canada: L'Institut Vanier de la Famille.
- Argyle, M. (2000). *Psychology and Religion: An Introduction*. London: Routledge.
- Argyle, M. (2006). İbadet ve dua (Çev. M. Koç). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (1), 317-338.
- Bahadır, A. (2012). *Aile Psikolojisi ve Din*. Konya: İdeal Usta Fot. Bas. Yay. Dağıtım.
- Balcı-Arvas, F. & Hökeleki, H. (2017). Dindarlık ile evlilik doyumu ve evlilikte sorun çözme ilişkisi üzerine bir inceleme. *Değerler Eğitimi Dergisi* 15 (34) , 129-160.
- Beckwith, H. D. & Morrow, J. A. (2005). Sexual attitudes of college students: The impact of religiosity and spirituality. *College Student Journal*, 39 (2), 357-366.
- Beit-Hallahmi, B. & Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London & New York: Routledge.
- Bradbury, T. N., Fincham, F. D., & Beach, S. R. H. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and the Family*, 62 (4), 964-980.

- Brody, G. A., Stoneman, Z. & Flor, D. (1998). Parental religiosity and youth competence. *Developmental Psychology*, 32, 696-707.
- Call, V. R. A. & Heaton, T. B. (1997). Religious influence on marital stability. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36 (3),382-392.
- Caltabiano, M., Zuanna G. D. & Rosina, A. (2006). Interdependence between sexual debut and church attendance in Italy. *Demographic Research*, 14 (19), 453-484.
- Christiano, K. (2000). Religion and the family in modern American culture. In: S. K. Houseknecht & J. G. Pankhurst (Eds.) *Family, Religion, and Social Change in Diverse Societies* (pp. 43-78). New York: Oxford.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). *Din Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Clark, W. (1998). *Pratique religieuse, mariage et famille. Tendances Sociales Canadiennes* 50, 2-7.
- DİB. (2014). *Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması*. Ankara: DİB Yayınları.
- Dollahite, D.C. & Marks, L. D., (2009). A conceptual model of family and religious processes in highly religious families. *Review of Religious Research*, 50 (4), 373-391.
- Ellison, C. G. (1994). Religion, the life stress paradigm, and the study of depression. In: J. S. Levin (Ed.) *Religion in Aging and Health: Theoretical Foundations and Methodological Frontiers* (pp. 78-121). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Geçioğlu, A. R. & Kayıklık, H. (2019). Dindarlık ve Evlilik Uyumu ilişkisi: Evli Bireyler Üzerine Bir İnceleme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (1), 202-224 .
- Geçioğlu, A. R. (2019). *Evlilik Uyumu ve Dindarlık*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Gottman, J. M. (1998). *Toward a process model of men in marriages and families*.

- In A. Booth & A. C. Crouter (Eds.), Men in families: When do they get involved? What difference does it make? (pp. 149-192). NJ: Lawrence Erlbaum.
- Gökmen, Ş. & Eralp, A. (2019). Türkiye'de ilk evlenme yaşını yükselten faktörler: Nicel bir yaklaşım. *Nihayet Dergi*, 20-25.
- Hardy, S. A. & Raffaelli, M. (2003). Adolescent religiosity and sexuality: An investigation of reciprocal influences. *Journal of Adolescence*, 26, 731-739.
- Himawan, K. K., Bambling, M. & Edirippulige, S. (2018). Singleness, Religiosity and the Implications for Counselors: The Indonesian Case. *Europe's Journal of Psychology*, 14 (2), 485-497.
- Hirschl, T. A., Altobelli, J. & Rank, M. R. (2003). Does marriage increase the odds of affluence? Exploring the life course probabilities. *Journal of Marriage and Family*, 65 (4), 927-938.
- Hunt, R. A. & King, M. B. (1978) Religiosity and Marriage. *Journal for the Scientific Study of Religion* 17 (4), 399-406.
- Hünler, O. S. & Gençöz, T. (2005). The effect of religiousness on marital satisfaction: Testing the mediator role of marital problem solving between religiousness and marital satisfaction relationship. *Contemporary Family Therapy*, 27 (1), 123-136.
- Hünler, O. S. (2002). The effects of religiousness on marital problem solving abilities between religiousness and marital satisfaction relationship (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Javanmard, G. H. & Garegozlo, R. M. (2013). The study of relationship between marital satisfaction and personality characteristics in Iranian families. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 84, 396-399.
- Johnson, B. R., Tompkins, R. B. & Webb, D. (2002). Objective Hope: Assessing the Effectiveness of Faith-Based Organizations: A Review of The Literature. Center for Research on Religion and Urban Civil Society.
- Jones, G. W. & Yeung, J. W.-J. (2014). Marriage in Asia. *Journal of Family Issues*, 35 (12), 1567-1583.
- Kimberly, C. L. (2009). An Exploratory Study of Religious Conversion Motivated by Marriage: Adult Attachment Style and the Marital Relationship. (Master Thesis). California School of Professional Psychology at Alliant International University, San Diego.
- Kirkpatrick, L. A. (1992). An attachment-theory approach to the psychology of religion. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 2 (1), 3-28.
- Lambert, N. M. & Dollahite, D. C. (2006). How religiosity help couples prevent, resolve and overcome marital conflict. *Family Relations*, 55, 439-449.
- Lejeune, B. C., Aalsma, M. C., Zimet, G. D., Azzouz, F. & Fortenberry, J. D. (2005). Dyad religiosity and sexual behaviors of adolescent couples: Evidence for assortive pairing. *Journal of Adolescent Health*, 36 (2), 111-112.
- Loewenthal, K. M. (2017). *Din Psikolojisi: Kısa Bir Giriş* (Çev. M. Ulu). Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Mahoney, A., Pargament, K. I., Jewell, T., Swank, A. B., Scott, E., Emery, E., & Rye, M. (1999). Marriage and the spiritual realm: The role of proximal and distal religious constructs in marital functioning. *Journal of Family Psychology*, 13 (3), 321-338.
- Mahperi-Uluyol, F. (2014). *Bağlanma Örüntüleri, Eşe Yönelik Kişilerarası Şemalar ve Evlilik Sorunlarıyla Başa Çıkabilme Düzeyleri Arasındaki İlişkiler* (Yayınlanmamış yüksek lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Musick, K. & Bumpass, L. (2012). Re-examining the case for marriage: Union formation and changes in well-being. *Journal of Marriage and Family*, 74 (1), 1-18.
- Nihayah, Z., Adriani, Y. & Wahyuni, Z. I. (2012). Religiosity and the type of love; the relation with marital satisfaction. *International Proceedings of Economics Development and Research (IPEDR)* 53, 123-127.
- Özbek, C. C. (2018). *Evli Bireylerde Eş Değerlendirme, Evlilik Uyumu, Evlilik Doyumu ve Cinsel Doyum Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Lefkoşa.
- Pargament, K. I., Ensing, D. S., Falgout, K., Olsen, H., Reilly, B., Haitsma, K. V. & Warren, R. (1990). God help me (I): Religious coping efforts as predictors of the outcomes to significant negative life events. *American Journal of Community Psychology*, 18 (6), 793-824.
- Pew Research Center (2016). One-in-Five U.S. Adults Were Raised in Interfaith Homes: A Closer Look at Religious Mixing in American Families. <http://www.pewresearch.org/>
- Saroglou, V. (2011). Believing, bonding, behaving and belonging: The big four religious dimensions and cultural variation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42 (8), 1320-1340.
- Stack, S., & Eshleman, J. R. (1998). Marital status and happiness: A 17-nation study. *Journal of Marriage and the Family*, 60 (2), 527-536.
- Stutzer, A. & Frey, B. S. (2006). Does marriage make people happy, or do happy people get married?. *The Journal of Socio-Economics*, 35, 326-347.
- Suhail, K. & Chaudry, H. R. (2004). Predictors of subjective well-being in an eastern muslim culture. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23 (3), 359-376.
- Şener, A. & Terzioğlu, R. G. (2002). *Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- TUİK (2019). http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1095
- Valenzuela, A. (2004). Mariés mais heureux. *Revue Internationale de Foi, de Pensée et d'Action: Dialogue*, 16 (3), 14-16.
- Wilcox, W. B. & Wolfinger, N. H. (2006). Then comes marriage? Religion, race and marriage in urban America. *Social Science Research*, 36 (2), 569-589.
- Wilcox, W. B. (2004) *Soft Patriarchs, New Men: How Christianity Shapes Fathers and Husbands*. Chicago: University of Chicago Press
- Wolfinger, N. H. & Wilcox, W. B. (2008) *Happily Ever After? Religion, Marital Status, Gender, and Relationship Quality in Urban Families*. *Social Forces*, 86, 1311-1337.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2009). *Modernleşme-sekülerleşme sürecinde Türk gençliğinin anlam dünyasında dinin yeri* (Çukurova Üniversitesi örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 1-37.
- Yapıcı, A. (2012). *Modernleşme-sekülerleşme sürecinde Türk gençliğinde dinî hayat: Meta-analitik bir değerlendirme*. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 1-40.
- Yapıcı, A. (2018). *Eşlerin dinsel algı ve yaşayışına göre evlilikte dindarlık ve maneviyat huzur mu, kusur mu?* *Turkish Studies*, 13 (2), 79-106.

AİLE VE TOPLUMDA KADIN

✍ Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

Islam'a karşı duruş sergileyen politik, ideolojik, entelektüel, akademik ve benzeri kişi, grup veya hareketler, İslam ile kadın ne zaman yan yana düşünülse, hep İslam'da ve Müslümanların uygulamasında kadının yerinin iyi olmadığını, erkeğin üstün bir konumda olduğunu ve dolayısıyla kadın-erkek ilişkilerinin eşitsizlik temelinde geliştiğini iddia ederler. Çoğunlukla tarihsel ve toplumsal bağlamından kopartılarak ele alınan bazı örneklerden ve Müslüman toplumlarda gözlenen bazı olumsuz uygulamalardan hareketle ortaya konulan bu iddialar, oryantalist edebiyatın da başlıca konuları arasında yer alır.

Gerçekte Kur'an ve Sünnet'e dikkatlice bakıldığında görülür ki, İslam genel eşitlik anlayışına uygun olarak kadınla erkek arasında eşitliği esas alır; insanı olduğu gibi görür ve kadına da erkeğe de insan olarak bakar. İslam, toplumun oluşumu ve bütünleşmesinde, sevincinde ve üzüntüsün-

de kadın ve erkeğe aynı seviyede roller verir. Bu bağlamda İslam gerçekten de eşitlikçidir. Hz. Muhammed risaletle görevlendirildiğinde ve vahiy gelmeye devam ederken Müslümanların çevresinde yer alan toplumlarda çok büyük eşitsizlikler vardı ve bu eşitsizlikler karşısında İslam gerçek anlamda bir eşitlik sistemi getirmiştir. İslam imtiyaza, belli kimselere üstünlük atfetmeye dayalı sistemleri asla onaylamakta ve reddetmektedir. Nitekim bu makalede İslam'ın kadına yaklaşımını anlamaya çalışmak amaçlanmaktadır.

Belirtmek gerekir ki burada kadın-erkek eşitliğinden bahsederken aynı zamanda paradoksal olarak kadın-erkek eşitsizliğinden de bahsediyoruz demektir. Zira kadınla erkek arasında birtakım farklılıklar olduğuna göre, bu farklılıkları da aynı çerçevede ele almak ve farklılıkların korunmasının da kadın-erkek eşitliği açısından önemli olduğunu düşünmek durumundayız.

İslam toplumunda da ailenin sağlam esaslar üzerine kurulması esastır. Aile tabiatı gereği huzur ortamıdır Ailenin huzurlu olması toplumun huzurlu olması demektir. O halde toplumun huzuru ailenin huzuruna bağlıdır.

İnsan, Toplum ve Aile

İnsan tabiatı gereği toplumsal bir varlıktır. İnsan yaşamak için topluma muhtaç ve mahkumdur. Toplumsal hayat insan için zorunludur. Toplumun kuruluşu ve inşasında ise temel yapısal kurum ailedir. Toplum denilen bünyenin ortaya çıkması ve hayatını sürdürmesi için aile zorunludur. Aile, toplumun en temel kurumudur ve dolayısıyla ailenin varlığı toplum için hayattır. Toplumların ilk gelişim aşamalarında din, siyaset, eğitim, ekonomi, ahlâk, hukuk gibi diğer toplumsal kurumlar, aile kurumu içinde bir biçim ve içerik kazanır ve zaman içinde topluma mal olur, aileden bağımsız hale gelirler. Fakat aile olmadan onların da hayatiyetlerini sürdürmeleri, toplum için görevlerini yerine getirmeleri mümkün değildir.

Anlaşılmaktadır ki aile kurumu, toplumun temel yapıtaşıdır; bu nedenle sağlıklı toplumlar

Muhakkak biz insanı en güzel şekilde yarattık

(TİN 95/4. Ayrıca bkz. MÜ'İN 40/64).

sağlam aile yapısı tesis etmeye çalışırlar. İslam toplumunda da ailenin sağlam esaslar üzerine kurulması esastır. Aile tabiatı gereği huzur ortamıdır (Rum 30/21. Ayrıca bkz. Nahl 16/72; Nur 24/32). Ailenin huzurlu olması toplumun huzurlu olması demektir. O halde toplumun huzuru ailenin huzuruna bağlıdır.

Aile, Erkek ve Kadın

Toplumun huzuru ailenin huzuruna bağlı ise ailenin huzuru da ayrı ayrı kadın ile erkeğin ve kadın-erkek ilişkilerinin sıhhatine bağlıdır. O halde kadının önemi büyüktür. Kadın, kadın ve insan olarak ailenin temel direğidir ve dolayısıyla aslında toplumun temel direğidir. Bu durumda kadının önemli olmaması, erkeğin gerisinde tutulması, kadına de-

ğer verilmemesi gibi bir şey asla düşünülemez. Böyle bir yaklaşım gerçekliğe savaş açmak demektir. Böyle bakmak insani değildir ve insanın tabiatına, aileye, topluma savaş açmak demektir.

Kadının aile içindeki yerine sosyolojik olarak bakıldığında kadının toplumdaki güçlü konumu daha iyi görülür. Ailede pratikte son tahlilde işleri kadın yürütür ve kadının dediği olur. Kadın iyi ise aile iyi olur, kötü hissederse aile de kötü olur.

Yukarıda işaret edildiği gibi aile toplumsal hayatın temelidir. Toplum, toplumsal hayat aile ile kurulur, sürdürülür, kurumlarını oluşturur, sembollerini üretir, maddi ve manevi üretimlerini gerçekleştirir. Aile ise cinsiyet farklılığına dayalı olarak kurulur. İnsanlar, ontolojik olarak bir erkek ve kadından dünyaya gelirler (Hucurat 49/13). İnsanlığın kadın ve erkek insanlara dayalı olarak kurulması, insanların bedenlerinin, renklerinin, dillerinin, zevklerinin vs. farklı olması gibi varlığı var kılan, varlığa hükmeden tek mutlak İrade'nin varlığının, kudretinin ve birliğinin delilidir. Cinsiyet farklılığı da dahil bu farklılıklar, ayrışmak için değil, tanışmak, tanış olmak, ünsiyet etmek, yakınlaşmak, toplumsal varlığı ve dolayısıyla insani varlığı devam ettirmek içindir.

Toplum denilen varlığın devamını sağlaması, kadın ve erkek olarak iki farklı cinsiyet sahibi ki-

şilerin varlığına bağlıdır. Bilim bu gerçekliğin dışında bir veri ve bulguya sahip değildir. O halde toplumsal hayatta herkes kendi cinsiyet özellikleriyle yaşar, toplumsal münasebetlerini kurar, toplumdaki görev ve sorumluluklarını adalet temelinde kadın ve erkek olarak, tabii ki her şeyden önce insan olarak yerine getirir. Kadın ve erkek, temel toplumsal kurum ve grup olarak ailede ve bütün toplumda kadın ve erkek olmak suretiyle, kadın ve erkek kimlikleriyle varolur, varlık kazanırlar. Bu, hayatta her şeyde kadınlığı ve erkeklığı devreye sokmanın lazım geldiği anlamına gelmez. Adalet temelinde olması gerektiği zamanda, olması gerektiği yerde, olması gerektiği şekilde cinsiyetin, cinsiyet farklılığının gündeme gelmesi veya alınması, dikkate alınması demektir.

Kadın ve erkek olmak ontolojik olarak birinin diğerine üstün olması demek değildir. Bu insanlığın, insan olmanın, insan soyunun devamının zorunlu ve tabii bir şartıdır. Bu bağlamda kadın kadındır, erkek de erkektir. Kadının kadın olması, erkeğin erkek olması, hep birlikte bize insanı, insanlığı, toplumu, toplumsal hayatı, sevinci, üzüntüyü, mutluluğu, huzuru ve üzüntüyü verir. Bu durum, insanlığın, toplumsal hayatın varoluşsal bir boyutudur. Bunun dışındaki durumlar veya yaklaşımlar patolojidir. Eğer böyle bir patoloji savunulur veya yaşanır, bu olsa olsa patolojinin normalleştirilmesi olur.

Eşitlik Bakımından Kadın ve Erkek

İslam genel eşitlik anlayışına uygun olarak kadınla erkek arasında eşitliği esas almıştır. Kur'an'ın insan olmak bakımından kadına yaklaşımı, erkeğe yaklaşımından farklı değildir. Bazı ayetlerde yaratılıştan kadın ve erkeğin eşit statüsünden bahsedilmekte ve zımnen millet ve kabileleri de kadın ve erkeğin eşit olarak birlikte oluşturduğundan söz edilmektedir (Hucurat 49/13; Rum 30/21; Nisâ 4/1. A'raf 7/189; Zümer 39/6; En'am 6/98; Furkan 25/56). Ayetler, Kur'an'ın kadın-erkek ayrımı yapmaksızın insanın yaratılışına dair yaklaşımını ortaya koymaktadırlar (Sad 38/71-72; Tîn 95/4; Mü'min 40/64; A'raf 7/27).

İslamî açıdan ailede ve toplumda toplumsal statü bakımından kadın-erkek eşitliği meselesi önemlidir. Kur'an, insan olarak erkekle kadını eşit görmekte, "erkek veya kadından her kim inanıp iyi işler yaparsa cennete gireceklerini" (Nisâ 4/124; Nahl 16/97; Mü'min 40/40) belirtmektedir. En son İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in (SAV) uygulamasında ve sahih hadislerinde de bu gerçekliği görmek mümkündür. Gerçekten de İslam dini, gerek ontolojik düzlemde gerekse dinî sorumluluk, hukukî ehliyet, temel hak ve hürriyetler noktasında eşitliği savunur. İslam, sosyal hayatta dil, renk, cinsiyet, ırk, servet, güç vs. farklılıklarını olduğu gibi onaylayıp meşrûlaştırmakta,

ancak onların istismar edilmesine, kötüye kullanılmasına, bir kısım insanların bir kısım insanlara karşı üstünlük kurmada vesile edinmelerine vs. karşı çıkmaktadır. Burada dinin, toplumsal uzlaşma ve entegrasyonu sağlamaya yönelik tedbir aldığı anlaşılmaktadır.

İslam kadın ile erkeği, sosyal hayatta çalışma konusunda da eşit olarak ele almaktadır (Al-i İmran 3/195. Ayrıca bkz. Nahl 16/97). Ayetlerden anlaşılmaktadır ki kadın ve erkek insanlıkta birleşmekte, erkekte insan olarak var olan bütün özellikler, kadında da görülmekte ve kadın ve erkeğin çalışmada birbirinden üstünlüklerinin olmadığı belirtilmektedir. Nitekim başka bir ayette, "İnsana çalışmasından başka bir şey olmadığı" (Necm 53/39; Tûr 52/21; Müddessir 74/38) vurgulanmaktadır. Bu ayette de kadın-erkek ayrımı yoktur. Bazı ayetlerde de erkekler ve kadınlar ayrı ayrı zikredilerek eşitlik pekiştirilir (mesela bkz. Ahzab 33/35). Ayrıca Kur'an, kadına sevgiyle davranması gerektiğini, evlilik bağlarının sevgi ve şefkat hisleriyle devam edebileceğini (Rum 30/21), kadın-erkek ilişkilerinde kadınların erkeklerle eşit olduğunu (Bakara 2/187), kadınlara şefkatli ve cömert davranmak gerektiğini ve kadın haklarına riayet edilmesi gerektiğini (Nisâ 4/19-22; Bakara 2/229-232) vd. belirtmektedir.

Kur'an'da toplum içinde kadın ile erkeğin eşit ilişkilerine de açıkça işaret edilmektedir:

Aile, toplumun en temel kurumudur ve dolayısıyla ailenin varlığı toplum için hayattır.

Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, birbirlerinin velisidirlere. Emr bi'l-ma'ruf ve nehy ani'l-münker yaparlar. Namazı kılarlar, zekatı verirler, Allah'a ve elçisine itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Allah daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir (Tevbe 9/71. Ayrıca bkz. aynı sûrenin 72. ayeti).

Tevbe 9/71-72'de, toplumda iyilikleri yayıp kötülükleri reddetmek gibi son derece zor ve hayati bir görevi kadın ile erkeğin dayanışma içinde birlikte ifa etmeleri istenmektedir. O halde Kur'anın mantığında kadın erkekten daha aşağı bir pozisyonda değildir. Bazı durumlarda erkeklerin kadın karşısında öncelikli olmaları da tamamen verili sosyal bağlamla ilişkili bir nokta olup erkeğin sürekli kadın karşısında üstün konumda

bulduğu gibi bir genellemeye gitmeyi haklı çıkarmaz.

Görüldüğü gibi Kur'an ayetlerinde gerek yaratılış gerekse hak ve mükellefiyetler bakımından erkeklerle eşit statüde olan bir kadın portresi resmedilmektedir. Kur'an, aile ve toplum içinde erkeklerle kadınlar arasında cinsiyet açısından ayırım yapılmasını Müslümanlara şiddetle yasaklamıştır. Kız çocuklarını kız olduklarından dolayı küçümsemek, onları utanç duyulacak kötü şeyler olarak görmek, Kur'an tarafından reddedilmektedir. Kız çocuğunu diri diri toprağa gömmek ise, İslam'ın gelişyle birlikte tarihin çöplüğüne atılmıştır (Tekvir 80/9; Nahl 16/58-59; Zuhuruf 43/17; Mümtetine 60/12; İsrâ 17/31; En'am 6/140, 151).

Kur'an'ın insan olmak bakımından kadına yaklaşımı, erkeğe yaklaşımından farklı değildir. Bazı ayetler vererek konuyu nispeten ayrıntılarıyla ifade etmeye çalışabiliriz.

Ey insanlar, sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız takvaca üstün olanınızdır (Hucurat 4.9/13).

Ayette yaratılışta kadın ve erkeğin eşit statüsünden bahsedilmekte ve zımnen millet ve kabileleri de kadın ve erkeğin eşit olarak birlikte oluşturduğundan söz edilmektedir.

Rahmân, Kur'anı öğretti. İnsanı yarattı ve ona beyanı öğ-

retti (Rahmân 55/1-4. Ayrıca bkz. Alak 96/5).

Bu ayet hem yaratılışta hem de Allah'tan öğrenme konusunda cinsiyet ayırımını çağrıştıracak hiçbir şey içermemektedir.

Şu ayetler de konuyu iyi anlamak bakımından son derece önemlidirler:

Allah'ın ayetlerinden biri de size kendi nefislerinizden (kendilerinizden veya cinsinizden) kendileriyle sükun bulacağınız eşler yaratması ve aranıza sevgiyi ve şefkati yerleştirmesidir. Şüphesiz bunda düşünen insanlar için dersler vardır. (Rum 30/21)

Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten (nefes alan candan, canlıdan) yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek meydana getiren Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Kendisi adına birbirinizden (haklarınızı) talep ettiğiniz Allah'a karşı sorumluluk bilinci duyun ve bu akrabalık bağlarını gözetin. Şüphesiz Allah, üzerinizde daimî gözetleyicidir. (Nisâ 4/1. Ayrıca bkz. A'raf 7/189; Zümer 39/6; En'am 6/98).

Şu ayetler de kadın erkek eşitliği düzleminde yaratılış ele almaktadır:

İnsanı bir sudan yaratıp da onu nesep ve sıhr kılan O'dur. Senin Rabbin güç yetirendir (Furkan 25/56).

Bu ayette nesebiyyet (soy veya doğum-ilişkisi) ve sıhriyetin (evlilik-ilişkisi) insanların birbirini

tanıması için şart olduğunu anlayabilmekteyiz. Dikkat edilirse, konu ele alınırken kadın-erkek ayırımını ima edecek hiçbir ifadeye yer verilmemektedir.

Şu ayetler de Kur'an'ın kadın erkek ayırımı yapmaksızın insanın yaratılışına dair yaklaşımını sergilemektedirler:

Hani Rabbin meleklere 'Ben çamurdan bir beşer yaratacağım; onu bir biçime sokup, ona ruhumdan üflediğim vakit, onun için hemen secdeye kapanın' demişti (Sad 38/71-72).

Muhakkak biz insanı en güzel şekilde yarattık (Tîn 95/4. Ayrıca bkz. Mü'min 40/64).

Ey Ademoğulları! Şeytan ane-babanızı Cennet'ten çıkardığı gibi sizi de belaya uğratmasın (A'raf 7/27).

Yukarıdaki ayetlerden açıkça Kur'an'ın, kadının ve erkeğin hem bireyler olarak hem de toplumun üyeleri olarak eşit düzeyde işlev gördüklerini kabul ettiği anlaşılmaktadır. Kur'an, ana konularını insana sunarken kadını erkeğin bir türü olarak mütalaa etmez.

Kur'an'da bazı ayetlerde de erkekler ve kadınlar ayrı ayrı zikredilerek eşitlik pekiştirilir:

Müslüman erkekler ve kadınlar; Mü'min erkekler ve kadınlar; Allah'a itaat eden erkekler ve kadınlar; doğru olan erkekler ve kadınlar; sabreden erkekler ve kadınlar; Allah'a hakkıyla kulluk eden erkekler ve kadınlar; Oruç tutan erkekler ve kadınlar; na-

muslarını koruyan erkekler ve kadınlar, işte Allah bunlar için bağış ve büyük bir ödül hazırlamıştır (Ahzâb 33/35).

Sonuç

Netice olarak denilebilir ki toplumsal bir varlık olarak insan kadın cinsiyeti itibarıyla de erkek cinsiyeti itibarıyla de aile ve toplum için büyük önemi haizdir. Aile, kadın olmadan mümkün olmadığına göre kadının değeri ölçüye gelmeyecek derecede büyüktür. Kadın olmadan ne aile ne de toplum olabilir.

Kur'an ve Sünnet, bize kadının erkek karşısında kötü bir konumda olmadığını öğretmekte, sevgiye ve paylaşmaya dayalı aile ve toplum yapısı içinde erkeklerle kadınların yardımlaşmasını istemektedir. İslam, kadın ve erkeğe cinsiyet temelinde değil, insanlık temelinde bakmaktadır. Elbette kadın kadındır, er-

kek de erkektir; fakat her ikisi de insandır.

İslâm'a göre, kadın ve erkek ontolojik olarak eşittir ve birbirlerini tamamlayan varlıklardır. İslam'ın anlayışında ne kadın kadın olduğu için ikinci sınıftır, ne de erkek erkek olduğu için birinci sınıftır. Bu bakımdan Müslüman bir toplumda kadın, insan kadın ve kadın insan olarak hayati derecede önemlidir. Aynı şekilde erkek de insan erkek ve erkek insan olarak hayati derecede önemlidir.

Kadının önemli olmadığı bir yerde aile de toplum da önemli değildir. Kadının huzurlu ve sağlıklı olmadığı bir toplumda aile ve toplumun kendisi de huzurlu ve sağlıklı değildir. Sağlıklı bir toplum, kadına değer verilen bir toplumdur. Sağlıklı bir toplum kadın ile erkeğin ailede sağlam yetiştirildiği ve topluma kişilik ve ahlak bakımından sağlam bir şekilde dahil edildikleri bir toplumdur.

Yararlanılan Kaynaklar

Kur'an-Kerim.

Hadisler:

Aydın, M. Akif. (2001). "İslam'da Kadın". TD-VIA. C. 24. İstanbul: TDVY, ss. 86-94.

Ateş, Süleyman. (ty.). Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli. İstanbul: Kılıç Kitabevi.

Baktır, Mustafa (2005). "İslam'da Kadının Çalışma Şartları". Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 121-148.

Baljon, J. M. S. (1994). Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler. Çev. Ş. A. Düzgün. Ankara: Fecr Yayınları.

Karaman, Hayreddin (2005). "Günümüzde Çalışan Müslüman Kadının Problemleri". Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 333-348.

Kırkpınar, Leyla (2001). Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Kadın. Ankara: KBY.

Kutup, Seyyid (1982). İslam'da Sosyal Adalet. 2. bs. Çev. M. B. Eryarsoy. İstanbul: Arslan Yayınları.

Mallett, Shelley (2004). "Understanding Home: A critical Review of the Literature". The Sociological Review. 52 /1, 62-89.

Özek, Ali (2005). "İslam Nazarında Kadın". Sosyal Hayatta Kadın. İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 69-72.

Rahman, Fazlur. (1989). Ana Konularıyla Kur'an. Çev. A. Açıkgenç. Ankara: Fecr Yayınları

Toplumun huzuru ailenin huzuruna bağlı ise ailenin huzuru da ayrı ayrı kadın ile erkeğin ve kadın-erkek ilişkilerinin sıhhatine bağlıdır.

DİNÎ AÇIDAN AİLEVİ SORUMLULUKLARIN SORUNLU BİR BİÇİMDE İFADE EDİLMESİ

 Bekir GÜLTEKİN
Diyanet İşleri Başkanlığı

Aile hayatının sorunsuz ve mutlu bir şekilde devam etmesi için ailede ilişkilerin ve iletişim dilinin her zaman karşılık beklemeden sevgi, saygı, vefa ve fedakârlık ekseninde yürütmesi esastır.¹ İslam dini, eşlerin birbirine karşı her zaman pozitif duygular beslemesini,² Kardeşler arasında,³ evladın anne babası⁴ ve anne babanın evladı karşısında⁵ tutum ve davranışlarının ihsan, sevgi, şefkat ve merhamet gibi duygular çerçevesinde şekillenmesini ister. Bu çerçevede yürüyen bir aile hayatında herkes birbirini kontrol ederek kimin ne kadar iş yaptığına bakılmaz. Her birey, kendisinin ailesine ne kadar katkıda bulunduğu odaklanır ve katkısı oranında mutlu olur. Aileye hizmette en büyük ödül

ise aile bireylerinin ihtiyaçlarının karşılanmış, mutlu ve huzurlu olduklarının görülmesidir. Dolayısıyla ticaret mantığıyla maddi ve manevi olarak kimin aileye ne kadar katkıda bulunduğu sorgulandığı, tarafların birbirini eleştirdiği daha da kötüsü yıkıcı tartışmaların baş gösterdiği yerde aile bağlarının güçlü olduğu söylenemeyeceği gibi böyle bir durum ailenin çözülmeye doğru gittiğinin de işaretini vermektedir.

Çözülmeye doğru giden bir aile ilişkisinin olmasını kimse arzu etmez. Ancak aile içi iletişim dilinde bazen farkında olmadan böyle bir gidişatın oluşmasına zemin hazırlandığı görülmektedir. Aile hayatında negatif bir ilişki ortamının oluşmasına fırsat veren iletişim di-

İslam dininde bir konudaki hak ve sorumlulukların hatırlatılması, günlük hayatın doğal akışı içerisinde gelişen somut durumlar üzerinde olmuştur. Yoksa bu hakların sırf meraktan, ya da sırf bir tartışma argümanı olsun diye, yüze karşı dikte edici bir üslupla her gelene ve her an liste halinde sıralandığını düşünmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

linden biri; fertlerin birbirlerine sorumluluklarını hatırlatırken çoğu zaman farkında olmadan ve safiyane duygularla birbirlerinin yüzüne hukuki haklarını ve sorumluluklarını dile getirmeleridir. Oysa hakların kanuni ve hukuki bir dille talep edildiği ve tarafların birbirini bu çerçevede davranmaya zorladığı yerde, aile içi ilişkilerde olması gereken fedakârlık ve sevgi duygusu zedelenir, yapılan olumlu işler de bir zorunluluk gibi algılanmaya başlanır.

Boşanma aşamasında olan ya da şiddetli geçimsizliğin olduğu durumlarda aile birliğini sürdürmek için son bir gayretle hak ve sorumlulukların hatırlatılmasında ve öğretilmesinde yarar vardır.

Fıkıhın Normatif Diliyle Aile İlişkilerine Yaklaşmak

Boşanma ya da anlaşmazlık halinin olmadığı durumlarda bile bazen eşlerden birisi ya da her ikisi müftülüklerin Aile İrşad ve Rehberlik bürolarında, Alo 190 dini soruları cevaplandırma hattında veya başka mekanlarda aile ilişkilerinden söz ederken doğrudan “kadının erkeğe - erkeğin kadına karşı dinî haklarının neler olduğunu” sorabiliyor. Soruyu bu şekilde soran biri açısından sorunun hiçbir mahzurlu tarafı görünmüyor olabilir. Ancak cevap verme konumunda bulunan kişinin eşler arasındaki ilişkiye olumlu katkıda bulunabilmesi için dikkatli davranarak, cevap verme stratejisini doğru belirlemesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çoğu zaman yapıldığı gibi danışılanın hemen kendi mesleki bilgisini yoklayıp İslam dininin aile hayatına yönelik normatif bir dille fıkıh kitaplarında sınırlarının maddeler halinde ve çok

kapsamlı bir şekilde çizildiği hak ve sorumlulukları⁶ sıralaması doğru bir yaklaşım tarzı olmayacaktır. Zira ailede işlerin hasbî bir şekilde, sevgi ve fedakârlık temelinde yürüdüğü bir ortamda İslam dininde özenle belirlenmiş hak ve sorumlulukların kuralları şeklinde mahkeme huzurundaymış gibi yüze okunması eşler arasındaki bağı güçlendirmeye katkı sağlamayacaktır. Öncelikle eşlere dayanışma içerisinde olmanın, birlikte sorunların üstesinden gelmenin ve bu uğurda yapılacak fedakârlıkların ne kadar erdemli olduğu yönünde konuşmalar yapmanın ve yaşanmış olumlu tecrübeleri anlatmanın birlikteliklerini daha çok motive edeceği düşünülmektedir.

Elbette yeri geldiğinde İslam dininin hem kadına hem de erkeğe haklarını tam olarak verdiği, bu hakların iyi bilinmesi ve buna riayet edilmesi gerektiği belirtilebilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de kadın ve erkeğin sahip olduğu haklar ve aralarındaki ilişkilerin seyrinin nasıl olması gerektiğine dair verilen detaylı açıklamaların bir benzerinin namaz, oruç ve hac gibi ibadet konularında dahi aynı genişlikte verilmeyeceği görülmektedir.⁷ Hz. Peygamber de genel ilke olarak erkeğin kadın üzerinde hakkı olduğunu kadının da erkek üzerinde hakkı olduğunu belirtmiş⁸ ve hayatı boyunca yeri geldiğinde sosyal hayatta karşılaşılan so-

mut durumlara göre taraflara bu haklarını nasıl kullanacaklarını öğretmiştir.

Ancak İslam dininde bir konudaki hak ve sorumlulukların hatırlatılması, günlük hayatın doğal akışı içerisinde gelişen somut durumlar üzerinde olmuştur. Yoksa bu hakların sırf meraktan, ya da sırf bir tartışma argümanı olsun diye, yüze karşı dikte edici bir üslupla her gelene ve her an liste halinde sıralandığını düşünmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Örneğin bir kadının eşiyle yaşadığı somut bir olay üzerine Hz. Peygambere gelerek eşini şikâyetinde bulunması ve Hz. Peygamberle tartışması üzerine Kur'an'ı Kerim'de: "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a yakınan kadının sözünü Allah işitmiştir."⁹ denildikten sonra karı kocanın şikâyet konusu olan "zihar"la ilgili nasıl bir yol takip edecekleri, hak ve sorumluluklarının neler olduğu dört ayette detaylı bir şekilde açıklanmış sorunun çözüm yolu gösterilmiştir. Sorunla ilgili gerekli ve yeterli ölçüde açıklama yapıldıktan sonra takip eden ayeti kerimelerde başka bir konuya geçilmesi de eşler arası ilişkilerin düzeltilmesinde danışılan kişinin takip edeceği yöntemle ilgili öğretici bilgiler sunduğu düşünülmektedir.¹⁰ Zira ayetlerin sıralanışına bakıldığında hakkında soru sorulan konunun haricinde aile içinde

uyulacak kurallarla ilgili başka bir açıklamanın yapılmadığı görülmektedir. Sadece ortaya çıkan bir sorunun çözüm odaklı ele alınması ve sonuçlandırılması söz konusudur. Dolayısıyla aile ilgili sorunların çözümünde çözüm odaklı ve ortaya yeni sorunlar çıkarmayacak şekilde konuların ele alınması önem arz etmektedir.

Boşanma aşamasında olan ya da şiddetli geçimsizliğin olduğu durumlarda aile birliğini sürdürmek için son bir gayretle hak ve sorumlulukların hatırlanmasında ve öğretilmesinde yarar vardır. Neticede bir ayrılık olacaksa da İslam dininin çizdiği sınırlar içerisinde medeni bir şekilde ayrılığın olması esastır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de eşlerin karşılıklı hak ve sorumlulukları birçok ayette anlatıldıktan sonra,¹¹ "evlilik, ya iyilikle devam eder veya güzel bir şekilde sona erdirilir."¹² demek suretiyle bu aşamaya gelmiş aile ilişkilerinin hakkaniyet çizgisinde kalınarak ve insana yakışır bir şekilde sonuca vardırılması temel bir ilke olarak belirtmiştir.

Aile ortamının dili sevgi dilidir. Huzurlu ve mutlu bir aile için bu gereklidir. Aile içi üslupta sevgi ve saygı temelli yaklaşımın sadece eşler arasındaki ilişkilerde değil kardeşler arasında, ebeveynle çocuklar arasında ve aile ortamını paylaşan diğer bireyler arasında da dikkate alınması gerekir.

İslam dini, güçlü sevgi bağlarının olduğu bir aile ortamının, kuralların birbirine dikte edildiği bir yer olmasından ziyade şefkatin, merhametin, fedakarlığın, sevgi ve saygının egemen olduğu bir yer olmasını ister. Hz. Peygamber, insanların en hayırlısının aile bireylerine karşı hayırlı davrananlar olduğunu ifade eder.¹³ Bununla birlikte İslam, karşılıklı hak talebinin olduğu durumlarda kılı kırk yarararak adalet ölçüsünü ortaya koyar ve bu ölçülere uyulmasını ister. Her hak sahibine hakkının tam

olarak verilmesi konusunda hassasiyet gösterir.¹⁴ Bu aşamaya gelindiğinde artık kanunların buyurgan dili ve kudreti devreye girer ki tarafların buna kesin bir şekilde rıza göstermeleri beklenir.¹⁵ Örneğin çocukların bakımı konusunda ihtilafın olduğu yerde, süt emen bebeğin bu aşamadaki bakımıyla ilgili taraflara düşen sorumluluklar ve uyulması gereken kurallar Kur'an'ı Kerim'de belirtilmiştir.¹⁶ Ancak sevgi ve fedakarlık üzerine aile bağlarının devam ettiği, hem annenin hem de babanın evladını adeta canından çok sevdiği ve onun için her türlü fedakarlığı göze aldığı durumlarda, onlara dinin bu konudaki somut kurallarını hatırlatmanın yersiz olacağı düşünülmektedir. Belki çocuğun ortada kalabileceği durumlarda açık bir şekilde taraflara bu sorumluluklarının hatırlatılması uygun olacaktır.

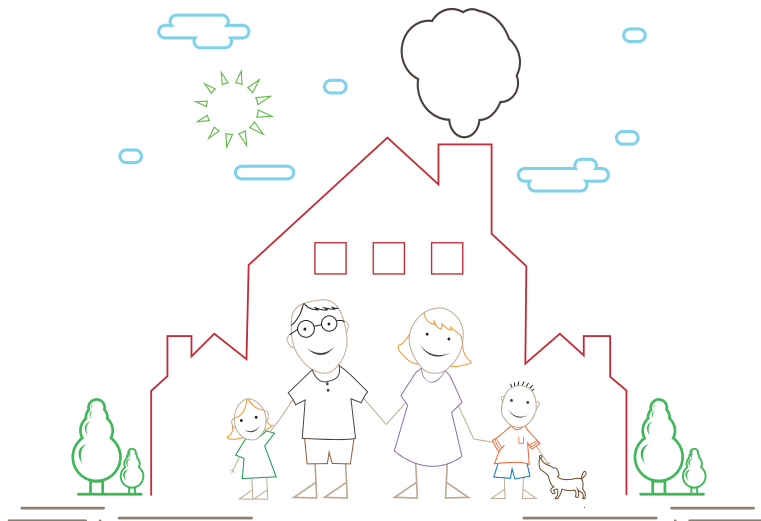
Ailede Sevgi Dili

Aile ortamının dili sevgi dilidir. Huzurlu ve mutlu bir aile için bu gereklidir. Aile içi üslupta sevgi ve saygı temelli yaklaşımın sadece eşler arasındaki ilişkilerde değil kardeşler arasında, ebeveynle çocuklar arasında ve aile ortamını paylaşan diğer bireyler arasında da dikkate alınması gerekir. Esasında eşlerle ilgili olduğu gibi yukarıda zikredilen diğer aile bireylerinden her biri için de vaaz edilmiş somut fihhi kurallar vardır. Taraflardan birinin haksızlığa uğraması halinde bu haksızlığın giderilmesi için ya bizzat haksızlığa uğrayanın kendisi ya da herhangi bir sebeple kendisi hakkını savunamayacak durumda ise bir başkasının onun adına açık bir şekilde hak talebinde bulunması gerekir. Ancak aile içi bağların pekiştirilmesi için dışarıdan müdahil olacak kişinin öncelikle dikkat etmesi gereken husus, ailenin

ilişki ve iletişim durumunun nasıl olduğunu doğru tespit etmesi ve ona göre teşebbüste bulunmasıdır. Aksi takdirde ilişkilerde iyileştirme yapılmaya çalışılırken aile hayatı daha da karmaşık hale gelebilir.

Anne babanın çocuklarıyla olan ilişkilerinde, eşler arasındaki ilişkide olduğu gibi fihhi kuralların egemen olduğu bir alanın varlığı söz konusu olduğu gibi özellikle Kur'an'da ve Sünnette şefkat, merhamet ve sevgi dilinin egemen olduğu bir alan da vardır. Anne babanın çocuklarına karşı beslenme, barındırma ve büyütme ile ilgili görev ve sorumluluklarının dağılımı,¹⁷ öte yandan yaşlı ve bakıma muhtaç anne, baba ve dedeye karşı evladın zorunlu olarak yerine getirmesi gereken maddi ve manevi sorumlulukları ve babanın evladının malı üzerindeki tasarruf hakkı gibi konular, somut ve detaylı bir şekilde fikh kitaplarında kurallara bağlanmıştır.¹⁸ Ancak fikhin bu diline karşı bir öğüt, rahmet, yol gösterici ve gönüllere şifa¹⁹ olan Kur'an'ı Kerim'in ve ona benzer bir yaklaşım sergileyen sünnetin egemen dili biraz farklıdır. Kur'an ve Sünnet, ilişkileri sevgi, şefkat, merhamet, diğerkamlik ve fedakârlık ekseninde düzenlemektedir.

Örneğin hemen her Müslümanın anne baba hakkıyla ilgili duyduğu ve bildiği; "Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi

ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülikle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et”.²⁰ ayeti kerimisinde anne babaya karşı sıcak ve içten tutum ve davranışlar sergilenmesi gerektiği mesajları verilirken, bunu anne babanın sorumluluklarını yerine getirip getirmemelerinden ve kişiliklerinden bağımsız olarak sırf anne baba oldukları için ve bu ilgiyi hak ettikleri için vermektedir. Nitekim bu yaklaşımı destekleyen en önemli delillerden biri de şu ayet-i kerimedir; “Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarsa bu durumda onlara uyma, ama yine de onlara dünyada iyi davran”.²¹ Buna çok yakın anlamda başka bir ayette de: “Dönüşünüz bana olacaktır.” ifadesiyle anne babaya karşı ölçülü davranılması gerektiğini ahireti de hatırlatarak tekrar uyarılmaktadır: “Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şayet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz bana olacaktır. Ben yaptıklarınızı size haber vereceğim.” diyor.

Yukarıda verdiğimiz ayetleri bir bütün olarak değerlendirecek olursak şu sonucu ortaya koymamız mümkündür. Anne babalar saygıyı sevgiyi hak eden insanlardır. Öyle ki Yüce Allah katında bir insanın dünyada yapabileceği en büyük kusurlardan ve günahlardan biri olan Allah'a ortak koşma ve çocuklarını da buna zorlama durumunda bile olsa bu durumda çocuklarının artık onlara uymaması ve bu kadarına da rıza göstermemesi gerekir. Ancak, yine de anne baba konumunda oldukları için, Yüce Allah çocuklarının onlara karşı iyi davranmasını ister. Onlar inanç konusunda şirk gibi çok kötü bir konumda olabilir. Bu inançsızlıkta ısrar ederlerse Kur'an-ı Kerim'e göre her insan gibi ahirette cezalandırılmaları da kaçınılmazdır.²² Ancak yine de bu hususları bilen mümin bir evlat onlara iyi davranır, sevgi ve saygı göste-

“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülikle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et”.

İsrâ Sûresi 17/23-24.

Sevgiye dayalı yürüyen aile bağlarının sağlam olduğu durumlarda aile içi ilişkileri hukuki yaklaşımın buyurgan diliyle düzeltilmeye çalışılması, aile içi sevgi ve fedakârlık duygularını tahrip edebilir.

rir. Bu durum, sırf Yüce Allah'ın anne babalık konumuna verdiği değerden dolayıdır.

Nitekim anne-babalarla çocuklar arasındaki ilişkilerde ayette sözü edilen inançsız ebeveyn mümin evlat durumları Hz. Peygamber zamanında yaşanmıştır. Zaten yukarıda zikredilen ayeti kerime de sa-

habeden Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Müslüman olduğunda annesinin ona karşı çıkararak dininden vaz geçmezse kendisine zarar vereceğini, canına kıyacağını ve neticede halkın da bundan dolayı onu ayıplayacağını söyleyerek tehdit etmesi karşısında, Sa'd'ın yine de annesine şefkat ve merhametle yaklaşması üzerine nazil olmuştur.²³ Hz. Peygamber de Sa'd'ı bu tutumundan dolayı tebrik etmiştir.

Herhangi bir dinî anlatımda anne-babayla evlat arasındaki ilişkiler konusunda yukarıda sözü edilen tutum ve davranışlar ifade edilebileceği gibi çok negatif bir ilişki ve durum tasvirini yapmak da mümkündür. Konuya yaklaşım tarzı tamamıyla anlatımda bulunanın idrak ve tercihinine bağlıdır. Örneğin; anne baba bile olsa Müslüman olmayan bir yakının ölmesi halinde cenazesinin hazırlanması,

taşınması ve defnedilmesinde Müslüman olarak vefat eden bir kişiye tanınan ayrıcalıklardan hiçbirinden yararlanamayacağını²⁴ anlatması mümkündür. Bedir ve Uhud savaşlarında babayla oğlun ve kardeşle kardeşin karşı karşıya gelerek birbirleriyle savaşmak zorunda kaldıklarında ortaya çıkan dramatik tabloları anlatması da mümkündür.²⁵ Ancak bunların her biri kendi bağlamlarında ele alınabilecek gerçeklikler iken aile ilişkilerinin düzeltilmesinin söz konusu olduğu bir ortamda dile getirilmesi yersiz olacaktır. Dolayısıyla yersiz ve bağlamından koparılarak sözde dinî öncelikle adına ebeveyn evlat ilişkisini veya diğer akrabalık ilişkilerini öteleyen bir yaklaşımla dinî bir açıklama yapmak ve yaklaşım sergilemek telafisi zor sonuçlar doğurabilir.

Sonuç

Aile hayatında ebeveynle evlat, kardeşler veya eşler arasındaki ilişkilerin doğasında sevgi, içtenlik ve fedakârlık vardır. Herkes ailede değerli ve bazı haklara sahip olduğunun bilincinde olmakla birlikte, kendi haklarına odaklanmaktan ziyade gücü nispetinde sorumluluklarını yerine getirmeye ve aile mutluluğuna katkıda bulunmaya çalışır. Ailede samimiyete dayalı bu ilişki biçiminin zede- lenmesi ölçüsünde de bireyler

birbirlerine karşı bu defa hak ve sorumluluklarını tek tek dile getirmeye başlarlar. Bu duruma gelindiğinde hukukun (fıkıhın) normatif yaklaşımıyla hak ve sorumlulukların tam olarak yerine gelmesi sağlanabilse de aile içi sıcak ilişkilerin ve samimiyetin büyüğü bozulur. Dolayısıyla burada kritik olan husus, aile ilişkilerinde hukuki hak ve sorumlulukların ne zaman dile getirileceğine doğru karar verebilmektir. Zira sevgiye dayalı yürüyen aile bağlarının sağlam olduğu durumlarda aile içi ilişkileri hukuki yaklaşımın buyurgan diliyle düzeltilmeye çalışılması, aile içi sevgi ve fedakârlık duygularını tahrip edebilir.

Bundan dolayı aile içinde bireylerin birbirine, aile dışında başkalarına ve aile danışmanlarının danışanlarına hak ve sorumluluklarını belirtirken ilişki durumlarının hangi boyutta olduğunu göz önünde bulundurarak açıklamalarda bulunmaları, aile bağlarının samimiyet içerisinde sürdürülebilmesine katkı sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu konuda bir ailede taraf olan bireyler sahip oldukları bilgi ve kültür durumlarıyla bu inceliğe dikkat etmede her zaman hassasiyet gösteremeyip hatalı davranabilirler. Ancak danışılan konumunda bulunanların bu konuda daha çok özenli davranması beklenir.

Dipnotlar

- 1 Nevzat Tarhan, Aile Olmak, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.139-143, 160-163.
- 2 Bkz. Müslim, "Radâ", 61., Hz. Peygamber bu hadisinde mealen şöyle der: "Mümin, mümin eşine karşı kötü duygular beslemesin; çünkü onun bazı huylarından hoşlanmasa da diğer huylarından hoşlanabilir."
- 3 Hucurât Sûresi 49/10.
- 4 İsrâ Sûresi 17/23-24.
- 5 Bkz. Tirmizî, "Birr", 15., "Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüzmün saygınlığını kabul etmeyen bizden değildir". Müslim, "Siyâm", 183., "Çocuğunun senin üzerinde hakkı vardır."
- 6 Bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuki İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiye Kamusu, Bilmen Yayınevi, Cilt: II, İslâm'da ailevi hak ve sorumluluklarla ilgili örnek olarak bu kitabın geniş kapsamına bakılabilir. 517 sayfa ve içerisinde binlerce maddeleriyle bu cildin tamamı aile içi hukuka ayrılmıştır.
- 7 Bkz. Geniş bilgi için Bakara Sûresi, Talak Sûresi, Nisa Sûresi, Mücadele Sûresi ilgili ayetlere bakılabilir.
- 8 Tirmizî, "Radâ", 11.
- 9 Mücâdele Sûresi 58/1.
- 10 Bkz: Mücâdele Sûresi 58/1-6.
- 11 Bkz. Talak Sûresi.
- 12 Bakara Sûresi 2/229.
- 13 Tirmizî, "Radâ" 11.
- 14 Buhârî, "Savm", 51.
- 15 N.M. Berkin, "Kanunların Kudreti" İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Yıl:1, Sayı: 1, 1962, s.16-20.
- 16 Bakara Sûresi 2/233.
- 17 Bkz. el-Mavsîlî, el-İhtiyar, Çev. Mehmet Keskin, Ümit Yayınları, Cilt: 3, İstanbul, 1998, s. 266-271. Hanefi Fıkıhının en temel kitaplarından biri

olan bu eserde, Hidâne (Çocuğun Beslenip Büyütülmesi) başlığı altında, anne, baba, kardeş, amca, hala ve teyze gibi önce en yakınardan başlayarak bir çocuğun her yönüyle bakımı ve büyütülmesi konusundaki görev ve sorumluluklarının dağılımı detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

- 18 el-Mavsîlî, el-İhtiyar, Çev. Mehmet Keskin, Ümit Yayınları, Cilt: 3, İstanbul, 1998, s. 258-266. "Baba ve Dedenin Nafakası" başlığı altında erkek ve kız çocuğunun anne ve babanın (gayr-i müslim olanları da dahil) nafakalarının yanı sıra hala, amca, teyze ve dayı gibi yakın akrabalarla nafaka ilişkilerinin nasıl olduğu, görev ve sorumluluklarının neler olduğu detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.
- 19 Yunus Sûresi 10/57.
- 20 İsrâ Sûresi 17/23-24.
- 21 Lokman Sûresi 31/15.
- 22 Bkz. Nisâ Sûresi 4/48. "Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz, ondan başkasını dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan büsbütün sapmıştır."
- 23 Kamil Miras, Tecrid-i Sarîh Tercümesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt: XII, s. 121.
- 24 el-Mavsîlî, el-İhtiyar, Çev. Mehmet Keskin, Ümit Yayınları, Cilt: 1, İstanbul, 1998, s. 193.
- 25 M. Yusuf Kandehevî, Hayatu's-Sahabe, Çev. Ali Arslan, Okusan Yayıncılık, İstanbul, 1993, II. s. 345-347.

AİLEDE KİMLİK OLUŞUMU VE DEĞERLERE BAĞLILIĞIN İMKÂNI

✍ Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi,
Felsefe Tarihi ve Din Bölümleri

Topluumsal yapının başat kurumlarından olan aile, o kadar temel işlevlere aracılık eder ki, onun işgal ettiği statünün ve icra ettiği fiziksel, psikolojik, pedagojik, ekonomik ve sosyolojik rollerin başka kurumlar tarafından karşılanması ya da onlara aktarılması neredeyse imkânsızdır. Çünkü o, bireyin benlik, kişilik ve kimliğinin şekillenmesinde en önemli iki dönemi oluşturan çocukluk ve gençlik yıllarına ev sahipliği yapar. Bireyin gelişimi açısından bu yıllar, yaşamı boyunca ona rehberlik edecek temel insani ve kültürel değerlerin kazanılmasına aracılık eden, karakteri üzerinde derin ve kalıcı izler bırakan dönüm noktaları ile doludur. Bu yıllarda öğrenilen her bilgi, edinilen her tecrübe ve tecrübe edilen her yaşantı sonraki yıllara olumlu ya da olumsuz transferler olarak aktarılır. Bireyin

kişiliği büyük oranda ilk altı yılda şekillenir ve yaşamın sonraki yıllarına yön verecek sosyal etkiler bu dönemde onun kişiliğine adeta nakşedilir. Çünkü bu yıllar, bireyin düşünce, tutum, alışkanlık ve davranışları üzerinde aile etkisinin en yoğun, çevresel yönlendirmelere en açık ve bu nedenle de itaate en çok eğilimli olduğu dönemi oluşturur.

Bireysel ve toplumsal gelişim açısından benzer öneme sahip olan gençlik dönemi ise, kişinin bir taraftan ailesinin rehberliğine ihtiyaç duymaya devam ederken, diğer taraftan aileden bağımsız tercihlerde bulunmaya meylettığı fırtınalı bir zaman dilimine karşılık gelir. Bu anlamda ön ergenlik, ergenlik ve gençlik yılları, fiziksel, duygusal ve ruhsal değişimlerin eş zamanlı ve sancılı süreçler olarak ortaya çıktığı, dolayısıyla bireyin kimlik ve kişiliğinde gel-gitlerin,

Değerler; kendisine, ailesine, sosyal çevresine, yaşadığı evrene ve yaratıcısına sadakatle bağlı, uyumlu ve dengeli bir kişilik oluşumunu hedefler. Bunun yolu ise, insani ve kültürel değerleri önceleyen bir aile ortamının varlığından geçer.

**Söylediklerinize dikkat edin;
düşüncelerinize dönüşür...
Düşüncelerinize dikkat edin;
duygularınıza dönüşür...
Duygularınıza dikkat edin;
davranışlarınıza dönüşür...
Davranışlarınıza dikkat edin;
alışkanlıklarınıza dönüşür...
Alışkanlıklarınıza dikkat edin;
değerlerinize dönüşür...
Değerlerinize dikkat edin;
karakterinize dönüşür...
Karakterinize dikkat edin;
kaderinize dönüşür.**

Mahatma Gandhi

hatta krizlerin yoğunlukla yaşanabildiği kararsızlık dönemi (Çapcıoğlu, 2014: 22) olarak karşımıza çıkar. Esasen pek çok yönden gelişimini henüz tamamlamamış, bu nedenle de "erginlik/erişkinlik" niteliği kazanamamış gencin kararsız tutum ve davranışlar sergilemesi son derece doğaldır. Çünkü o, çevreden gelen ve bazen birbiriyle çelişen farklı etki ve yönlendir-

meler karşısında, henüz, doğru tercihlerde bulunduğundan emin olabileceği ruhsal, bilgisel, tecrübi ve toplumsal deneyime sahip olmaktan oldukça uzaktır. Dolayısıyla, bu dönemdeki birey, tutum, davranış ve alışkanlıklarına yön verme konusunda isyan ve itaat ile özgürlük ve sadakat kümeleri arasında "doğru" tercihte bulunarak bir kesişim kümesi oluşturmakta zorlanır.

Bununla birlikte, insanın doğuştan sahip olduğu özsel niteliklerin başında gelen söz konusu değerler kümesi, ilk bakışta birbirinden farklı, hatta karşıt göndermelerde bulunuyor izlenimi verse de, esasen aralarındaki ilişki dikotomik olmaktan çok özdeşlik ve tamamlayıcılık ilkesi üzerine kuruludur. Bu nedenle, söz konusu nitelikler insanın kendisi, ailesi, sosyal çevresi ve yaratıcısı ile ilişkilerini düzenlemesine aracılık eden bir değerler kümesine dayanır. Bu kümedeki değerlerin birbirleriyle ilişkileri öncelik-sonralık esasına göre belirlenmediği gibi hiyerarşik bir karakter de arz etmez. Dolayısıyla gencin her açıdan yetkin bir birey olarak hayatını sürdürebilmesi, içinden geçtiği dönemde değerler sisteminin rehberliğini kabul etmesine ve buna uygun kararlar vermesine bağlıdır. Başka bir ifadeyle, özde değerli bir varlık olarak yaratılan insanın, söz konusu değerini koruyarak nihai mutluluğu elde edebilmesi için dengeli bir tutum takınması ve değer yönelimli tercihlerde bulunması

beklenir. Bu çerçevede, İslami referanslardan damıtılan ve kültürel köklerimizden mayalanan değerler kümesi, bireye, özgür irade ve sorumlulukları ekseninde şekillenen hak ve yükümlülüklerinden söz ederek, ona, her türlü aşırılıktan uzakta dengeli tutum ve davranışları tavsiye eder. Bu anlamda bireyden ne özgür iradesini kendi dışındaki varlıkların iradesine teslim ederek, körü körüne bir sadakatle kendisini köleleştirmesini; ne de özgürlüğünün sınırlarını zorlayarak kulluk bilincinden uzaklaşıp bir tür tanrısal bilinçle kendisini/ nefisini tanılaştırıp isyankâr tutum ve davranışlar sergilemesini ister (Çapcıoğlu, 2008: 8). Aksine bireyi, özünü yaratıcısına bağlayarak ondaki yetenek ve potansiyelleri harekete geçirmeye ve başta kendisi olmak üzere yakın ve uzak çevresindeki varlıklarla, evrenle ve yaratıcısıyla uyumlu bir yaşam sürmeye çağırır.

Değerler; kendisine, ailesine, sosyal çevresine, yaşadığı evrene ve yaratıcısına sadakatle bağlı, uyumlu ve dengeli bir kişilik oluşumunu hedefler. Bunun yolu ise, insani ve kültürel değerleri önceleyen bir aile ortamının varlığından geçer. Söz konusu aile ortamı, insanı özde değerli gören ve doğuştan getirdiği yetenekleri geliştirmeye odaklanan bir bakış açısına dayanmalıdır. Çünkü potansiyel yeteneklerini yok saymak kadar, onları gereğinden fazla yüceltmek de bireyin gelişimi açısından eşit derecede riskli sonuçlar

üretmeye adaydır. Bu çerçevede, ailede anne-babaların çocuklarıyla, çocukların anne-babalarıyla ve kardeşlerin birbirleriyle ilişkilerinde gözetilmesi gereken temel ilke ve değerler vardır. Bu anlamda; sevgi, saygı, eşitlik, adalet, özgürlük, fedakârlık, güven, hoşgörü, özveri, umut, mutluluk ve bağlılık gibi pek çok değerden söz edilebilir. Ancak bunlar arasında bağlılık değeri, diğerlerini de içine alan özsel ve kuşatıcı bir niteliğe sahiptir.

Geleneksel toplum yapısıyla karşılaştırıldığında günümüz toplumlarında bireyin düşüncelerine, yönelimlerine, kararlarına, sözlerine ve eylemlerine etki edebilme potansiyeline sahip pek çok motivasyonel kaynak bulunmaktadır. Bu nedenle, bireyde bir değer yerleşip kök salması için söz konusu kaynaklardan gelen mesajların birbirini desteklemesi, kendi içinde bütünlüklü bir yapı oluşturması ve süreklilik arz etmesi gerekir. Zira bireysel ve toplumsal yaşamları, büyük ölçüde postmodern tüketim kalıplarının yönlendirdiği günümüz toplumlarında birey, yaşam serüveninin hemen her evresinde değerlere bağlılık kadar uzaklığa da kolaylıkla meyiletmesini sağlayabilecek çok sayıda uyarana karşılaşmaktadır. Sonuçta o; bilişsel, sözel, işitsel ve görsel nitelikli bu uyarılara olumlu-olumsuz tepkiler vererek eylemlerini yönetmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, bireyin eylemlerini anlamak ve anlamlandırabilmek için, öncelikle onların arkasında yatan niye-

tin/amacın, kararlarına etki eden içsel ve dışsal uyarıların tespiti, sonrasında ise analizi gerekir.

Hindistan'ın ünlü lideri Mahatma Gandhi'nin; "Söylediklerinize dikkat edin; düşüncelerinize dönüşür... Düşüncelerinize dikkat edin; duygularınıza dönüşür... Duygularınıza dikkat edin; davranışlarınıza dönüşür... Davranışlarınıza dikkat edin; alışkanlıklarınıza dönüşür... Alışkanlıklarınıza dikkat edin; değerlerinize dönüşür... Değerlerinize dikkat edin; karakterinize dönüşür... Karakterinize dikkat edin; kaderinize dönüşür." özdeyişinde belirttiği gibi, bireyin gelişimi açısından söz, düşünce, duygu, davranış, alışkanlık ve değer birlikteliği yaşamsal öneme sahiptir. Çünkü, söz konusu alanlar arasında yakın, tamamlayıcı ve senkronik bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla, bireyin kendisiyle, çevresiyle ve yaratıcısıyla uyumlu/sadakatli ve dengeli bir kişilik geliştirebilmesinin yolu, bu alanlar arasındaki bağlantının gücüne bağlıdır. Bireyin

Ön ergenlik, ergenlik ve gençlik yılları, fiziksel, duygusal ve ruhsal değişimlerin eş zamanlı ve sancılı süreçler olarak ortaya çıktığı, dolayısıyla bireyin kimlik ve kişiliğinde gel-gitlerin, hatta krizlerin yoğunlukla yaşanabildiği kararsızlık dönemi (Çapcıoğlu, 2014: 22) olarak karşımıza çıkar.

söz konusu bağlantısı ne kadar güçlü ve sağlam olursa, toplum bireyleri arasındaki bağlar da o ölçüde güçlü olur ve nihayet bireyler sağlam köklerle birbirine bağlanma imkânı bulur.

Bireylere; söz, düşünce, duygu, davranış, alışkanlık ve değer birlikteliğine dayanan güçlü bir sosyal kişiliğin kazandırılmasında aile, akran grupları, okul çevresi gibi sos-

Günümüzde birey açısından sadece birer araç olması gereken teknoloji, para, çıkar ve kazanç elde etme gibi teknik değerler; sevgi, saygı, sadakat, bağlılık, vefa, güven, çalışkanlık, dürüstlük ve dostluk gibi yüksek insani, kültürel değerlerin yerini almaya başlamış görünmektedir. Böyle bir ortamda, hayatın amacı, “her şeye rağmen -meşru ya da gayr-i meşru- sahip olmak”ta ve hayatın zevklerini sınırsızca elde etmeye çalışmakta görülmektedir

yalleşme ajanlarının rolü ve işlevi son derece önemlidir. Çünkü sosyalleşme ajanlarının başarısı ya da başarısızlığı, bireyin değerleriyle yaşama tutunma şansını doğrudan etkiler. Sosyalleşme ajanları içerisinde ailenin yerine getirdiği işlevlerin ise, ayrı bir önemi vardır. Evlilik adı verilen sözleşme ile gerçeklik kazanan aile kurumunun en temel işlevlerinden biri, toplumlara

rın varlığını sürdürürebilmek için muhtaç olduğu değerlerin kazandırılmasına ve kuşaktan kuşağa aktarılmasına aracılık etmektir. Sağlıklı bir toplumun oluşumu ve kökleşmesi açısından ailenin değerlerin kazandırılması işlevinin sürekliliği vazgeçilmez

önemdedir (Çapcıoğlu, 2017: 271). Çünkü aile ne kadar sağlam temeller üzerinde yapılandırılır, evrensel ve yerel değerler yetişen kuşaklara ne kadar kararlılıkla aktarılırsa, toplumlar da o ölçüde güçlü, güvenli ve müreffeh olur. Bu istikrarın bozulması, sorunlu birey ve ailelerin sayısının artmasına sebep olacağı gibi toplumun geleceğini de olumsuz etkileyecektir

Üyeleri arasındaki hak-sorumluluk dengesini kurmayı başarmış sağlıklı ve güçlü ailelerden oluşan toplumlar, içinde yaşadıkları zaman dilimini olduğu gibi geleceklerini de temel değerlerden hareketle tasarlayabilirler. Dolayısıyla ailenin kuşaklar arasındaki değer aktarım işlevi, yetişen kuşaklar açısından olduğu kadar gelecek kuşaklar açısından da vazgeçilmez değerdedir. Zira temel değerlerle örüntülenmiş bir sosyal ortamda yetişen birey, anlamlı bir yaşama ihtiyaç duyar ve bu ihtiyacını eşya ve olaylara yüklediği iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış gibi dikotomiler arasındaki ahlaki tercihleriyle karşılamaya ve yaşadıklarını anlamlandırmaya çalışır. Elbette dikotomiler arasında karar verip ahlaki tercihlerde bulunabilmek kolay değildir. Bu durum, yaşam olayları karşısında gayretli, istikrarlı, sabırlı tutum ve davranışlar sergilemeyi gerektirir; dolayısıyla bireyin dünyasında yaşanan gerilimli süreçler sonucunda gerçekleşir. Çünkü değerler olması gerekeni, yani “ideal olanı” ifade ederken, davranışlar ise “gerçekte olanı” gösterir (Dikeçligil, 2018) ve bu ikisi arasındaki gerilim bireyin ahlaki tercihlerinin ana yörengesini oluşturur.

Ebeveyn etkisinin yönlendirici olduğu birincil sosyalleşme sürecinde aileden ve yakın sosyal çevreden bireye aktarılan inanç, alışkanlık, kültür ve değerler, ikincil sosyalleşme sürecinde akran ve okul çevresinden gelenlerle buluşur. Ancak bu buluşma her zaman sosyalleşme sürecinde bireye kazandırılması hedeflenen tutum ve davranışların ortaya çıkmasına yol açmaz. Esasen sosyalleşmenin başarısı, büyük ölçüde sosyalleşme ajanları tarafından aktarılan değerler arasındaki uzlaşıya ve söz konusu değerlerin birbiriyle örtüşmesine bağlıdır. Ailede yakın ve uzak sosyal çevrenin beklentilerine uygun olarak sosyalleşen bireyin, içinde yaşadığı toplumun değerlerine büyük ölçüde uyum sağlaması mümkün hale gelir. Böylece aile ortamında başarıyla sosyalleşen birey, anne-babadan başlayarak toplumun diğer birey-

leriyle ve değerleriyle barışık bir hayat sürme imkânını yakalamış olur. Bu durum, onun toplumsal ilişkilerini kolaylaştıran bir özelliğe sahiptir. Söz konusu ilişkilerin temelinde ise, sadakat vardır. Aile bireyleri arasında sadakat ve güvene dayalı olmayan ilişkilerin, eşler açısından kalıcı, sürekli ve sağlıklı sonuçlar üretmesi beklenemez.

Ülkemizde aile değerleri üzerine yapılan yakın tarihli bir araştırma, eşler arası sadakatin, aile kurumunu ayakta tutan temel değerlerden biri olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, 2015 yılı Mayıs ayında, Sakarya Üniversitesi'nin sosyal, sağlık ve sayısal bilim alanlarında öğrenim gören öğrencileri arasından seçilen toplam 367 kişiye; aile içi sorunları ölçmeye yönelik sorulardan oluşan bir "aile değerleri ölçeği" uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, gençlerin en çok önem verdiği aile değeri, eşine sadakattir. Daha sonra sırasıyla, eşiyile sorunlarını rahatça konuşabilmek ve aynı dini inançlara sahip olmak gelmektedir. Siyasi konularda anlaşmak, iyi bir gelir, eşlerin aynı sosyal çevreden olması ise gençler tarafından çok fazla önemsenmemektedir. Yine gençlerin çoğunluğuna göre, evlilik önemli bir kurumdur (% 79,8). Kadın ve erkeğin evlenmeden birlikte yaşaması ise, sorunlu bir durumdur (% 68,3). Bu bulgulardan hareketle, gençler arasında "aile" ve "evlilik" kurumunun, dolayısıyla anne-babanın bir "değer" olarak önemini korumaya

devam ettiği söylenebilir. Nitekim gençlerin büyük çoğunluğu, yaşlılık döneminde anne ve babalarının bakımını üstlenmenin önemli bir sorumluluk olduğunu (% 83,6) belirtmişlerdir. Yine gençlerin büyük çoğunluğuna (% 83,6) göre eşler, ev ve çocuk bakımı konusunda eşit hak ve yükümlülükler/sorumluluklara sahip olmalıdır. Bu kapsamda, "annelerin çocuklarıyla yeterince ilgilenemeyeceği için çalışmalarının sakıncalı olduğu"na ilişkin yaygın kanaatin değişmekte olduğu gözlenmektedir. Gençlerin üçte ikisine yakını (% 63,8), annenin ev dışında herhangi bir işte çalışmasının, çocuklarının bakımı konusunda herhangi bir olumsuzluk doğurmayacağını düşünmektedir (Taylan, 2016: 467).

Gençler açısından en dikkat çekici aile içi sorunlar ise, sırasıyla; aile içi iletişimsizlik (% 42,3), aldatma-sadakatsizlik (% 30,5), boşanma (% 10,4) ve şiddettir (% 9,1). (Taylan, 2016: 459). Araştırma bulguları, toplumun bugününe ve geleceğine ayna tutan bir toplumsal kategori olarak gençlerin, sadakati ailenin temel kurucu ve taşıyıcı değeri olarak gördüğünü kanıtlamaktadır. Esasen eşler arası ilişkilerin mahrem alanı olarak aile, içinde doğup büyüdüğümüz mekândan (Talu, 2010: 159) ve oradaki sıcak, samimi, dostane ilişkilerden bağımsız düşünemeyeceğimiz güven, bağlılık, sadakat ve vefa duyguları ile yüklü bir ortamdır. Bununla birlikte, aile içi ilişkilerdeki kopukluğun ya da ile-

tişimsizliğin ortaya çıkardığı sonuçların başında aldatma ya da sadakatsizlik gelmektedir. Nitekim bu araştırmada da görüldüğü gibi, eşler arası sadakat, evlilik kurumunun temel yükümlülüklerindendir. Dolayısıyla, toplumun çekirdeğini oluşturan ailede eşler arasındaki ilişkilerin yerleşik inanç, değer ve alışkanlıkların yanı sıra, hukuki düzenlemelerle de korunması/güvence altına alınması gerekir.

Aile hukukumuzda sadakat yükümlülüğünün dayandığı temel yasal düzenleme, Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) "Evliliğin Genel Hükümleri" başlıklı bölümünde açıklanan 185. maddesinin 3. fıkrasında yer almaktadır. Buna göre eşlerin birbirlerine karşı temel yükümlülüğü; birbirine sadık kalmak, birbirine yardımcı olmak ve birlikte yaşamaktır. Gerek söz konusu normun düzenlenme yeri (Evliliğin Genel Hükümleri), gerekse kaleme alınış biçimi ('eşler' ifadesi) dikkate alındığında, sadakat yükümlülüğünün sadece eşler arasında geçerli olacağı düşüncesine kapılmak mümkünse de, bu, tümüyle doğru bir yaklaşım değildir (Badur ve Başara, 2016: 103). Zira bireyler açısından sadakate dayalı ilişkiler kurmak, eşler arasında olduğu kadar ailenin diğer bireyleri, arkadaşlar, dostlar, meslektaşlar, farklı toplum kesimleri gibi toplumun her kademesindeki kişiler arasında da işler kılınması gereken temel bir yükümlülüktür. Bu nedenle, insanlar arasındaki her türlü

2000'li yılların başında doğan ve Z kuşağı olarak nitelenen "dijital yerliler" açısından teknoloji, hayatın vazgeçilmezlerinin başında gelmektedir. Çünkü bu kuşaktaki kişiler, teknoloji ile doğar doğmaz tanıştıkları, teknoloji ile büyüdükları ve dijital dili ana dili gibi kullandıkları için, günlük işlerinin tamamına yakını dijital teknoloji aracılığıyla yürütmeye çalışmaktadır.

duygusal, düşünsel ve eylemsel ilişkinin bu kapsamda değerlendirilmesi gerekir. Sözelimi, eşler arasında olduğu gibi arkadaşlar, dostlar ve meslektaşlar arası ilişkilerde de sır saklama, güvenilirlik, doğruluk, dürüstlük, şeffaflık, hoşgörü, tevazu ve samimiyet değerlerine uygun davranarak yalan söylememe ve gerçekleri gizlememe gibi benzer yükümlülüklerin temelinde yine sadakat yükümlülüğü yatmaktadır.

Bununla birlikte günümüz tekno-bilişim toplumlarında gittikçe yaygınlaşan, bireysel ve toplumsal yaşam alanlarını kuşatan yeni iletişim teknolojilerinin beraberinde getirdiği yeni alışkanlıklar, insani ve kültürel yerleşik değerlerle örüntülenmiş yaşam tarzları üzerinde aşındırıcı etkiler icra etmeye devam etmektedir. Bu durum, gerek ailede, gerekse diğer güvenli toplumsal alanlarda birlikte yaşamaya ilişkin temel ahlâkî değerlerin varlığına yönelik ciddi riskler oluşturmaktadır (Gafarov, 2016: 91). Böylece, birlikte yaşamının temel değerlerinden olan sevgi, yerini zamanla nefrete; adalet, zulme; merhamet ve şefkat, acımasızlığa; duyarlılık, aldırmaçlığa; dostluk, düşmanlığa; diğerkâmlık, çıkar duygusuna; hoşgörü, ötekileştirmeye; alçakgönüllülük, kibre; cömertlik, cimrilığe; kanaat doyumsuzluğa ve nihayet sadakat/bağlılık ise, yerini sadakatsizlik/ihanete bırakabilmektedir.

İnsan, madde kadar mana ya da beden kadar ruh, nefis, akıl, zihin, kalp, gönül, ahlak ve değer zenginliğine sahip çok-boyutlu bir varlıktır. Bununla birlikte o, günümüz tekno-tüketim toplumunun ürettiği yeni yaşam standartları karşısında sadece bedensel boyuta sıkıştırılmış tek-boyutlu basit bir canlıya indirgenmeye çalışılmaktadır. Tekno-tüketim kültürü tarafından tasarlanan yeni ürün ya da metalar öncelikle onun beğenisine sunulmakta ve böylece o, tüketim kültürünün araçsallaştırdığı metaları tüketen, iradesi ipotekli basit bir alıcıya dönüştürülmek istenmektedir. Bu durumda, kendisine sunulan, ya da daha doğru ifadesiyle, sunuluyormuş gibi yapılan seçenekler karşısında seçme özgürlüğü gittikçe kısıtlanan, iradesi zayıflayan ve yalnızlaşan bireyin yeniden güçlendirilmesi gerekir. Söz konusu istikamette atılacak adımlar, her geçen gün daha da yalnızlaştıran bireyi güvensizliğin ve sadakatsizliğin sarmalından kurtarmayı amaçlamalıdır. Bunun için bireyin, hayatına yön veren temel değerlerin hiyerarşik yapısı üzerinde yeniden düşünmeye çağrılması gerekir. Çünkü günümüzde birey açısından sadece birer araç olması gereken teknoloji, para, çıkar ve kazanç elde etme gibi teknik değerler; sevgi, saygı, sadakat, bağlılık, vefa, güven, çalışkanlık, dürüstlük ve dostluk gibi yüksek insani, kültürel değerlerin yerini almaya başlamış görünmektedir. Böyle bir ortamda, hayatın amacı, "her şeye rağ-

men -meşru ya da gayr-i meşru-sahip olmak"ta ve hayatın zevklerini sınırsızca elde etmeye çalışmakta görülmektedir (Çapcıoğlu, 2014: 22-25). Böylece, birey açısından ilgi duyduğu ve ihtiyaç olarak gördüğü her şey sınırsız tüketime konu olabilmektedir. Bireyin sınırlı ihtiyaçları, reklam endüstrisinin yinelenen mesajları tarafından sınırsız istekleri istikametinde güdülendiğinde, onu, gerçek ihtiyaçların çok ötesinde belirli ürünlere ve markalara tutku düzeyinde bağlı sadık bir müşteriye/tüketicie dönüştürmektedir. Bu durumda, gerçek yaşamdaki sadık dostlar ve sadakate dayalı ilişkiler, yerini bir tür "marka sadakatı"ne bırakabilmektedir. Esasen, insanın "sahip olma" güdüsü ve sınırsız istekleri, din ve ahlak sistemlerinin öğretileri tarafından kontrol edilerek dengelenmediğinde, paylaşımcı/diğerkâm değerler, yerini hedonist/hazcı tutum ve davranışlara bırakabilmektedir.

Diğer taraftan, özellikle günümüz gençleri, teknoloji destekli ürünleri önemli bir ihtiyaç olarak gördüğü için tüketiminin önemli bir kısmını onlara ayırmaktadır. Bu anlamda, 2000'li yılların başında doğan ve Z kuşağı olarak nitelenen "dijital yerliler" açısından teknoloji, hayatın vazgeçilmezlerinin başında gelmektedir. Çünkü bu kuşaktaki kişiler, teknoloji ile doğar doğmaz tanıştıkları, teknoloji ile büyüdükleri ve dijital dili ana dili gibi kullandıkları için, günlük işlerinin tamamına yakını dijital

teknoloji aracılığıyla yürütmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla onlar, teknoloji ile geç tanıştıkları için yeni teknolojik gelişmelere uyum sağlamaya çalışan kendilerinden önceki "dijital göçmenler" kuşağından oldukça farklı inanç, ilgi, ihtiyaç, tutum, davranış ve alışkanlıklara sahiptir. Esasen dijital yerlilerin gerçek yaşam ve ilişkiler dünyasına ilgileri düşük, buna mukabil sanal yaşam ve ilişkiler dünyasına ilgileri ise oldukça yüksektir. Hal böyle olunca, bu kuşaktaki çocuklara ve gençlere yerleşik değerlerin, tutum ve alışkanlıkların aktarılması her gün daha da zorlaşmaktadır. Bu durumda, önceki kuşakların yetişkinleri olarak bizler, kendi kuşağımızın değerlerini onlara aktarma konusunda yeni bir dil üretmek ve yeni yollar keşfetmek durumundayız. Zira mevcut iletişim dili ve yöntemi, artık önemli ölçüde tıkanmıştır. Üstelik kuşaklar arası mesafe de gittikçe açılmaktadır. Kanaatimce, gençler kadar yetişkinlerin de teknolojiyle barışık olması, ancak gençlerden farklı olarak teknoloji okuryazarlığına daha çok önem vererek farkındalığı yüksek bilinçli ve örnek bir kullanıcı profili ortaya koyması gerekmektedir. Elbette yetişkinlerin gençler kadar yenilikleri kabullenip onlar kadar hızlı uyum sağlamasını beklemek gerçekçi değildir. Ancak burada yetişkin sorumluluğu, zor da olsa bu yönde çaba harcamayı ve iyi modeller geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu konuda yetişkinlerin, toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket eden

sadık kişi ve sadakatli kuruluşlara, yani kolektif ve kurumsal desteklere, her zamankinden çok ihtiyaç duyduğu da izahtan varestedir.

Not: Bu yazının ilk versiyonu, Sadakat ve Güven Bağlamında Aile adlı eserde "Sadakatsizliğin Bireye, Aileye ve Topluma Yansımaları" (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2018, ss. 87-99) başlığıyla yayımlanmıştır.

Kaynaklar

- Badur, Emel; Başara, Gamze Turan (2016). "Aile Hukukunda Sadakat Yükümlülüğü ve İhlalinden Kaynaklanan Manevi Tazminat İstemi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (1), ss. 101-136.
- Çapcıoğlu İhsan (2014), "Modern Zamanlarda Tüketilen Gençlik", Diyanet Aylık Dergi, sayı: 286, ss. 22-25.
- Çapcıoğlu, İhsan (2008), "İslam'da Birey", Diyanet Aylık Dergi, sayı: 215, ss. 8-9.
- Çapcıoğlu, İhsan (2017), "Ahlak Temelli Karakter İnşasında Sosyal Çevrenin Önemi", ss. 269-278, Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, cilt: 1, Ordu Üniversitesi Yayınları.
- Dikeçlil, Fatma Beğlü (2018). "Ailede Çözülme ve Sosyal Medya Etkisi", ss. 101-111, Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medya ve Aile, Ankara: DİB Yayınları.
- Gafarov, Anar (2016). "Felsefi ve Dini Açından Birlikte Yaşamının Temel Değerleri Üzerine Bir Analiz", Değerler Eğitimi Dergisi, cilt 13, no. 31, ss. 87-133.
- Talu, Nilüfer (2010). "Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey", METU JFA, 1, (27: 2), ss. 141-171.
- Taylan, Hasan H. (2016). "Sakarya Üniversitesi Öğrencileri Penceresinden Türkiye'de Aile İçi Sorunlar", ss. 459-474, International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS) Bildiriler Kitabı, Sakarya: Beşiz Yayınları.

MODERN ZAMANLARDA AİLE VE DEĞİŞMEYEN BİR OLGU OLARAK ANNELİK

Doç. Dr. Mahsum AYTEPE
Muş Alparslan Üniv. İslami İlimler Fak.

Annelik bütün kültür ve inançlarda özel ve deruni bir anlama sahiptir. Ancak modernleşmeyle başlayan gelenek karşıtlığı, aileyi yeni bir metafizik kurgu içinde tasarlamış, postmodernizm ise bu tasarımı aile bireyleri arasındaki bütün bağları anlamsız hale getirecek şekilde yapı sökülümüne uğratmıştır.

Tarıma dayalı üretimin yerini sanayiye dayalı üretime bırakması, insanlığın son iki yüz yıllık değişim hikâyesinin özünü oluşturur dersek abartılı bir tespitte bulunmuş olmayız. İnsanlığın binlerce yıllık yaşam serüveninde esaslı değişimlere yol açan bu süreç, sadece ekonomik faaliyetlerle sınırlı kalmadı, toplumsal hayatın bütün alanlarına sirayet etti. Din, kültür, gelenek, tarih ve coğrafya gibi insanın varlık tasavvurunu bütünleyen dinamikler, modernleşme olarak tabir edilen yeni sürecin işgal alanları haline geldi. Modernizm, her ne kadar post-modernizm, posthümanizm ve transhümanizm gibi yeni yaşam telakkilerine nispetle geride kalmış gibi görünse de insan, doğa ve değer gibi alanlarla ilgili oluşan kadim kabullerde paradigmatik bir kopuşa yol açtığı için neredeyse kendisinden sonraki bütün doktrinleri bir şekilde etkiledi.

Peki, muharrik unsurunu büyük ölçüde iktisadi faaliyetlerin oluşturduğu değişim sürecinin, insanların bütün yaşam alanlarını içine çeken devasa bir vakum etkisi oluşturması nasıl mümkün

oldu? Bu soruya farklı yanıtlar vermek mümkündür. Ancak verilecek yanıtlar ne yönde olursa olsun, ulaşılabilecek sonuçlar ya doğrudan aileye irca edilebilir ya da ancak aile dolayımında anlaşılabilir nitelikte olacaktır.

Aslında aile, sadece modernleşme sürecinde başlayan yeni toplumsal tahayyülün yaygınlık kazanmasında kilit bir misyon üstlenmedi. İnsanlara yeni bir yaşam telakkisi teklif eden bütün inanç ve değerlerin de kaçınılmaz uğrağı oldu. Ancak bundan farklı olarak modernleşmeyle birlikte aile, sıçrama noktası yeni üretim ve tüketim modelleri olan kapitalist yapılanmanın kurgulandığı temel çerçeve olarak belirlendi. Sanayiye bağlı üretim ilişkilerinin aile bütünlüğünü anlamsız hale getirecek şekilde dayattığı yeni ilişki biçimi anne, baba ve çocuk başta olmak üzere geniş ailenin diğer üyelerine varacak şekilde geleneksel ilişki biçimini radikal bir şekilde sarstı. Aile içindeki rollerin dağılımından üyelerin sosyalleşme biçimlerine ve toplumsal ödevlere varınca ya kadar pek çok alanda hissedilen sarsıntıları anlamaya çalış-

Anne ve bebeği, Hitit dönemi

Annelik kadının fitri vasfıdır. Bu vasfı tamamlamak üzere kadına potansiyel anlamda biyolojik, duygusal ve ruhsal yetiler bahşedilmiştir. Anne, çocuk doğurmanın ve yetiştirmenin gerektirdiği sabır, tahammül, dikkat ve hassasiyetle yaratılmıştır. Neslin devam etmesi ve insanlığın binlerce yıllık serüveninin bugünlere ulaşması, annenin sözü edilen ayrıcalıkları sebebiyle mümkün olmuştur.

Sanayiye bağılı üretim ilişkilerinin aile bütünlüğünü anlamsız hale getirecek şekilde dayattığı yeni ilişki biçimi anne, baba ve çocuk başta olmak üzere geniş ailenin diğer üyelerine varacak şekilde geleneksel ilişki biçimini radikal bir şekilde sarstı.

mak, modern sosyal bilim teorilerinin ana problematiklerinden birini oluşturuyor.

Kuşkusuz aile kurumu bağlamında üretilen düşünceler, zorunlu olarak belli inanç ve değerleri yedeğine alarak serdedilebilir. Aile ile inanç veya değer alanı arasındaki ilişkinin zorunlu olması, aile kurumunun inançlar kadar eski olmasından öte bir gerekçeye dayanır. Aile bir taraftan insan, toplum, Tanrı, doğa veya nesne gibi temel unsurların hangi metafizik tahayyül içinde idrak edilebileceğine pratik bir ortam sunarken, diğer taraftan bu pratiğin toplumsal bir vakıya, son tahlilde gelecek nesillere de aktarılan bir mirasa dönüşmesini sağlar. Bu çerçeveden olmak üzere, Müslümanlar için de İslam, ailenin anlaşılması ve İslahı için zorunlu bir referans kay-

nağıdır. Ancak tam da burada İslam ile aile arasında kurduğumuz zorunlu ilişkiden kastımızın, "İslam ailesi" ya da "Müslüman aile" gibi klişelerle sunulan ve çoğunlukla İslam'a dair tarihsel bir yorumun eseri olan teklifler olmadığını söylememiz gerekir. Dar ve tarihin belli bir dönemine koşullanmış İslami anlayışlar, aile içinde değişen tutum ya da alışkanlıkları en hafif ifadeyle "art niyetli" olarak yargılama eğilimindedir.

Müslüman toplumlarda aile kurumunun yapısı ve işleviyle ilgili devam eden tartışmalar, modernleşmeyle ve dünyanın içine düştüğü yeni halle ilgili olarak sürdürülen tartışmaların devamı niteliğindedir. Bu nedenle İslam'ın insan, toplum, zaman, kültür ve değişim gibi parametrelere yaklaşım biçimi tam ola-

arak anlaşılmadan, aile ve devlet gibi sosyal organizasyonlara; gelenek ve modernleşme gibi sosyal olgulara dair yaklaşımını netleştirmek kolay olmayacaktır. Derinlikli ve çok yönlü analizlerin konusu olan bu problemi göz önünde bulundurmamak suretiyle, İslam'ın aileye dair tasavvurunu çevreleyen ana kabulleri belirlemek, makul bir çıkış yolu olarak görülebilir.

Acaba yaşadığımız çağdan bağımsız olarak, İslam'ın aile kurumunu bağlamında kaçınılmaz gördüğü sabiteler var mıdır; varsa nelerdir? Bu soru bilinçli olarak furuu değil, konumuz bağlamında İslam'ın ana sabitelerini belirlemeye odaklanır. Çünkü çoğunlukla hukuk disipli-

ni içinde olmak üzere, farklı dönemlerde gerçekleşen ve her biri spesifik bir hal alan tartışmaların, İslam'ın temel görüşü olarak şüyu bulması problemini aşmak, ancak ve öncelikle ana çerçevenin belirlenmesiyle mümkün olabilir. Bu yaklaşım, İslam'ın yaşanılan çağla önkoşulsuz ve doğrudan bir diyalog geliştirmesi için zorunlu olduğu kadar, kültürel birikimimizin her durumda yadsınmasını da gerektirmez. Bu çerçevede "anne", "ev" ve "salih nesil" olarak tespit edilebilecek üç hususun, İslam'ın aile telakkisini tamamlayan evrensel değerler olduğunu düşünmekteyiz. Ancak bu yazımızda daha çok annelik olgusunu ele almaya çalışacağız.

Önemini kaybetmeyen bir statü olarak annelik

Annelik kadının fitri vasfıdır. Bu vasfı tamamlamak üzere kadına potansiyel anlamda biyolojik, duygusal ve ruhsal yeti-

Aile bireylerini birbirine karşı konumlandırarak, aileyi de patlamaya hazır bir sorunlar yumağı gibi gösterenlerin, düşüncelerini, burjuva karşıtlığı şeklinde takdim ederek ideolojik bir arka planla izah etmelerinin kabul edilebilir bir tarafı yoktur.

ler bahşedilmiştir. Anne, çocuk doğurmanın ve yetiştirmenin gerektirdiği sabır, tahammül, dikkat ve hassasiyetle yaratılmıştır. Neslin devam etmesi ve insanlığın binlerce yıllık serüveninin bugünlere ulaşması, annenin sözü edilen ayrıcalıkları sebebiyle mümkün olmuştur. Bu nedenle annelik bütünüyle sosyal öğrenmeyle gerçekleşmiş değildir, daha çok “verili” bir yeti olarak ontik bir öze sahiptir. Bununla birlikte anneliğin anlam ve icrasıyla ilgili zamana ve kültüre göre farklılıklar görülebilir.

Annelik çocukla anlamını bulan bir olgudur. Anne ile çocuk arasında adeta biyolojik öz-

deşlikle tarif edilebilecek şekilde başlayan yakınlık, doğumla birlikte boyut değiştirir ve duygusal bağlılığa evrilir. Duygusal bağlılık, çocuğa, eğitim ve terbiyesi için makul bir psikolojik ve bilişsel hazırbulunuşluk ortamı temin eder. Bu ortamı layıkıyla değerlendirdiğinde anne, babaya nispetle çok daha etkileyici ve derinlikli bir eğitici statüsüne yükselir.

Annelik bütün kültür ve inançlarda özel ve deruni bir anlama sahiptir. Ancak modernleşmeyle başlayan gelenek karşıtlığı, aileyi yeni bir metafizik kurgu içinde tasarlamış, post-modernizm ise bu tasarımı aile bireyleri arasındaki bütün bağ-

ları anlamsız hale getirecek şekilde yapı sökülümüne uğratmıştır. Aile bireylerini birbirine karşı konumlandıran, aileyi de patlamaya hazır bir sorunlar yumağı gibi gösterenlerin, düşüncelerini, burjuva karşıtlığı şeklinde takdim ederek ideolojik bir arka planla izah etmelerinin kabul edilebilir bir tarafı yoktur. Müphem bir özgürlük ideası uğruna ve ideolojik referanslara gönderme yapılarak sürdürülen anneliği itibarsızlaştırma söylemi, kendisini, insanlığın bugüne kadar yaşadığı ve şu anda da sayısız çeşitlilikte sergilediği annelik ve aile realitesine göre değil, ideolojik ve tarihsel hesaplaşmalara dayanarak inşa etmektedir. Bunun tipik

Annelik çocukla anlamını bulan bir olgudur. Anne ile çocuk arasında adeta biyolojik özdeşlikle tarif edilebilecek şekilde başlayan yakınlık, doğumla birlikte boyut değiştirir ve duygusal bağlılığa evrilir.

örneği Eleştirel Teorinin, aile ve annelik olgusuna karşı geliştirdiği ideolojik, tepkisel tutumdur.

Eleştirel teori, aileyi sosyal uyum ajanı olarak görmekte, ailenin toplumsal talepleri yerine getirmede ve siyasi otoriteye itaat etmede işlevsel bir araç olarak kullanıldığını savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre annelik, itaat ve uysallık kültürünün geliştirilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Aileyi "ideolojik bir yalan" olarak tarif ederek hedef haline getiren eleştirel teori, ev hanımı ve annelik tercihini burjuva bilinci dolayımında gerçekleştirdiği için kölelikle eş değer görür. Benzer bir yaklaşım post modern felsefeyle ittifak kuran feminist kuram tarafından da sergilenmiştir. Doğrusu feminist kuramın, anneliğin post endüstriyel toplumda yeni tip bir sömürü aracı haline getirildiğine dair tepkisi söz konusu perspektif çerçevesinde anlaşılabilir. Ancak buradan hareketle anneliği kadın için bir yük ya da patriarkal toplumsal yapının devamlılığını sağlamak için korumaya çalıştığı bir mit olarak görüp eleştirmek doğru değildir.

Anneliği hedef tahtasına oturtmanın sürdürülebilir olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Nitekim 60'lı ve 70'li yıllarda anneliğin kutsal bir olgu olduğu düşüncesini yıkmaya çalışan feminist kuram daha fazla devam ettirememiş, kadının biyolojik ve iç-

güdüsel yapısını dikkate alan natüralist feministler, annelik kurumuna yeniden önem atfetmeye başlamışlardır. Feminist kuram içinde yaşanan bu ayrışmada kültüralistler anneliği tamamen postmodern bir özgürlük düşüncesinden hareketle sorguladılar ve anlam/değer kaybına uğrattılar. Kadınlık ile anneliği birbirinin karşıtı olarak konumlandırılan bu yaklaşım, en özlü ifadesini E. Badinter'in düşüncesinde bulur. Badinter'e göre 70'li yıllarda kadınlar annelerinin bilmediği yeni bir hayat tarzıyla tanışmışlardı. Kişisel tutkularına öncelik verebilmekte, bekârlığın tadını çıkarabilmekte, birlikte oldukları erkekle ilişkilerini çocuk sahibi olmadan sürdürebilmekteydiler. Ancak ona göre 80'li yıllarla birlikte toplumun giderek yoğunlaşan bir şekilde kadına yüklediği annelik misyonu, özgürlüğün zedelenmesine yol açmış ve çocuk bağımlı bir yaşama katlanmayı zorunlu kılmıştır.

Kadının annelik görevini ve ailedeki merkezi statüsünü sarsmaya dönük düşünceler ne yönde gelişirse gelişsin, değişmeyen şey, pratik yaşamın ve hayat

Aileyi "ideolojik bir yalan" olarak tarif ederek hedef haline getiren eleştirel teori, ev hanımı ve annelik tercihini burjuva bilinci dolayımında gerçekleştirdiği için kölelikle eş değer görür. Benzer bir yaklaşım post modern felsefeyle ittifak kuran feminist kuram tarafından da sergilenmiştir. Doğrusu feminist kuramın, anneliğin post endüstriyel toplumda yeni tip bir sömürü aracı haline getirildiğine dair tepkisi söz konusu perspektif çerçevesinde anlaşılabilir.

İş hayatı, kültürel ve toplumsal faaliyetler belli ölçülerde annelik görevinin tehir edilmesine ve kısıtlanmasına neden olsa da insanların büyük bir çoğunluğunun çocukların bakımı ve yetiştirilmesi görevini bizzat üstlendikleri ve bunu asli bir iş olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

olgusunun anneliği şüphe götürmez düzeyde önemli bir olgu olarak benimsediği yönündedir. En ayırıştırıcı teorilere ve bu teorilerin baskın bir kültüre dönüşmek için sarf ettiği onca etkinliğe rağmen annelik insanlığın ortak övgüsüne mazhar olmuştur. Farklı zamanlarda yapılan bazı araştırmalar, bu sonucu doğrular niteliktedir.

Koç ve Sabancı üniversitelerinin öncülük ettiği "Türkiye'de Aile, İş ve Toplumsal Cinsiyet" isimli araştırmaya katılan deneklerin yarısına yakını (%48), çalışan bir annenin çalışmayan bir anne kadar çocuğuna yakın ve güven dolu bir ilişki geliştiremeyeceğini, yüzde kırk kadarı (%39) geliştirebileceğini belirtmiştir. Deneklerin yarıdan fazlası (%58) da okul öncesi yaştaki bir çocuğun, annesinin çalışmasından kötü

bir biçimde etkilenebileceğini ifade etmiştir. Türkiye'de kadının aile içindeki temel rolü veya işlevinin çocuk yetiştirmek olarak tanımlandığına işaret edilen araştırmada, çalışma hayatına katılan kadının çocuklarının yetiştirilmesine kötü etki edeceğine inananların çoğunlukta olduğu dile getirilmiştir. Araştırmaya göre deneklerin çoğu (%63,4), kadının bir iş sahibi olmasına olumlu bakmakla birlikte, çoğu kadının aslında öncelikle bir yuva ve çocuk sahibi olmak istediğine inanmaktadır. Türkiye'deki deneklerin sadece küçük bir oranı (%15,4) kadının aslında öncelikle yuva ve çocuk sahibi olmak istediği fikrini kabul etmemektedir. Bu görüşleri destekleyecek bir biçimde, Türkiye'de deneklerin yarısından biraz daha azı (%45) ev kadını olmanın kadın için bir işte çalışmak kadar tatmin edici olduğunu ifade etmiştir. Bu fikre katılmayanların oranı ise deneklerin dörtte biri (%27) kadardır. Buna göre çoğunluk olmasa bile büyük bir kitle, kadının hayattaki rolünü ev kadını olarak görmektedir. Özellikle çocukları küçük olan bir annenin çalışmaması gerektiğine inananlar, deneklerin yarısından çoğunu oluşturduğu gibi (%55), tam-zamanlı bir işte çalışmasını kabul edenler sadece on denekten birisi oranındadır (%9). Araştırmaya göre Türkiye'de kadınların, çalışma hayatı ile çocuk bakımı arasında kaldıklarında çocuklarına bakmayı tercih ettikleri yönünde ortaya

çıkan bulgular; dünyadaki genel uygulamalarla benzer sonuçlar vermektedir. Dünya geneli sonuçlarda da ağırlıklı kanaatin, okul öncesi yaştaki bir çocuğun, annesinin çalışmasından kötü bir şekilde etkilenebileceği yönünde olduğunun görülmüş olması (%51) ilgi çekicidir. Yine Türkiye'de olduğu gibi dünyadaki ülkelerin çoğunda da kadının bir işte çalışmasından bütün ailesinin zarar göreceği fikri benzer ölçülerde taraftar bulmaktadır.

Ülkemizdeki ve dünyadaki benzer araştırmaların gösterdiği gibi ailenin, özellikle de annelik kurumunun benimsenmesi ve sürdürülmesi gerektiğiyle ilgili herhangi bir problem bulunmamaktadır. İş hayatı, kültürel ve toplumsal faaliyetler belli ölçülerde annelik görevinin tehirl edilmesine ve kısıtlanmasına neden olsa da insanların büyük bir çoğunluğunun çocukların bakımı ve yetiştirilmesi görevini bizzat üstlendikleri ve bunu asli bir iş olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Annede en yoğun haliyle gördüğümüz sevgi, şefkat, ilgi ve sabır gibi duygular sadece çocuğuyla ilişkilendirebileceğimiz sınırlılıkta değildir. Bu duygular, ailedeki diğer bireylere, komşu ve akrabalara, nihai olarak topluma teşmil edilebilecek nitelikte ve genişliktedir. Bu bağlamda anne olmak, toplumda yaşatılmasını arzu ettiğimiz en temel

insani değer ve duyguların sembolü haline gelir. Kin, nefret, düşmanlık, ötekileştirme, acımasızlık ve tahammülsüzlük gibi duyguları dışlayan anne sembolü, çocuk üzerinden bütün insanlara var olacakları ve varlıklarını sürdürecekleri güvenli yaşam imkânlarının verilmesini ima eder. Annenin dokuz ay gibi uzun süren, biyolojik, duygusal ve ruhsal hazırlıkla yaşadığı yorgunlukla karışık heyecan, bireysel yaşantımıza ve toplumsal ilişkilerimize renk katmasını istediğimiz duygu ve değerlerin nasıl bir heyecan ve emek sürecini gerektirdiğini anımsatır. Doğan her çocuk, zamanla yıpranan ve tükenme noktasına gelen insanlara, yaşamı yeniden ve fitri temellerini gözeterek sürdürmeleri için sunulan bir hediye olarak görülebilir. Hz. Peygamber'in doğan her çocuğunun fitrat üzerinde olduğunu beyan eden hadisi, dünyaya gözlerini açan bir çocuğun insanlık için yeni bir umut olduğu sonucunu verir. Allah Teâlâ insanlığa bu umudu, anne vasıtasıyla bahşetmiştir. Bu yönüyle anne, iyi ve temiz olanın dünyaya taşıyıcısı olma sembolünü mecazen değil bizzat ve en somut haliyle üstlenmiş olur.

Anne olmak taşıdığı bunca değere rağmen, kadın için ontolojik bir zorunluluk olarak görülebilir mi? Bu soruya evet demek, anne olamayan veya çeşitli sebeplerden dolayı bunu tercih etmeyen kadınların değerine

ve varlıklarına saygısızlığı ihtiva eder. Oysa kadın olmak; anne olmak ya da eş olmaktan bağımsız olarak tam ve kusursuz bir insan tekini ifade eder. Bu nedenle anne olmak, anne olamayan ya da olmayan kadınlar için bir şiddet aracına dönüştürülmemelidir. Kadının kadınla ve toplumla annelik üzerinden çatıştırılmasıyla sonuçlanabilecek bu süreç, herkes için yıpratıcı olacaktır. Modern Batı düşüncesinin düalistik çatışmacı zihnini yansıtan böyle bir kavganın herhangi bir tarafında bulunmak, sonuç itibarıyla faydadan çok zarar getirir.

İslam'ın bütünleştirici (tevhid) dünya görüşünün sosyal hayata ve kadın-erkek telakkisine dair yaklaşımı, verili olanla tercihe konu olanın meşru zeminlerde telif edilmesini öngörür. Kanaatimizce İslam, kadın ve erkek olarak doğuştan getirdiğimiz ve değiştiremediğimiz verili niteliklerimizin korunmasını talep eder. Bu çerçevede evlenmek şiddetle tavsiye edilmiş (müekked sünnet), Hz. Peygamber tarafından pratik bir şekilde oluşturulan aile modeli, İslam'ın hayata dair çağrısının anlaşılmasında tartışılmaz bir yer edinmiştir. Bununla birlikte İslam, verili niteliklerin anne ya da baba olmak, karı ya da koca olmak gibi artı misyonlarla takviye edilmesini bağlayıcı düzenlemelerle kayıt altına almamıştır. Bekâr yaşamak ya da evlendikten sonra çocuk istememek (veya geciktirmek)

gibi tercihler, kişilerin bireysel olarak karar verebilecekleri bir konudur. Elbette toplumsal ilişkiler, gelenek, kültür ve inançlar bireysel tercihlerin yönünü belli bir oranda etkileyecektir. Bu bağlamda Müslüman toplumlar da İslam'ın evlenme, çocuk sahibi olma ve böylece neslin devamını

İslam dini açısından doğru soru, kadının çalışmasının caiz olup olmadığı değil, öncelikli çalışma alanlarının neresi olduğu sorusudur. Çalışmak zorunda olan kadın veya anneye doğru ve öncelikli çalışma alanı arayışında olmanın bir sebebi de çocuğuna, evine ve ailesine karşı devredilmez sorumluluklarını yerine getirmesi için en uygun zemini oluşturmaktır.

sağlama yönündeki teşvikini karşılamak üzere güçlü bir gelenek oluşturmuşlardır.

Annelik ve modernleşmenin yol açtığı değişim

Modernleşmeyle birlikte anne ile çocuk arasındaki ilişkinin anlamı ve çerçevesiyle ilgili büyük değişimler yaşanmıştır. Anneliği bir işte çalışma, sosyal, kültürel ve politik alanda gerçekleşen faaliyetlere aktif katılım gösterme konusunda bir engel olarak görmeyen kadınların sayısı giderek artmaktadır. Annenin evle ve evdeki bireylerle ilişkisini de etkileyen bu dönüşüm, anneye ev arasındaki mesafeyi artırdığı oranda çocukla olan ilişkisini de olumsuz etkilemek-

tedir. Annenin çalıştığı işin veya sosyal katılım ortamlarının yüklediği sorumluluklar artıkça, çocuklara hem daha az zaman kalmakta hem de daha az emek ve enerji harcanmaktadır. Çocuğun anneden kopması, çalışma hayatının getirdiği olumsuz sonuçlardan sadece bir tanesidir. Diğer bir olumsuz sonuç, çocuğun kreşlere gönderilmesiyle yaşadığı ancak çoğunlukla fark edilmeyen duygusal dağılma sürecidir. Anneler çoğunlukla kreş veya bakımevi ortamlarını çocuklarının sosyalleşme ihtiyacını karşıladıkları düşüncesiyle savunmaktadırlar. Oysa çocuğun sadece sosyalleşme ihtiyacı bulunmamakta, bedensel, zihinsel, duygusal, öz bakım ve dil gibi pek çok ihtiyaç alanı bulunmaktadır. Bunların bir bütün olarak ve biri

diğerini baskılamayacak şekilde gelişmesi için en uygun ortamı aile sağlayabilir. Anne, çocuğun bütün bu alanlardaki ihtiyaçlarını gidermesi için ihtiyaç duyduğu en önemli kişi olduğu kadar çocukla diğer aile üyeleri arasındaki ilişkiyi koordine eden ve sağlıklı zemine dayandıran kişidir. Anne tarafından ifa edilen bu görev, ne ailedeki başka bir kişi ne de kreşteki görevliler tarafından yeterince karşılanabilir. Bu döngüde anne, çocuğunun gelişimine şahit olamadığı gibi ihtiyaç duyduğu bilgilere, ancak çocuk bakıcıları sayesinde ulaşmaktadır. Daha açık bir ifadeyle anne, çocuğuyla ilgili en hayati bilgilere, ona ücret karşılığı bakanların verdiği bilgilere güvenmek zorunda kalarak ulaşmaktadır.

Hiç şüphesiz bütün annelerin çocuklarına bakmalarını her durumda ve bizzat beklemek mümkün olmadığı gibi bu beklenti hayatın doğasına da aykırıdır. Farklı nedenlerle çalışma hayatına katılmak ve çocuklarından ayrı kalmak zorunda olan pek çok anneden söz etmek mümkündür. Nitekim bu ve benzeri sebeplerle İslam dini, kadınların çalışmasını yasaklamamıştır. İslam dini açısından doğru soru, kadının çalışmasının caiz olup olmadığı değil, öncelikli çalışma alanlarının neresi olduğu sorusudur. Çalışmak zorunda olan kadın veya anneye doğru ve öncelikli çalışma alanı arayışında olmanın bir sebebi de çocuğuna,

evine ve ailesine karşı devredilmez sorumluklarını yerine getirmesi için en uygun zemini oluşturmaktır. Oysa modernleşme süreci ve modern çalışma koşulları, kadına ve anneye özgü pek çok ihtiyacı görmezden gelerek ve çalışma hayatını standardize ederek probleme yol açmaktadır. Özellikle kamu dışında çalışan annelerin daha yoğun bir şekilde yaşadıkları problemleri, aile bütünlüğünü sağlamaya dönük yasal güvencelerle çözmek mümkün değildir. Annenin çalışma hayatıyla çocuğu ve evi arasında yaşadığı gerilim, anne ile çocuğu aşmakta, diğer aile üyelerine ve dolaylı olarak topluma da yansımaktadır.

Özellikle Müslüman toplumlarda iş ve benzeri nedenlerle çocuğundan ayrı kalmak zorunda olan annelerin yaşadığı problemleri çözecek sistematik ve bütüncül bir perspektif ortaya konmuş değildir. Kanaatimizce problemi, sadece çalışma koşullarını düzenlemekle ya da kreş imkanlarını artırmakla çözmek mümkün değildir. Türkiye gibi güçlü bir dini inanca, canlı bir kültürel geleneğe ve tarihsel hafızaya sahip insanların çoğunlukta olduğu toplumsal yekûna sahip bir ülkede, anneliğin anlamı, misyonu ve meşru bir zeminde sürdürülebilirliği konusunda getirilecek çözümlerin teknik düzenlemeleri aşması gerekir. Toplumun değer yargıları ile annenin istek ve ihtiyaçları ve

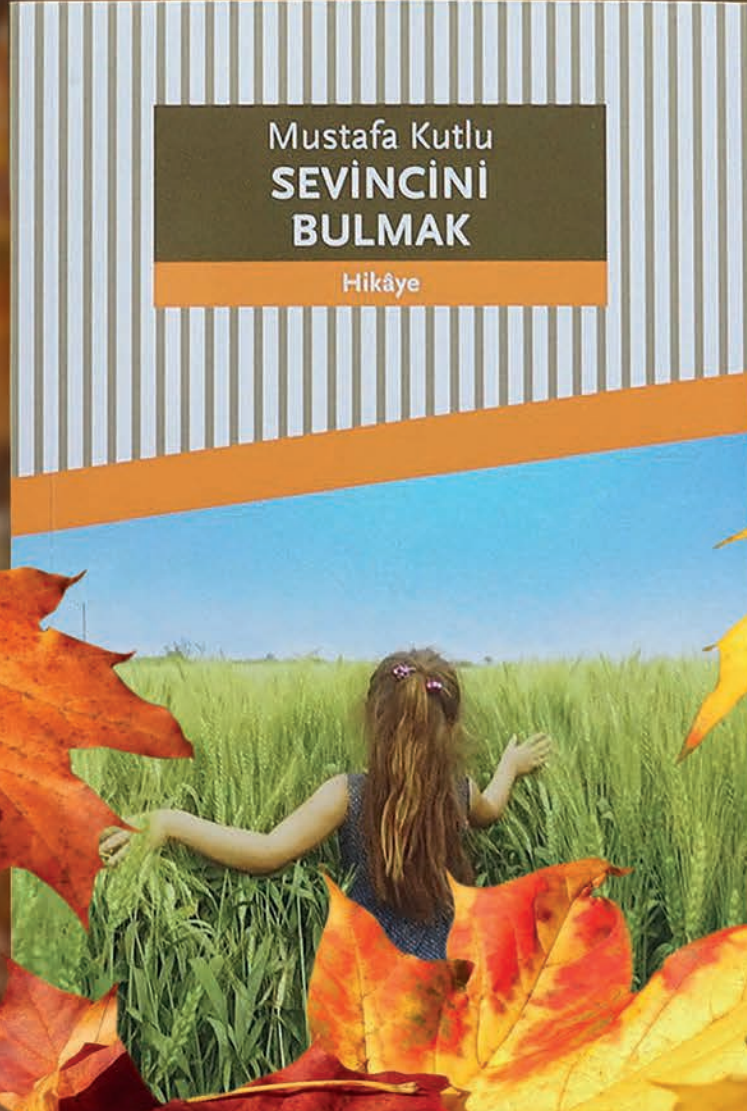
iş koşulları arasında daha insani ve makul modellerin teşekkül etmesi gerekir.

Bu bağlamda tarihsel hafızası ve sosyo-kültürel yapısının şekillenmesinde İslam'ın tartışmasız bir yer edindiği Türkiye toplumunda özellikle Müslüman aydın ve entelektüellerin yüzleşmek zorunda oldukları temel meseleyi şu soruyla somutlaştırabiliriz: Aile ve annelik olgusunu, İslam'ın temel değerlerini ve yaşadığımız asrın zorunluluklarını dikkate alarak telif etmenin ontolojik, epistemolojik ve etik çerçevesi nasıl belirlenebilir? İslami ilimler kadar modern bilimlerin ve çalışma hayatının da bütüncül bir akıl ile örtüştürülmesini gerektiren bu sorunla yüzleşmek, bireysel ve sosyal anlamda yaşadığımız inkırazın aşılması için zorunlu görünmektedir. Bu yüzleşmeyi kolaylaştıracak iki önemli kazanıma sahip olduğumuzu saptamak gerekir. Birincisi farklı din, kültür, gelenek ve etnik yapıya sahip olan Türkiye toplumu aile kurumunu ve anneliği vazgeçilmez bir değer olarak görmektedir. İkincisi, İslam dini, çalışma hayatına katılmak isteyen ya da buna mecbur olan kadınlarla ilgili yapılacak düzenlemelere geniş bir alan açmıştır. Bu iki kazanımı önce anne, çocuk ve aile daha sonra da bütün toplum için üretken ve nitelikli bir sürecin muharrik unsuru haline getirecek şekilde telif etmek, düşünür ve akademisyenlerimizin temel görevidir.

MUSTAFA KUTLU HİKÂYESİNDE SEVİNCİNİ ARAYAN İKİ KADIN SÜHEYLÂ VE SUNA

 Ayşe ADAN

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü
Y. Lisans Programı

Mustafa Kutlu, modernizmin eleştirilen ve yozlaşan yüzünden kadınları sorumlu tutan kolaycı ve konforlu bakış açısına sahip olmadığı gibi; Türkiye’de “kadın meselesi” başlığı altında konuşulan konuların “erkek meselesi” başlığıyla konuşulmasını sağlayabilecek hikâyeleriyle adaletin terazisini doğrultmaya katkı sunabilecek bir yazardır.

Yoksulluk içimizde, Mustafa Kutlu’nun yayınlanan dördüncü hikâyesi. 1981 yılında Dergâh Yayınları’nın okura ulaştırdığı kitapta, Süheylâ ismindeki baş kahramanın içsel yolculuğu anlatılmakta. Necati Tonga’nın söz konusu eserle ilgili ayrıntılı incelemelerini müstakil bir kitap olarak yayınladığı Mustafa Kutlu’nun bu hikâyesi, dönemin Türkiye’sindeki dindar-mütesettir genç kadınların duygusal ve zihinsel dünyalarını edebî niteliğinden ödün vermeyen bir incelleme yansıtır.

2018 yılında yayınlanan Sevincini Bulmak hikâyesinde, otuz yedi yıl evvel sevincini arayan Süheylâ’dan daha farklı bir kadının; Suna’nın arayışı anlatılır.

Bu yazıda, önce 70’leri idrak ederken sevincini arayan Süheylâ’nın, ardından 2018 yılında sevincini arayan Suna’nın hikâyesini inceleyecek, ardından bu

iki kadının arayışını karşılaştırarak bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

“Sevgiler soyut değildir”

Süheylâ’nın hikâyesi, sevgilisi Engin’in kara-kuru ve zengin bir kızla nişanlandığını öğrenmesi ile başlar. Oysa Engin, Süheylâ’nın annesiyle tanışmıştır, iş yerindeki herkes aralarındaki ilişkiyi bilmektedir, Engin ile Süheylâ’nın evlilik yoluna girmesi

beklenmektedir. Süheylâ Engin’e âşıktır.

Liseden mezun olduktan sonra çalışmaya başlayan Süheylâ, hassas yapılı bir kızdır. Henüz sevincini aramaya başlamadan evvel de ruhundaki inceliklerin izlerini iç sesinden duyarız. Örneğin, Engin’i annesiyle tanıştıracaklarını söylediğinde arkadaşları Şükran’ın ona “A, vallaahi yaman kızsın Süheylâ.. Demek razı ettin.”² diyerek karşılık ver-

mesi onu rahatsız eder. Mal alıp satar gibi bir üslup, değersizleştirilen bir yaklaşım olarak değerlendirildiği bu cevaptan incinir. Süheylâ'nın yaşayacağı değişimin ilk ip uçlarını belki burada buluruz. O, hayatın bir kâr-za-

“Kutlu hikâyesi” başlığı altında, erkek karakterlerin modern zamanların değer yargıları ve kapitalizm dalgalarıyla karşılaştıklarında yaşadıkları dönüşümler gerçekten de incelenmeye değerdir.

rar hesabından ibaret olmadığını derinlerde bir yerde hissetmektedir. Engin'le birlikte olduğu zamanlarda, sevgilisinin devamlı maddiyat ile ilgili konuşuyor olmasını da hayretle karşılar fakat bunu Engin'in karakterindeki bir kusur olarak göremeyecek kadar âşıktır belli ki. Buluşup konuştukları bir gün yine Engin kendini kaptırmış arabalar, katlar, motorlar hakkında konuşurken Süheylâ arkada öten kanaryanın sesine dalar ve birden “Kanarya sever misin?” diye sorar Engin'e. Konuyla tamamen ilgisiz böyle bir soruyu birden ağızından kaçırdığı için utanan Süheylâ'nın ruhunda mal mülk sevdası olmadığını gösteren bir diğer örnek sahnedir. Oysa Engin, yoksulluk ve ihtiyaç içinde bir çocukluk geçirmiştir ve daha önemlisi yetişkinlikte attığı her adıma, meylettığı her yokuşa onu sevk edenin içindeki yaralı çocuk olduğunun farkında değildir. Hikâyeden anlaşılan, Süheylâ da varlık içinde bir çocukluk yaşamış değildir ancak yedi yaşından itibaren çalışmaya başlayan ve babasının yüküne çocuk hâliyle omuz vermek zorunda kalan Engin'in ruhuna bir de mahalle arkadaşlarının alayları eklendiğinde, zaruret içinde geçen çocukluğunun Engin'de daha derin izler bıraktığı aşıkardır. Bu izlerdir ki hem sevdiği hem de kendisini seven Süheylâ'nın hiç haberi yokken gidip zengin bir kızla, yal-

nızca mal varlığından istifade edip, yani onu bir süre için kullanıp ayrılmak niyeti ile nişanlanmaya götürmüştür onu. Bu haber, bir bahar günü Süheylâ'ya ulaşmış, böylece Süheylâ'yı alıp başka denizlere, başka enginlere, başka ufuklara taşıyacak bir fırtına başlamıştır.

“Hayyâlelfelâh ne demek?...”

Süheylâ için eşliğinde durduğu yeni dünyasına ikinci adım, ona “Bir başka Süheylâ, bir başka dünyadır”³ diyen biriyle atılmıştır. Hikâyenin detaylarına daha fazla inmeden söyleyelim; Süheylâ dünyasını değiştirmeye karar verir. Tesettüre girer. Artık “yerlere kadar uzanan geniş mantosu, alnını çevreleyen uzun başörtüsü” ile “bir başka Süheylâ”dır. Namaz kılması için uygun şartları olmayan işinden istifa etmiştir. Bu istifanın önemli bir diğer sebebi, eski çevresinden ve ona eski Süheylâ'nın dünyasını hatırlatan izlerden uzaklaşabilmektir. Namaz kılan, başörtülü ve dindar bir kadın olmasına rağmen annesi Süheylâ'nın değişimini onaylamaz, hatta neredeyse kahırla karşılar. Süheylâ, bu değişimi Engin'in ihanetine mi borçludur? Bu soruyu hem Süheylâ sorar kendisine hem de yazar. Fakat cevabını kolaylıkla vermeye kalkışmaz. Diyebiliriz ki, olanlar işte böyle olmuştur. Engin'in haberini alıp kendini yola vurduğu gün, Üsküdar'da

kulağına çalınan “Hayyâlelfelâh” seslenişinde yer etmiş, bu niyati ikinci duyusunda, eşliğinde durduğu yeni dünyasına adım atmaya karar vermiştir.

“Zavallı anneciğim.”

Kendisindeki değişimi görüp şaşkınlıkla, “ne oldu sana böyle” diye soranlara, “Müslüman oldum” cevabını veren Süheylâ, yalnızca şekilden ibaret bir değişim yaşamamıştır. Hikâyesinin başında dikkat çektiğimiz hassasiyetler ve incelikler, yeni dünyasında Süheylâ için gerçek anlamlarını ve yerlerini bulmuştur. Zira o, tesettürlü kadınların ve genç kızların bulunduğu sohbet toplantılarındaki gösteriş ve riyadan da rahatsızlık duymuştur. Aradığı sadece yeni bir muhit değildir. Aradığı kendisidir. Kendisini bulacağı yer ise gösteriş ölçülerinin farklı kalıplarda hâkim olmaya devam ettiği bir ortam olamaz. Oysa annesi de aşağı yukarı bu ölçülere sahip bir kadındır. Yine de onları yadırgamaz, nefis her yerde nefisler diyerek dinî bilgiler öğrenmeye, öğrendikleriyle amel etmeye çalışır.

Süheylâ, iş yerinden eski arkadaşı Şükran’ın düğününe -annesinin icbarı ve arkadaşısıyla olan eski ve eskimiş hukuku sebebiyle- giderken, annesinin sitemlerine maruz kalır. Zira birkaç zaman evvel Engin çok zengin olmuş, nişanlısından ayrılmış

ve Şükran ile haber göndermiştir Süheylâ’ya. Tekrar görüşmek istediğini söylemiştir. Bunu duyduğunda Engin’e olan derin sevgisi ona acı verse de Şükran’da müşahhas hale gelen vazgeçtiği dünyanın çığılığı ve çirkinliği Süheylâ’ya yeni benliğini hatırlatmış ve onu Engin’e bir dönüş yapmaktan alıkoymuştur. Oysa annesi, kızının bu teklife cevap vermeyişini de anlamlandıramayarak Süheylâ’ya sitem etmektedir. Bu sitemleri sükunetle karşılayan Süheylâ içinden, “Zavallı anneciğim.” der. Zavallı nitelemesi, onun içini acıtır. Diyebiliriz ki bu ifade, hangi dünyaya ait olduğunu bilememiş insanlara Süheylâ’nın bakışını işaretler. Şükran’ın düğününde Engin’le karşılaştıklarında, Engin Süheylâ’ya teklifini tekrarladığında ve Süheylâ onu cevapsız bıraktığında; Engin’i değiştirecek ruhsal sarsıntı başlar. Kendisine paradan ve makamdan bir kale inşa etmiş Engin’in aldığı “red”, ruhunda taşları yerinden oynatmıştır.

Hikâyenin sonunda Engin’in de içsel bir dönüşüm yaşadığı ve dünyasını değiştirdiği anlatılmaktadır. Süheylâ ile tekrar karşılaşmazlar. İki kahramanın hikâyeleri bu kadarıyla anlatılır. Süheylâ bir gönül yarasıyla da olsa sevincini yeni dünyasında bulmuş, Engin reddedilerek aldığı yarayla eski dünyasından sıyrılacağı bir fırtınaya tutulmuştur.

Sevincini arayan bir başka kadın: Suna

Kutlu’nun son hikâye kitabı olan Sevincini Bulmak, kadın kahramanların serencamlarını işleyen ve kimi edebiyatçıların “roman” sınıfında değerlendirdiği bir eser. Baş kahramanımız Suna, edebiyat fakültesinde doçent olan bir hocadır. Doktor Ali Balkan ise medyada tanınan bir psikiyatristtir. Suna, içine kapalı bir yapıdadır; sosyal faaliyetler, düğün dernek gibi ortamlarda bulunmayı tercih etmez. Tesettürlü değildir fakat namazlarını kılmaktadır. Ciddi bir gönül ilişkisi yaşamamış, kendi hâlinde bir akademisyendir. Tanpınar uzmanı olan Suna, bir sempozyumda tebliğini zar zor tamamlayıp kendini dışarı atar ve dinleyiciler arasında bulunan Ali Balkan kendisiyle tanışmak üzere yanına gelir. İki kahramanın karşılaşması ve tanışması böyle başlar. Magazin haberlerinde ve sosyal medyada çapkınlığıyla konuşulan Ali, Suna’dan oldukça farklı bir karaktere sahiptir. Fakat neticede ikili arasında bir gönül ilişkisi başlar ve Ali Balkan’dan kimsenin beklemediği bir evlilik kararıyla neticede evlenirler. Hızlı bir hayatı olmasına karşın Ali Balkan’ın tamamen derinlikten uzak, hissiyatı fakir bir insan olduğunu söylemek de doğru değildir. Zira verilen bilgilere bakıldığında, zamanında felsefe ve mistisizmle ilgilendiği bir dönemi de olmuştur. Hatta

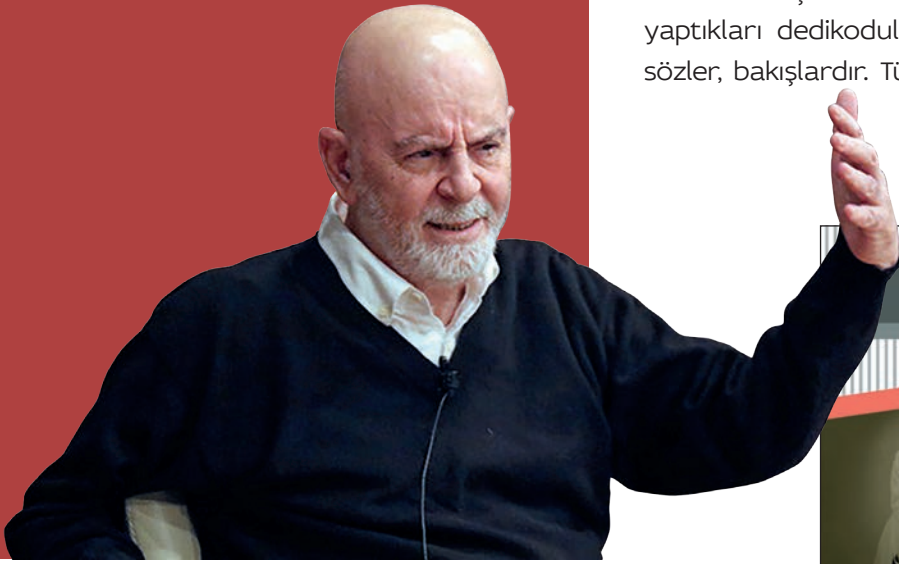
“Eski mücahitler müteahhit oldu” sözünü hikâyesine taşıyan Kutlu; samimiyetle hakikati arayan, sevincini arayan kadınların gerisinde kalan erkeklerin serencamını anlatır Sevincini Bulmak hikâyesinde...

Suna ile evliliklerinin ilk zamanlarında dinî konularda kendini değiştirdiği, namazlarını kıldığı bir süreç de yaşamıştır. Fakat üç yılın sonunda Ali Balkan, bu değişimi ruhunda sürdürmeye devam edemez; yavaş yavaş eski alışkanlıklarına geri döner, Suna ile tanışmadan evvel olduğu gibi çapkınlığıyla tanınan Ali Balkan olarak sahalara geri döner. Ayrıca, bir çocuk sahibi olamadıkları için Suna ile aralarındaki bağın daha hızlı zayıfladığını söylemek de mümkündür.

“Tarik belli ama refik kayboldu.”

Ali Balkan ile Suna'nın hikâyesinde daha fazla ayrıntıya girmeden neticeyi söyleyelim; aralarındaki bağ filen kopar. Ali Balkan tamamen eski hayatına dönmüştür. Terk edilmenin ve hatta aldatılmanın acısını yaşayan Suna'nın bir diğer ıstırabı, fakülteadaki çevresinin hakkında yaptıkları dedikodular ve imalı sözler, bakışlardır. Tüm bu ağır-

lıklar ile iyice dibe çöktüğünü hisseden Suna, fakülteadaki görevinden istifa etmeye ve dahası bir köye yerleşmeye karar verir. “Pes ediyorum evet. Ali de sebepim oldu.” der kendine. Ve devam eder: “Tarik belli ama refik kayboldu.”⁴ Zira Suna için evlilik, iyi Müslüman olabilmek üzere bir yol arkadaşlığına da denk düşmektedir. (Suna'nın bu keskin kararında içindeki yaranın etkisi vardır ancak bir yandan da akademinin ve şehir hayatının hassas ruhuna ağır gelen yapısını eleştirmektedir.) Köye taşınmadan hemen önce, başını da örtterek tesettüre girer ve nihayet köydeki yeni hayatını tanımlamak için çalışmaya başlar. Suna için başını örtmek, köye taşınmak kadar keskin bir karar değildir zira dediğimiz gibi, zaten namazlarını kılan ve zihninin arka planında hep “iyi Müslüman olmak” fikri bulunan bir karakterdir. Köye göçmek konusunda bir süre sonra karakterin kendini sorguladığını görürüz. Yaşanan sıkıntılar, köye kaçmakla hallolacak fikri bir yanılgıdır. Bununla birlikte sebat etmeye çalışan Suna'nın sonu ne oldu soru-

su ucu açık kalır. Yazar, sevincini arayan Suna'nın hikâyesinin sonunu, hidâyete erip ermediğini soran okura bunun cevabını veremeyeceğini söyler.

Süheylâlar kaldı mı, Sunalar derman buldu mu?

Tavsiyem üzerine Yoksulluk İçimizde kitabını okuyan bir arkadaşım, "Artık böyle hikâyeler kalmadı, bunlar seksenlerin olayları" diyerek Süheylâ'yı ve onun temsil ettiği sevincini aramak hikâyesini günümüz gerçekliğinden uzak, biraz da romantik bulmuştu. Aynı kişiyle Sevincini Bulmak hikâyesini müzakere etmedik fakat inanıyorum ki Suna ve çevresindeki karakterlerin bugünün tam da içinden olduğunu söylerdi. Süheylâ ile Suna'nın hikâyeleri, iki çok farklı kadının çok farklı zamanlarda sevincini arayışları olarak görünse de aslında bu iki arayış üzerinden yapılacak bir okumanın bize söyleyecekleri olduğunu düşünüyorum.

Süheylâ ile Suna, hem aile yapıları hem sosyo-ekonomik durumları bakımından birbirlerinden oldukça farklı iki karakter gibi görünseler de ruh ve zihin dünyalarındaki inceliğin ve samimiyet arayışının birbirine çok benzediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte bu iki kadın da hayatlarını birleştirmek yönünde gönül verdikleri

adamların karakterlerindeki zaafarla yüzleşmek zorunda kalır. Diyebiliriz ki Suna ile Süheylâ aynı dönemde karşılaşan iki kadın olsaydı, birbirlerine çok yakın dost olacaklardır. Zira arayışları ve uğradıkları duraklarda uzaktan bakıldığında farklılıklar olsa da derinde benzer bir akış vardır. Biri akademisyendir fakat akademi camiasının kendi içindeki sahtelikten bıkmıştır. Öteki gittiği sohbet toplantısındaki kadınların kendilerini sergileyen gösteriş hâllerinden sıkılmıştır. Her ikisi de sevinci aradıkları tarikte bir refik edinmek istemiş, her ikisinin refiki de başka yollar çizmiştir. Elbette Ali Balkan ve Engin karakterlerinin de birbirlerinden tamamen farklı özellikleri vardır ve benzer bir hikâyeleri yoktur. Bununla birlikte, burada açabileceğimiz üst başlık, her ikisinin de ruhen olgunlaşmamış olmasıdır. Sevincini Bulmak kitabındaki kadın kahramanlardan bir diğeri Elif, gençliğinde başörtüsü eylemlerinde tanışmış olduğu bir "mücahit" ile evlenmiş fakat bu şahıs üniversiteden mezun olduktan sonra girdiği müteahhitlik işine kendisini kaptırmış, daha sonra yaptığı bir yurt dışı seyahatinde Elif'i aldatmış ve tek celsede boşanmışlardır. "Eski mücahitler müteahhit oldu" sözünü hikâyesine taşıyan Kutlu; samimiyetle hakikati arayan, sevincini arayan kadınların gerisinde kalan erkeklerin serencamını takip edebileceğimiz Sevincini Bulmak

hikâyesinden otuz beş yıl evvel yazdığı Ya Tahammül Ya Sefer kitabında da öğrencilik zamanlarında "dava" etrafında toplanan gençlerin hayat içerisinde nasıl savrulduklarını ve eleştirdikleri sisteme tam bir adaptasyon ile karşımıza çıktıklarını anlatır.

"Kutlu hikâyesi" başlığı altında, erkek karakterlerin modern zamanların değer yargıları ve kapitalizm dalgalarıyla karşılaştıklarında yaşadıkları dönüşümler gerçekten de incelenmeye değerdir. Derin bir dip dalga şeklinde hissetsem de akademik bir çalışmayla daha netleştirilebileceğini düşündüğüm şey şu: Mustafa Kutlu, modernizmin eleştirilen ve yozlaşan yüzünden kadınları sorumlu tutan kolaycı ve konforlu bakış açısına sahip olmadığı gibi; Türkiye'de "kadın meselesi" başlığı altında konuşulan konuların "erkek meselesi" başlığıyla konuşulmasını sağlayabilecek hikâyeleriyle adaletin terazisini doğrultmaya katkı sunabilecek bir yazardır.

Dipnotlar

- 1 Necati Tonga, Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde, Akçağ Yayınları, 2016 Ankara.
- 2 Mustafa Kutlu, Yoksulluk İçimizde, Dergâh Yayınları, 2017 İstanbul, s. 22.
- 3 Mustafa Kutlu, Yoksulluk İçimizde, Dergâh Yayınları, 2017 İstanbul, s. 31.
- 4 Mustafa Kutlu, Sevincini Bulmak, Dergâh Yayınları, 2018 İstanbul, s. 259.

ALEV ALATLI İLE SÖYLEŞİ

“ŞEHRİN VE
MODERNLEŞMENİN HİKAYESİ”

Ekrem ÖZDEMİR

1944'de İzmir'de doğan, liseyi Tokyo, üniversiteyi Ankara'da okuyan, yüksek lisans ve doktorasını Amerika'da yapan, düşünce ve medeniyet tarihinden ilahiyata, dil bilimden aydınlanma felsefesine, Rusya tarihinden "Batıyı Batı Yapan Metinler'e eleştiri, inceleme, roman dahil edebiyatın birçok alanında kalemini konuşturan, en son "Funda'nın Yemek Rehberi" kitabıyla mutfakta da kültürünü konuşturan Alev Alatlı ile bireyselleşmeden komşuluk ilişkilerine, küresel ekonomik düzenden paçozaşmaya, şehrin ve modernleşmenin hikâyesini konuştuk. Buyurunuz efendim.

Öncelikle şehir kavramını sormak istiyorum. Antik Yunan'dan Medine'ye, Roma'dan

“Yabancılaşmanın kaynağı şehir değil ekonomi,”

Kudüs'e giden felsefi, dini, kültürel ve en son 20. asırda New York, Paris gibi şehirler temel alınarak modern kavramlaştırmalar yapılıyor. Siz şehir kavramını nasıl tanımlıyorsunuz?

Eski Yunanca'da şehir, "politikos" yani "siyaset" kelimesinden gelir. Atinalılar için şehir, "siyasetin yapılaşması" anlamındadır. Eflâtun ve Aristo, şehrin

"toplumsal olarak ayrıştırılmış ve ayrıcalıklı" olması gerektiğini söylerler. Yani, Antik Yunan'da şehirler "demokrasi ve yurttaşlık hakları" olmayan kadınları ve köleleri dışlar.

Atina'nın başlıca rakibi, Roma'nın lâkabı "asalak şehir"dir. Atina, hiç değilse kendisini beslerdi, Roma, yiyecekten hammaddeye, kölelerine varıncaya kadar her ihtiyacı imparatorluk lejyonerleri tarafından temin edilen, tufeyli bir yapılaşmaydı. Dünyanın en büyük şehriydi, bir milyon nüfusu vardı. Halkının yüzde doksan beşi sefaletin doruğunda sürünürken, saray mimarları altın varaklı kubbeler dikmekte beis görmezlerdi. Roma'ya, "sömürü kültürünün yapılaşması" olarak bakılmasının nedeni budur.

Fransız Aydınlanması, “hümanist” ideoloji doğrultusunda, Kilise’yi önemsizleştirirken, yerine “saray”ı getirir. Paris’i yeniden inşa eden Üçüncü Napolyon (1809-1873) amacının şehirde “anarşistlerin ve diğer baş belâlarının” yuvalarını kurutmak olduğunu ilân eder. Bugün hayranlıkla seyrettiğimiz o geniş bulvarların açılmasının, köşeli mahallelerin kurulmasının nedeni, Paris halkının denetim altına alınması, İmparatorun iktidarının sağlamaştırılması arzusudur.

“Paris modeli” daha sonra başta Cezayir olmak üzere Fransız kolonilerine de ihraç edilirken, Müslüman medineleri Fransız askeri mimarları tarafından acımasız bir biçimde “modernleştirilir.” Böylece perçinlenen “sömürü kültürü”ne öykünen İngilizler, ticaret yollarını güvence altına almak, sömürgelerini denetleyebilmek için dünya çevresinde kurdukları alt-

miştan fazla benzer şehirde aynı dünya görüşüne sadık kalırlar.

İktidarın gücünü mekâna yansıtmak tutkusu, kendilerine tanrısal kudret vehmeden imparatorlara meşruiyet kazandırmak çabası, August pozitizminin “tabiatı fethetme” hezeyanı Avrupa şehirciliğinin temel postulatlarıdır. Örneğin, muhteşem St. Petersburg’un baba-oğul mimarları Rastrelli’ler ve onların saraylı patronları, şehri Rus halkının yaşaması için inşa etmemiş, huşu içinde seyredip görkemini altında ezileceği bir “kurtarılmış bölge” olarak kotarmışlardır.

1887-1965, İsviçre doğumlu Fransız mimar Le Corbusier ki, asıl adı La Chaux-de-Fonds’dur, yirminci yüzyıl modernizminin gurusu olarak bilinir. İsviçreli bir saat yapımcısının oğlu olan bu beyefendi, “Şehirler, vatandaşlara bırakılmayacak kadar önemlidir-

ler” derken, Aristo-Eflâtun ikilisinin izindedir. Le Corbusier’e göre, “ev, içinde yaşanacak bir makinedir.” Hal böyle olunca, şehirlerin “katıksız geometri” kurallarına uymaları gerektiğini savunur; “tabiata tecavüz ediyor olmaları” bir övünç meselesidir. Le Corbusier’in şehirden anladığı: “köşeli dev binalar, geniş düzlüklere puantiye kumaşı anımsatır biçimde yerleştirilmiş tek tük ağaçlar.”

Bir hobisi de şehircilik olan Stalin, seçkincilik ve toplumsal sorumluluktan yoksunlukta Rastrelli’yi aratmayan Le Corbusier hayranlarından. “Stalin mimarisi” olarak da bilinen 1945 sonrası SSCB mimarisi, geometri kuralları doğrultusunda bir düzine tankın yanyana geçebileceği bulvarlar, devasa binalar, “ev içinde yaşanacak bir makinedir” şiarı doğrultusunda sosyal konut adı altında yükselen beton yığınlarına revaç verir.

Ve nihayet, şehir mimarisinin tartışmasız “guru”larından dünyaca ünlü Amerikalı Frank Lloyd Wright, yirmi birinci yüzyılda insanların uydu kentlerde, kendi sebzelerini yetiştirebilecekleri birkaç dönümlük bahçe içindeki evlerde yaşayacaklarını, her biri bir şehir merkezi gibi işlev görecek olan bu meskenler sayesinde şehirlerin ortadan kalkacaklarını öngörür. Ne ki, Wright’ın 1930’larda ABD için öngördüğü uydu kentlerde evler; bugün bahçeler içindedir ama bahçelerde sebze değil, çim ekilidir. Ortadan kalk-

İstanbul 1850'lere kadar belediye nedir bilmediyse, nedeni çöp toplamaktan aydınlanmaya kadar, belediyelerin işlerini vakıfların yapmalarındandır. Bu vakıfların üçte ikisi Osmanlı hanedan mensuplarının kurdukları vakıflar olup, bir tahmine göre toplam işgücünün yüzde on altısını istihdam ederlerdi.

mak şöyle dursun, kentler her gün biraz daha büyümekte, var-sılların iktidarını perçinlemekte, eşitsizlik derinleşirken kent merkezlerinde şiddet her gün biraz daha artmaktadır.

Yeni teknolojiler egemen metropollerde yoğunlaşır, New York, Londra, Paris, Berlin, Tokyo vb. güçlerine güç katmaya devam ederler. Daha da vahimi her bir kuşak, daha büyüğüne, daha şaşalsına, daha debdebe-lisine öykünür.

Bize gelince: Moğollar, Tatarlar, Türkler, vb. Asya kavimleri, “gökkürenin rölevesi”ni çıkarır, barınaklarını kutsal saydıkları gök cisimlerinden indirdikleri hayali şeküllerin toprağa değdiği noktalarda inşa ederlerdi. Bu nedendir ki, bizim uğradığımız yerlerdeki kentlerimiz toprağa rastgele düşen tohumlara benzerler. Meskenlerimiz, herşeyden önce “göksel cisimlerin yansımaları” oldukları için kutsaldırlar. Ve her koşulda öncelik kutsal olanın, yani konutlarıdır. Anadolu’da sokaklara cetvel değmemiş ise, eğri büğrü ise, önceliğin farklı olmasındandır. Önce sokak, sonra ev çizilmez.

İslam’la birlikte kutsal meskenlerin mahremiyeti duvarlarla korumaya alınır. Duvarların, kapıların, pencerelerin yüksekliklerini hane halkının mahremiyetini korumak üzere ayarlanır. Dünyevi zenginlikle övünmek kabalık sayıldığından, yapılar “olmayanları imrendirecek” şekilde süslenmez. Mülkün asıl sahibinin Allah olduğu,

malin en hayırlısının Allah yolunda harcananı; Allah yolunda harcananın da en hayırlısının halkın en çok ihtiyaç duyduğunu karşılayanıdır şeklindeki bilgi, sermayenin kalıcı yapılara değil, sevabı devam eden sadakalara, vakıflara - halkın en çok ihtiyaç duyduğu medreselerin, imaretlerin, aşevlerinin, misafirhanelerin işletme giderlerine harcanır. İstanbul 1850’lere kadar belediye nedir bilmediyse, nedeni çöp toplamaktan aydınlanmaya kadar, belediyelerin işlerini vakıfların yapmalarındandır. Bu vakıfların üçte ikisi Osmanlı hanedan mensuplarının kurdukları vakıflar olup, bir tahmine göre toplam işgücünün yüzde on altısını istihdam ederlerdi.

İroniktir ama komünist ideolojinin piri Engels’in rüyalarını süsleyen şehir, 19. yüzyıl İstanbul’uydu. Sanayi devrimi sürecinde büyüyen fabrikalarla birlikte kentlerin yoksullara tahsis edilmiş semtlerinin de büyüdüğünü gören, Liverpool’da hektar başına üç bin kişinin düştüğünü, insanların bulabildikleri her delikte yaşamaya çalıştıklarını, mahzenlerin bile tıka basa insan dolduğunu gören, hava kirliliğinden, bronşitten, veremden yakınan Engels için İstanbul, sıradan insanlar için kurulmuş bir şehirdir. Hızla değişmekle birlikte, halen de öyle. İnsanlar Boğaz kıyısında istavrit tutabildikleri, çekirdek çıtlatabildikleri sürece bu niteliğini koruyan belki de tek metropolü olarak kalacak dünyanın.

- O halde, bu çerçevede bir şehir insanı profiline söz etmek mümkün müdür? Mesela İlber Ortaylı “bir şehre yerleşmiş ailede, ancak üçüncü kuşak o şehrin insanı olur” diyor. Size göre kimdir şehir insanı ya da özellikleri nelerdir?

Bence, hayır. Şehre yerleşen bir aileyi değiştiren kent değil, ekonomik iştegal alanı ve bu alanın dayattığı davranış biçimidir. Tersinden baktığınızda, bir köye, bir dağa, bir adaya, hatta bir tekneye yerleşen, bir ailenin uyum sağlamasının da bir kuşaktan fazla bir süreçte gerçekleştiğini teslim edersiniz.

- Sizin de oturduğunuz İstanbul şehrimiz için “İstanbullu olmak bu şehirde oturmak değil bu şehrin ruhunu taşımak ve yansıtmaktır” gibi yorumlar yapılıyor. Bu bağlamda bir şehre kimliğini ve ruhunu veren temel dinamikler nelerdir?

İstanbul’un “tek bir ruhu” olduğu düşüncesine katılmadığım gibi, seçkin telmihinden de hazzetmiyorum doğrusu! Bana sorarsanız, Ümraniye’nin yoksul gecekonduları, Tarihi Yarımada ya da Pera’dan daha az “İstanbul” değildir. Balıkçıların İstanbul’u ise bambaşka bir âlemdir. Bu bağlamda, New York’tan, Paris’e herhangi bir metropolün bir “resmi” kimliği, bir de alternatif kimlikleri vardır. “Resmi” kimliği dayatılırken, diğerleri kendi meşreplerince yaşar.

- Şehir insanından devam etmek istiyorum. Son yıllarda hem sinemamızda hem de edebiyatımızda şehir hayatının yabancılaştırdığı, kimlik ve aidiyet problemi yaşayan insanların hayatlarına dair konular ele alınıyor. Neden şehirleşmek bireyleşmek, bireyleşmek de kendinden, toplumundan uzaklaşmak ve yalnızlaşmak gibi sorunlu bir şekilde yaşanıyor ülkemizde? Ya da tüm dünyada böyle de biz sadece intibak mı ediyoruz sürece?

Yine aynı şeyi söyleyeceğim, yabancılaşmanın, kimlik ve aidiyet sorunlarının kaynağı şehir değil, ekonomik düzen. Bireyleşmek, hısım akrabadan uzaklaşmak, yalnızlaşmak, bütün bunlar rekabete dayalı kapitalist düzenin tezahürleridir. Düzenin hakkını veriyorsanız, küçücük bir köyde de aynı dertlerden muzdarip olursunuz. Meğerki üretim sürecinin içinde ailecek, aşiretcek yer alalım, yalnızlaşmak kaçınıl-

mazdır. Bana sorarsanız, Türkiye şehirleşmeye mümkün olan en sancısız biçimde intibak eden bir toplumdur. İstanbul'u hemşerilik temelinde incerseniz, yalnızlığı asgariye indiren yerleşim haritasını görürsünüz.

- İki asırdır her konuda olduğu gibi şehirleşmeyi de Batılılaşma ve batılı standartlara erişme şeklinde algılayan bir anlayışın devam ettiğini görüyoruz. İbn Haldun'un (Mağluplar galipleri taklit eder) dediği gibi, bu bir zorunluluk mudur yoksa Dostoyevski'nin Budala romanının sonunda yaşlı kadın Lizavetta Yepançina'nın dediği gibi (bu Avrupa sevdası) bir fanteziden, bir yabancılaşmadan başka bir şey değil midir?

İbni Haldun'a katılıyorum. Bakın, bugüne kadar görkemli bir metropol görmedim ki, insan kemikleri üzerine bina edilmemiş olsun. Görkemli bir gökdelen, bir katedral, bir piramit, bir bulvar,

şıkır şıkır bir şehir görmedim ki, temelinde sömürü, kan, cinayet, fuhuş, uyuşturucu, kara para yatmasın. Evsizlerin sığınmış, titrestikleri karanlık köşeleri, şiddetin kol gezdiği arka sokakları bulunmasın. Görkem beni ürkütür, gururuma dokunur, isyan ederim ama bir St.Petersburg'u da ölümüne kıskanır, itiraf etmem belki ama orada ne varsa artık, İstanbul'da da olsun isterim. Bükemediğim bir eldir, mecburen öperim.

- Biraz da şehir kültürünü konuşmak istiyorum. "Beyaz Türkler Küstüler" kitabınızla ilgili söyleşinizde (bütün dünyada yaygınlaşan ve ülkemizde de giderek artan) paçoçluk kavramı üzerinde çok duruyor ve giderek yaygınlaştığını söylüyorsunuz. Neden kendimize ait bir şehir kültürü ve bu kültürle beslenen aydınlar üretmiyoruz? Bunu sadece küresel ekonomik düzenle izah etmek kolaylık değil mi?

Sorunuza soruyla cevap vereceğim: Mevlâna'dan özgünü olmasın. Hangi "şehir kültürü"nden beslendi? Keza, bir Cemil Meriç, bir Kemal Tahir? Bakın, aydınlar, raflarda dizili kitaplar gibidirler. Aynı çatı altında, yanyana dururlar ama her biri ayrı bir dünyadır, karışmazlar. Ve yalnızdırlar. "Şehir kültürü" dediğiniz şeye bence hak ettiğinden daha fazla önem atfediyorsunuz. Şehirlerin bir avantajı varsa, kütüphanelerin varlığıdır. Varlığıydı demek lâzım, günümüzde onlar da

Türkler, vb. Asya kavimleri, "gökkürenin rölevesi"ni çıkarır, barınaklarını kutsal saydıkları gök cisimlerinden indirdikleri hayali şaküllerin toprağa değdiği noktalarda inşa ederlerdi. Bu nedenledir ki, bizim uğradığımız yerlerdeki kentlerimiz toprağa rastgele düşen tohumlara benzerler.

önem yitirdiler. “Paçozaşma” ise başka birşey. “Paçoza” arsız, den-siz, haddini bilmez, bayağı; ken-di çıkarları için her yolu mubah sayan, küstah, beş para etmez, tufeyli, sokak kurnazı, zevzek. Müptezel, basmakalıp, palavracı, rüküş, hoyrat, içtenliksiz, pespa-ye, nekes; terbiyesiz, aşığılık, ah-lâksız, kalleş. Dostoyevski, “poş-lost” der, topluma musallat olan iblise eş sayardı “paçoza”u. “Kent kültürü” dediğiniz dünya görüşü, paçozağı önlemezken, köylünün sahibisi de paçoza ol-maz. Paçozaşma, küresel eko-nomik düzen yerleşmeden önce de vardı, lâkin gelmiş geçmiş tüm değerlerin serbest piya-sanın öncelik sınıflandırmasına terk edildiğı bir dünyada elbette güçlenerek yayılacaktır.

- “Evin içinden konuşmak” si-zin için çok önemli, bunu biliyo-ruz. “Apartmandan cenaze kalkı-yor, haberimiz olmuyor” şeklin-deki serzenişlere katılıyor musu-nuz? Gerçekten bu kadar koptuk mu komşularımızdan? Mesela siz komşularınızı tanıyor musunuz?

Bence, hayır. “Komşu” çok-ça da mesafe ile, fiziki yakınlık ile ilintili bir kavram. Ulaşımın zor olduğı, zaman aldığı yıllar-dan kalma bir ilişki biçimi olarak, nostaljik bir niteliğı var. Apart-mandan kalkan cenazeyi gör-memiş olabilirsiniz ama ülkenin bir ucunda vefat eden eşinizin dostunuzun haberini anında al-dığınız, gerekeni yapabildiğiniz de bir vakia. Ölen düştüğü yer-

de kalmıyor artık. Bana gelince, “komşularım” hiçbir zaman ya-nımda yöremde ikamet eden-lerle sınırlı olmadı, çok şükür.

- Rusya'dan konuşalım biraz da. Şehirleşme ve şehir kültürü dendiğinde Rusya'nın yaşadığı Petersburg-Moskova düalitesi belki de en iyi örnek. Petersburg evden kaçmanın, Moskova eve dönmenin sembolü olarak görülebilir mi? Modernleşmek isteyen her ülke bu trajediyi yaşamak zorunda mıdır?

O kadar da keskin bir düali-tenen söz edilebilir mi, bilemiyo-rum. Rusya'da modernleşmeyi dayatan çarlardır, malûm. Mos-kova'da olsun, St.Petersburg'da olsun, yukardan aşağı empoze edildi. Deniz aşığıydı Büyük Petro. St. Petersburg'u bir liman şehri olsun diye başlattı. Osmanlı bo-ğazları tıkamasaydı, Batı'ya değil, güneye açık olurdu. Öte yandan, “modernleşmek” yerine, “Avro-A-merikan aydınlanmasının tezgâ-hından geçmek” tanımını kullan-mayı tercih ediyorum. Ve evet. Avrupalı olmayan, lâkin yaşaya-kalmak için Avro-Amerikan ay-dınlanmasının tezgâhından geç-mek durumunda kalan her top-lum evden kaçmakla-eve dön-mek arasında sancılı bir ikilem yaşamak durumunda kalmıştır. Batılılaşmadan “modernleşme” diye bir şey yok, maalesef.

- Çok teşekkür ediyoruz Sa-yın Alatlı.

- Ben teşekkür ediyorum.

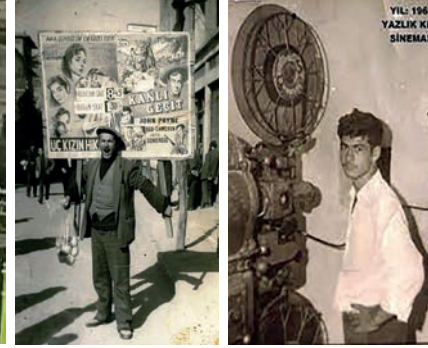

Görkem beni ürkütür, gururuma dokunur, isyan ederim ama bir St.Petersburg'u da ölümüne kıskanır, itiraf etmem belki ama orada ne varsa artık, İstanbul'da da olsun isterim. Bükemediğim bir eldir, mecburen öperim.

KÖYDEN KENTE SİNEMA

Ekrem ÖZDEMİR

1950'li yıllar sinemanın edebiyattan beslendiği yıllardır. Köy sorunları, köylülük problemi, köyden kente göç, edebiyatın 1950-70 arasındaki dönemde en ciddi meşguliyetidir ve sinema köyden kente insanımızı mercek altına alan Türk romanının izinden gider.

1950'li yıllardayız. Türkiye, çok partili hayata geçmiş, Sovyet tehlikesine karşı güçlü bir Avrupa oluşturmak için Marshall Planı devreye girmiş, ülkemiz de bu yardımlardan nasibini almış, Menderes hükümetinin kalkınma planlarıyla köyden kente geçişin ilk tohumları atılmıştır. 1940'lardan sonra ilk kez gündeme gelen gecekondu tabiri, memleketin gelecek elli yılına damgasını vuracak, Ruşen Keleş'in tabiriyle, sadece insanıyla değil, kültürüyle birlikte köy kente göçecek, modernleşme yolunda Türkiye'yi ciddi sorunlar bekleyecektir.

Şehir, köy insanı için sadece daha iyi ekonomik şartlar değil, aynı zamanda yeni bir yaşam tarzı, dünyaya yeni bir bakış açısı, medenî olma imkânıdır. Bu şartlar altında başlayan ve kontrolsüz bir hızla ilerleyen göç, beraberinde Cumhuriyetin oluşturduğu yeni ilkelere uyum, yeni mekânlara adaptasyon, köyden vazgeçmekle şehre ayak uydurma arasında kalma gibi yeni problemler de getirmiş, bu sorun edebiyatın ve sinemanın gündeminde yerini almıştır.

1940'lardan sonra ilk kez gündeme gelen gecekondu tabiri, memleketin gelecek elli yılına damgasını vuracak, Ruşen Keleş'in tabiriyle, sadece insanıyla değil, kültürüyle birlikte köy kente göçecek, modernleşme yolunda Türkiye'yi ciddi sorunlar bekleyecektir.

Büyük umutlar, dağılan yuvalar

O yıllar sinemanın edebiyattan beslendiği yıllardır. Köy sorunları, köylülük problemi, köyden kente göç, edebiyatın 1950-70 arasındaki dönemde en ciddi meşguliyetidir ve sinema köyden kente insanımızı mercek altına alan Türk romanının izinden gider. Atif Yılmaz'ın, Orhan Kemal'in aynı adlı eserinden uyarladığı 1959 tarihli Suçlu, bir gecede dikilen gecekondu'lara ve dengesiz bir şekilde ilerleyen

kent modernleşmesine dair bilinen ilk sinema filmidir. Sonraları her biri sinemamızın kilometre taşları olan Yılmaz Güney, Atif Yılmaz ve Halit Refiğ'in senaryosunu yazdığı Suçlu, çocuk yaşta suç işlemek ve bunun çevresel nedenleri üzerinde durur. İstanbul'un kenar semtlerinden biri olan Küçükpazar'da ailesiyle yaşayan 11-12 yaşlarındaki Cevdet üzerinden giden film, emekli İhsan Efendi'nin karısı öldükten sonra evlendiği gencecik Şehnaz'ın başlarına açtığı belaları ve dağılan yuvasını kurtarma çabalarını anlatırken, aslında İstanbul'da yeni başlayan bir süreci, göçün trajedisini haber vermektedir.

Memduh Ün'ün sinemamıza kazandırdığı Ayşecik serisinin ilki olan 1960 yapımı Ayşecik, direk göç problemi üzerinde durmasa da, yaşadığı şehri henüz içselletirememiş, kendini savunamayan ve yalnız kalan bir babanın çaresizliğini, çözümsüz kalışını, küçük bir kızın üzerinden anla-

Memduh Ün'ün sinemamıza kazandırdığı Ayşecik serisinin ilki olan 1960 yapımı Ayşecik, direk göç problemi üzerinde durmasa da, yaşadığı şehri henüz içselletirememiş, kendini savunamayan ve yalnız kalan bir babanın çaresizliğini, çözümsüz kalışını, küçük bir kızın üzerinden anlatır.

• "SUÇLU", Yönetmen: Atif YILMAZ

tir. Kemalettin Tuğcu'nun eserinden uyarlanan filmde Zeynep Değirmenci,oğlu, Muhterem Nur ve Turgut Özatay oynuyor.

Sinemamızın temel besin kaynağı olan İstanbul, göç filmlerinin merkezindeki şehirdir de. Ankara, İzmir, Adana gibi şehirlerimizin sinema sektörüne mekân olabilmesi için zamanın geçmesi gerekecek, İstanbul'un yaşadığı yerel sorunlar, ülkenin genel problemine dönüştükçe diğer şehirler de göçün getirdiği problemlere mekân olarak tercih edilecektir. Sadece iki örnek

vererek geçsek; Zeki Ökten'in yönettiği ve Kemal Sunal'ın oynadığı 1988 yapımı Düttürü Dünya, yeni kuşak sinemacılarımızdan Zeki Demirkubuz'un 2001 yapımı İtiraf filmleri, Ankara'nın arka mahallelerine kamerasını çeviren sınırlı sayıdaki filmlerimizdendir.

1961 yılına geldiğimizde, göçün beraberinde getirdiği gecekondularda yaşayan insanları sömürmek isteyen açığöz mütahitlere karşı direnmeye çalışan bir otobüs şoförünün hikâyesini anlatan Otobüs Yol-

İstanbul, göç filmlerinin merkezindeki şehirdir de. Ankara, İzmir, Adana gibi şehirlerimizin sinema sektörüne mekân olabilmesi için zamanın geçmesi gerekecek, İstanbul'un yaşadığı yerel sorunlar, ülkenin genel problemine dönüştükçe diğer şehirler de göçün getirdiği problemlere mekân olarak tercih edilecektir.

"DÜŞTÜRÜ DÜNYA", Yönetmen: Zeki ÖKTEN

cuları filmini hatırlıyoruz. Ayhan Işık ve Türkan Şoray'ın oynadığı film, site inşaatında çalıştırılan mahalle insanına yapılan haksızlıkla mücadele etmeye çalışan otobüs şoförü ile bir üniversite öğrencisinin öyküsüdür.

"Ben bir sokak kızyım, yolların yıldızıyım."

1960'ların İstanbul'unda fakir bir semtin gecekondu mahallesinde yaşanan bir başka hikâyeyi Osman F. Seden'in 1962 yapımı Sokak Kızı filminde buluruz. Fatma Girik ve Fikret Hakan'ın başrol oynadığı film, aza kanaat edebilen, iyilik yaparak mutlu olmayı başarabilen, aile bağları güçlü, yoksul mahalle insanlarımızın hayatına ışık tutar. Genç

ve yakışıklı Nihat (Fikret Hakan) zengin babasının, kendisini iş ortağının kızıyla evlendirmek istemesine karşıdır. Biraz bu sorunlardan uzaklaşmak ve nefes almak için fabrikanın önündeki seyyar satıcıdan yediği ekmek arası köfteleri pişiren yoksul köftecinin doyumsuz sohbeti ve sıcaklığına dayanamaz ve onların mahallesine, yoksulların dünyasına gider.

Çok paranın insanımızın gözüne bir hırs olarak yerleşmediği dönemdir 60'ların başları.

İçlerine girdiği fakir gecekondu insanların mahallesinde hayattan zevk almaya başlayan, nişanlısını unutan Nihat, okuduğu romandan etkilenerek niyeti

ciddi erkeklerin kızları sinemanın koltuğuna, olmayanların ise locaya götürdüğüne inanan saf bir sokak kızına aşık olur. Nihat'ın fabrikatör babası inşaat yapmak için bu mahalleye göz dikmiştir, gecekondu yıkılacak, medeniyetin göstergesi yüksek binalar inşa edilecektir. Hem Nihat, hem sokak kızı Fıstık, hem de mahalleli, yüksek apartmanların soğuk duvarları arasında yaşamak istememektedir.

Sokak Kızı, hayatından memnun olmayan zengin delikanlı, yaşama dört elle sarılmış saf gecekondu kızı ve tek derdi servetini korumak olan ve bunun için her yolu mubah sayan güçlü fabrikatör (zengin erkek-fakir kız-güçlü fabrikatör)

Ayhan Işık ve Türkan Şoray'ın oynadığı Otobüs Yolcuları filmi, site inşaatında çalıştırılan mahalle insanına yapılan haksızlıkla mücadele etmeye çalışan otobüs şoförü ile bir üniversite öğrencisinin öyküsüdür.

üçlemesini de konu olarak sinemamızda işleyen ilk filmlerden bir diyebiliriz.

İstanbul dışında başka bir şehirde, Zonguldak'ta, maden işçilerinin hak mücadelesini konu alan 1962 yapımı Şehirdeki Yabancı, göç ettiği şehirde tutunmaya çalışan fakir işçi ailelerin dramlarını konu alan bir film. Sinemamızın üstatlarından Halit Refiğ'in yönettiği, edebiyatımızın üstatlarından Vedat Türkalî'nin de öyküsünü yazdığı film, hem göç ve geçekonu problemini anlatan ilk filmlerden birisi, hem de İstanbul dışında başka bir şehrin hikâyesini anlatan ilk film olmasıyla dikkat çekiyor.

İstanbul'a şah olacağız

Modernleşme maceramızı göç problemi üzerinden işleyen ilk film olarak zikredilen 1964 yapımı Gurbet Kuşları, Cüneyt Arkın'ın yıldızının parladığı film olarak da bilinir sinema tarihimizde. Maraş'tan İstanbul'a gelen altı kişilik bir aile, Haydarpar-

şa Garı'na indiklerinde, amaçları bu güzelim şehri fethetmek, Allah'ın izniyle İstanbul'a şah olmaktır. Taşı toprağı altın İstanbul'da, sırt sırta vererek, güçlü ve başarılı olmayı arzulayan aile, şehrin entrika dolu hayatına, İstanbul'un kurt esnafının hilelerine alışkın değildir. İstanbul, kendisini fethetmeye gelen bu aileyi bozguna uğrattır. Senaryosunu Orhan Kemal ve Halit Refiğ'in yazdığı ve yine Halit Refiğ'in yönettiği Gurbet Kuşları, yenilmiş ve ezilmiş bir aile olarak yine Haydarparşa'dan Maraş'a giden trene binerken, İstanbul'u fethetmeye başla aileler gelecektir.

Göç, İstanbul'un geçekonu nüfusunu artırırken bir yandan da yeni bir işçi sınıfı çıkarmıştır ortaya. Ve bu işçi sınıfını sorunları, hak mücadelesi, grevler, sinemanın objektifine takılır bir süre sonra. Ertem Göreç'in 1965 yapımı Karanlıkta Uyananlar filmi, bir boya fabrikasında çalışan İstanbul'un yeni, fakir mahalle işçilerinin grev mücade-

lesini konu edinir. Fikret Hakan ve Ayla Algan'ın başrol paylaştığı film, boya fabrikasında çalışan işçilerin grevlerini savunan konusu nedeniyle zamanında sansüre uğramış, TRT tarafından gösterilmesi ise ancak yıllar sonra mümkün olmuştur.

Göçün yansımalarını Gurbet Kuşları ile birlikte en iyi yansıtan film olarak bilinen bir başka film çekilir aynı yıl: Duygu Sağıroğlu'nun 1965 yapımı Bitmeyen Yol filmi, taşralı-şehirli arasındaki farkları göz önüne sermekte-

Gurbet Kuşları, Cüneyt Arkın'ın yıldızının parladığı film olarak da bilinir sinema tarihimizde. Maraş'tan İstanbul'a gelen altı kişilik bir aile, Haydarparşa Garı'na indiklerinde, amaçları bu güzelim şehri fethetmek, Allah'ın izniyle İstanbul'a şah olmaktır.

Duygu Sağıroğlu'nun 1965 yapımı Bitmeyen Yol filmi, taşralı-şehirli arasındaki farkları göz önüne sermektedir. İşsizlik kol gezmektedir, göç ayakta durma yollarını tıkamıştır. Ekmek parası kazanmak için artık daha fazla direnmek gerekmektedir.

dir. İşsizlik kol gezmektedir, göç ayakta durma yollarını tıkamıştır. Ekmek parası kazanmak için artık daha fazla direnmek gerekmektedir. Bu direnişi gösterirken, bazıları istemeyerek suç işler, bazıları ise giderek büyüyen şehrin caddelerinde açlık sorunlarıyla uğraşır.

Göç, hızlı nüfus artışı ve işsizlik, hayatın oraya buraya savurduğu insanların hikâyesine konu olmaya başlamıştır.

“Ben artist olmak istiyorum”

Şehrin nimetlerinden faydalanarak şöhret bulan ve zengin olan genç artistlerimizin radyolarda anlatılan hikâyeleri, gazetelerin hafta sonu eklerinde ve magazin dergilerinde boy gösteren resimleri ve her genç kızın rüyasını süsleyen pahalı elbiseler, lüks arabalar içindeki imrenilecek hayatı, yeni bir dalgaya başlatır Anadolu'da: Artist olmak için evden kaçmak. Ayşe Şasa ve Safa Önal'ın senaryosunu yazdığı ve Atif Yılmaz'ın yönettiği 1966 yapımı Ah Güzel İstanbul, Sadri Alışık ve Ayla Algan'ın usta oyunculuklarını da katarsak tam bir klasiktir bu konuda.

Hazıra dağ dayanmaz misali, aileden kalan serveti çarçur etmiş, günün şartlarına ve çevresine adapte olamamış, bir zamanlar sahip oldukları yalının harap bahçesindeki bir gecekonuda yaşamaya başlamış bir sokak fotoğrafçısı Haşmet'le,

bir gün artist olma umuduyla köyünden firar eden Ayşe'nin yolları buluştuğunda, bir tarafta saflık diğer tarafta tükenmişlik vardır. Şehrin her türlü dalaveresini bilen Haşmet'le, şehre dair hiçbir altyapısı olmayan Ayşe'nin bu tanışmaları, ilginç bir paradoks arzeder. Haşmet, saflığı, temizliği gördüğü Ayşe'ye iyi niyetlerle yardım ederken, saf ve termiz Ayşe, ona şöhrete giden yolda bir basamak olarak bakar. Bir gün gerçekten bu basamaktan atlar ve şöhret basamaklarını tırmanma fırsatı bulur.

“Babama bile güvenmeyeceksin”

Sadri Alışık'ın hem bu filmde, hem de diğer filmlerinde çizdiği, şehirde yaşayan ama şehrin pisliklerine bulaşmamış, kalbi tertemiz, kasaba ağzıyla konuşan iyi adam profili, yüksek binalar ve soğuk duvarlar arasına sıkışsa da, yüreğini geniş tutmayı başarmış bir görüntü arz eder. Yıllar gösterecektir ki, Sadri Abi,

kaybetmiş, makine insan ruhunu ezmiş, “bu devirde babana bile güvenmeyeceksin” diye bir laf çıkmıştır şehrin içinde.

Gecekondu tabirini ilk kez başlık olarak taşıma özelliğine sahip olan 1967 yapımı Gecekondu Peşinde filmi de, kendi döneminde sansüre uğrayan filmlerden. Hulki Saner ve Feyzi Tunan'ın yönettiği film, yeşilçamda ilk kez ev sorununa eğilir ve göçün sancılarını en iyi yansıtan gecekonducuların ve gecekondulaşmanın sadece İstanbul'un değil, bütün bir ülkenin sorunu olduğunu vurgular. Sadri Abi, yine aramızdadır ve yine bizdendir.

Çok eskiden rastlaşacaktık

İşte böyle bir ortamda, 60'lı yıllara veda etmeye hazırlanırken, Türk sinemasının en iyi filmlerinden biri çekilir o yoksul mahallelerden birinde. Türkan Şoray'ın geleceğin sinema yıldızı olacağını haber veren 1968 yapımı Vesikalı Yarım, Kocamustafapaşa'da yaşayan manav Halil'le

Hamalbaşı'nda oturan pavyon kızı Sabiha'nın Taksim'deki barlardan birinde yeşeren aşkını anlatırken, o dönemin taşralı ruhunu, sokakları çamurlu mahalle kültürünü de en iyi veren filmlerden birisi olur.

Manav Halil'in Sabiha'yı görmek için pavyona gelirken hediye niyetine bir sepet meyve getirdiği sahneyi hatırlarsınız. Bu sahne, şehre göç etmiş, henüz şehirli olamamış, kasabalı ruhunu yaşadığı mahallede devam ettiren, güzel bir kadına ne hediye etmesi gerektiğini bilmeyen, mangal gibi bir yürek taşıyan delikanlı Anadolu erkeğinin, pahalı elbiseler, makjajlı yüzler, yırtmaçlı elbiseler içindeki şehir kadını karşısındaki cahilliğini, köylülüğünü temsil etmektedir. Sabiha, kendisine yakışanı yapar ve meyve sepetini görünce kahkahayı basar ve Halil'i küçümser.

Kaderin cilvesine bakın ki, çok değil otuz yıl sonra, kalbi kirlenmiş, zihni bulanmış, modernleşmek istese de bunu başaramamış, Orhan Pamuk'un

ifadesiyle “mış gibi yapan” şehir insanı, düştüğü yalnızlık çukurundan çıkabilmek için manav Halil'in geldiği Anadolu kasabalarına gitmek isteyecek, sinema, kamerasını tersine göç yaşayan Anadolu'ya çevirecektir. Sabiha'nın Halil'e söylediği ve aşklarının imkânsızlığını ifade eden o meşhur sözü bu sefer Anadolu insanı şehir insanına söyleyecektir: “Çok eskiden rastlaşacaktık.”

Türkan Şoray'ın geleceğin sinema yıldızı olacağını haber veren 1968 yapımı Vesikalı Yarım, Kocamustafapaşa'da yaşayan manav Halil'le Hamalbaşı'nda oturan pavyon kızı Sabiha'nın Taksim'deki barlardan birinde yeşeren aşkını anlatırken, o dönemin taşralı ruhunu, sokakları çamurlu mahalle kültürünü de en iyi veren filmlerden birisi olur.

SAFRANBOLU

Dr. Serra MENEKAY

Zamanda yolculuk yapmak isteyenler için mutlaka ziyaret edilmesi gereken bir yer; **SAFRANBOLU**

UNESCO tarafından Dünya Miras Şehirlerinden olarak seçilen Safranbolu, Osmanlı dönemindeki haliyle korunan konakları, sokakları, çarşıları ve bahçeleri ile yeni kurulan şehrin zevksiz yapılarına inat dünyanın dört bir yanından turistleri kendine çekmeyi başarıyor. İstanbul-Ankara otobanı üzerindeki Gerede'nin 88 km. Kuzeyinde, Ankara'ya 220, İstanbul 'a 395 km. mesafede yer alan Safranbolu, Selçuklular, Çobanoğulları, Çandaroğulları ve Osmanlılar döneminde ipek yolu üzerinde bulunması ile ticaretin, verimli toprakları ile de tarımın merkezinde bulunmuş, bu yüzden

*İki yüzyıl öncesinde, bir konağın bahçesinde,
Nihavent makamında bir musiki, kuş sesleri ve hafif bir
rüzgar eşliğinde, tarihin içine bir yolculuk yapmak,
Şöyle kırk yıl hatırı olan bir kahve ile beraber
Huzuru yudumlamak, tarihin yüreğinizi okşamasına
izin vermek ve dokunmak yüzyıllar öncesine ...*

de zenginliği kentin yapısına da yansımış bir yerdir.

Eski Safranbolu'nun günümüzde çok iyi korunuyor olması, Arnavut kaldırımli daracık sokaklarının temizliği, gerçeğine uygun şekilde yenilenmiş konaklarının yine aslı gibi korunan ama modernize edilip otellere, restoranlara, ya da barlara dönüştürülmüş iç mekanlarının

zevкли dokusunu görmek insanı gerçekten büyülüyor ve gururlandırıyor.

Adını altın kadar kıymetli meşhur safran bitkisinden alan bu şehrin MÖ 3000 'li yıllara kadar uzanan bir tarihi var. Homeros'un İlyada destanında geçen Paflagonya bölgesinde yer alan şehirde bilinen en eski yerleşim Hititlerin komşuları olan Gaspa-

lar ve Zalpalara kadar gitmekte. Bu zengin tarihi geçmişin izlerini Safranbolu'da gözlemlemek mümkün. 19. yy.da safran ve üzüm yetiştiriciliği, kerestecilik ve dericilik bölgenin en önemli gelir kaynaklarını oluşturmuş. İpek yolu üzerinde bulunması nedeniyle de aktif olan ticaret hayatı şehre hanlar ve hamamların kazandırılmasına da neden olmuş. 19.yy. sonunda eski Safranbolu'da 28 cami, 2 Yunan Ortodoks kilisesi, 13 tekke, 2 kütüphane, 191 okul, 12 medrese, 8 Yunan okulu, 24 han, 11 hamam, 940 dükkan ve 1 hastane bulunuyormuş. Eski şehirde bulunan 2000 geleneksel tarihi yapının yarısı tescillenerek günümüzde koruma altına alınmış durumda. 800 civarında tarihi ev ve konak, hanlar, hamamlar, camiler, türbeler, çeşmeler, köprüler,

höyükler, kaya mezarları, müze ve tarihi saat kulesi ve güneş saati ile sit alanı ilan edilen şehir bir müze kent konumunda.

UNESCO tarafından 17 Aralık 1994'de Dünya miras listesine alınan Safranbolu Dünya Kenti unvanı almış. Karabük kentinden 9 km ötede yer alması, Karabük demir çelik tesislerinin kurulması ile nüfusun Karabük'e göç etmesi nedeniyle eski Safranbolu bozulmadan kalabilmiş. 1975 yılından itibaren dönemin belediye başkanı Kızıltan Ulukavak önderliğinde başlatılan örnek korumacılık çabaları, üniversite-

Osmanlı mimarisini çok güzel örnekleyen Safranbolu evlerinin tamamı ya kamu binalarına ya camilere ya da anıtlara bakıyor. Birbirine saygılı inşa edilen bu evlerin hiçbiri diğerinin manzarasını kapatmıyor.

ler ve çeşitli kurum ve kuruluşların katkılarıyla günümüze dek artarak devam etmiş ve bu sayede korunan ve yeniden aslına uygun şekilde restore edilen eski Safranbolu, bir dünya kenti olarak gurur duyacağımız bir beldemiz haline gelmiş. Ayrıca zaman içinde yok olan safran tarımını yeniden canlandırmak için de aktif bir projenin günümüzde yürütülmekte olduğunu duymak da insanın içini rahatlatıyor.

Osmanlı mimarisini çok güzel örnekleyen Safranbolu evlerinin tamamı ya kamu binalarına ya camilere ya da anıtlara bakıyor. Birbirine saygılı inşa edilen bu evlerin hiçbiri diğerinin manzarasını kapatmıyor. Adeta ahşap ustalığını sergilemek için yapılan tavan işlemleri sanat

değeri taşırken her odanın tavan göbeğinin birbirinden farklı oluşu Safranbolu evlerine özgü bir detay. Bu güzel ev ve konakların pek çoğu gezi evi şeklinde turistlere açık. Her biri bir etnografya müzesi haline getirilen evler aslına uygun şekilde dekore edilip muhafaza altına alınmış. Evleri gezmek sadece mimari özellikleri değil aynı zamanda kullanılan eşyaları, halı

ve kilimleri, giyim, kuşam malzemelerini, mutfak ve banyo gereçlerini, kısacası dönemin yaşam tarzını görmeyi de sağlamakta.

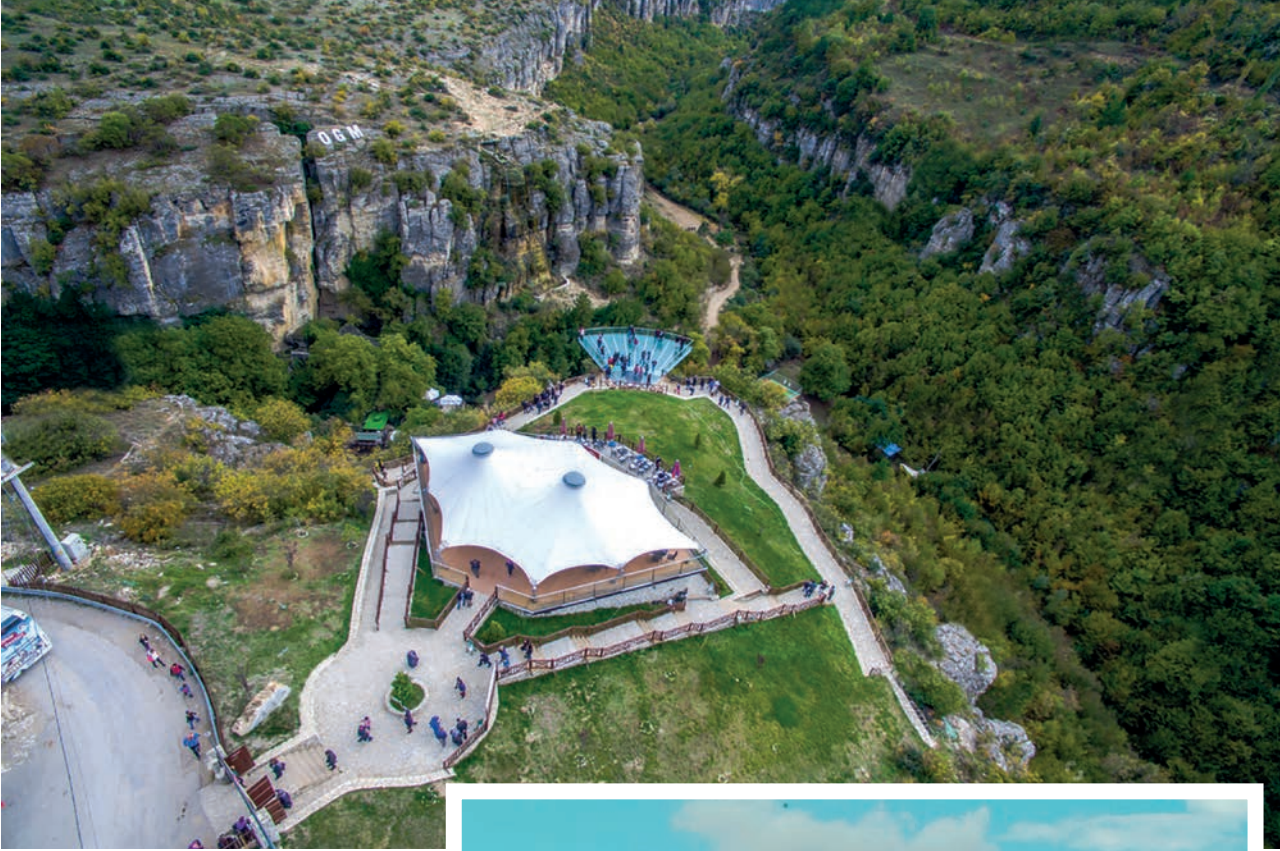
Müze olarak hizmet vermekte olan Kaymakamlar evi, otel ve lokanta olarak kullanılan Cinci Hanı, hamam sefasından hoşlananlar için Cinci Hamamı, Manifaturacılar sokak, Arasta-

arkası, Yemeniciler Arastası, Bakırcılar ve Demirciler çarşısı ziyaret edilmesi gereken yerler arasında. Ne yiyelim dersiniz yerel lezzetlerden en özgün olanları kıymalı, peynirli ve ıspanaklı bir çeşit karışık kapalı pideye benzeyen Safranbolu bükmesi ve safranlı zerde tatlısı.

Safranbolu 'da mevcut 800 tarihi ev ve konaktan biri de Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından restore ettirilen Havuzlu Asmazlar Konağı. İki yüzyıl önceki haliyle korunan konak Çelik Gülersoy liderliğinde restore edilerek günümüze kazandırılmış bir Otel-Restoran.

Daha bahçeye girdiğinizde rengarenk güller ve uzaktan hafifçe ruhunuza sızan Sanat Müziği nameleri ile büyüleniyorsunuz. Bahçe öyle bakımlı ve güzel ki cennet bahçesindeymiş gibi hissediyorsunuz. Hele arka bahçe-deki koyu gölgeliğe yerleşmiş restoranda sanki bir ömür geçmiş gibi geliyor, özenle seçilmiş musiki ruhunuzu okşamaya devam ederken, siz büyülenmiş gibi dolaşıp konağın içine girecek enerjiyi topladığınızda, girişin hemen solunda yer alan Havuzlu salon adeta nefesinizi kesiyor. Tam ortada oldukça derin, büyük bir havuz karşılıyor sizi, etrafındaki mermer alanın duvar kısmı boydan boya bir

sedir ile çevrelenmiş, oturma grubunun önünde yer alan altın rengi büyük sinilerden yapılmış masalar, altın renkli şamdanlar, mumlar ve içinde güller olan minik vazolarla dekore edilmiş. Tel kırma el işleri ile süslü storlar, gün ışığının da yardımıyla desenlerini cömertçe sergiliyorlar. Pencerelelerin aralarında modernize edilmiş gaz lambaları yanıyor. Ahşap işçiliğinin en güzel örneklerinden biri olan tavan göbeği ve tavan gerçekten nefes kesici bir güzelliğe sahip. Aslan başı şeklindeki musluktan havuza akan su, sürekli duyduğunuz enfes musikiye bir de su sesi ekleyerek ruhunuzu daha çok okşuyor. Dekorasyonun her

bir objesi özenle seçilmiş ve sizin zamanda yolculuğunuza eşlik ediyor.

Sahip olduğumuz tarih mirasımızın acımasızca harcanmasını görüp kahrolanlardan sanız bir miktar teselli bulmak, umutlanmak, işte istenince olu-

yormuş demek için Safranbolu'ya gitmelisiniz.

Gezinin sonunda mutlaka Amasra'ya da zaman ayırmanızı, Fatih Sultan Mehmet'in tanımlamasıyla "Çeşm-i Cihan" Amasra'yı da mutlaka görmeni öneriyoruz.

LEZZET YOLCULUĞUNDA
BİR DURAK
BREZİLYA MUTFAĞI

 Dr. Serra MENEKAY

Brezilya inanılmaz lezzetli yemekleri ve zengin mutfağı ile ziyaretçilerinin gönlüne taht kurmayı başarmış bir ülke. Kültürel zenginlikle birlikte, malzemelerin çeşitliliğı, doğallığı ve tropikal bitkilerin lezzetleri bir araya gelince ortaya gerçekten büyüleyici bir lezzetler yumağı, Brezilya mutfağı çıkıyor. Brezilya'ya özel pek çok lezzetli yemeğı ülkemizde maalesif malzemeleri aynı kalitede bulama-

maktan dolayı, aynı lezzete sunamamak en büyük problem olarak karşımıza geliyor. Yine de en azından bir Latin rüzgarı şeklinde Sao Paulo'daki arkadaşım ve bu konudaki rehberim Mauricio'ya teşekkür ederek, birkaç klasik tarifi sizlerle paylaşıyorum. Umarım bu tarifleri içine sevginizi katarak pişirir, kıvrak bir Latin müziğı eşliğinde servis eder ve sedviklerinle yerken çok beğenirsiniz.

Dünya mutfaklarından bizim mutfağımıza Sao Paulo usulü Paulista Churrasco ve Banana Farofa

Sao Paulo usulü Paulista Churrasco (4-6 kişilik)

(1 gece önceden hazırlık ve 1 saatlik pişirme süresi alır)

Malzemeler:

- 1 kg yumuşak dana eti, tercihen bonfile
- 3 çay kaşığı tuz
- 2 limon suyu
- 4-5 diş sarımsak (havanda dövülmüş)
- 1 tutam karabiber
- 1 tutam kırmızı pul biber
- 1 büyük kuru soğan (halkalar şeklinde doğranmış)
- 1 su bardağı kadar maydanoz

Hazırlanışı:

1 limon suyu, tuz ve sarımsaklar ile eti bir gece boyunca marine edin. Ertesi gün mangalı hazırlayıp etleri üzerine yerleştirin, sıkça çevirerek pişirin. 1 limon suyu, acı biber, soğan ve maydanoz ile yanında da Banana Farofa (muzlu farofa) ile servis edin.

Banana Farofa (4-6 kişilik)

(15 dakikalık hazırlık gerektirir)

Malzemeler:

- 6 adet muz (kalın dilimlere kesilmiş)
- 5 çorba kaşığı tereyağ (gerçek tereyağ ile en iyi lezzet yakalanır)
- 1 büyük kuru soğan (halkalar şeklinde doğranmış)
- 3 çorba kaşığı ekmek ufakları

Hazırlanışı:

Muzları tereyağ içinde altın sarısı olana kadar kızartın ve yağdan çıkarın. Aynı yağda soğan halkalarını da kızartın. Soğanlar kızarıncaya muzları tekrar yağa ilave edin. Ekmek ufaklarını da ekleyin. Karışımın çok kuru hale gelmesine engel olun, gerekirse tereyağ ilave edebilirsiniz. Ekmek ufakları tereyağ ile kaplanmış halde ama açık renk ve tane tane iken sıcak olarak churrasco'nun yanında servis edin.

YAYINLARIMIZ

Din ve TOPLUM

VAKIF ve TOPLUM

Kadın ve TOPLUM

Diyamet-Sen Çocuk

Kadın ve TOPLUM

DİYANET-SEN'in ilmî, bilimsel, akademik ve sosyal hayata katkısıdır.